

VLADIMIR LEVSTIK DEJANJE

VLADIMIR LEVSTIK

DEJANJE

Za "Sodobnost": profasističen quoj...
Za kirka pavarita: prav tako.
Za čiste in druge - tuje in domače - levi-
čarje: ravno nasprotno...
Zame (pred vsem): do neba vpiješ dodaj,
da so dolničarji berita, lajuna, vrvopni-
sajniška dhal. In da je po tem vobče ne-
hamnoh, proziti' gleda mene spleh s'etka-
stinah' opratnja! -

tebi, Kiki:

Vlad. Levstik

V Ljubljani, 17. III. 34.

1934

IZDALA IN ZALOŽILA VODNIKOVA DRUŽBA
V LJUBLJANI

2007/11558

ZAPUŠČINA
VLADIMIRA LEVSTIKA

Natisnila Narodna tiskarna v Ljubljani
Odgovoren Fran Jezeršek

Dan, ko je v podstrešnem stanovanju profesorjeve vdove Marje Hristove sreča zadnjikrat nevidna sedela za mizo, nato je mahoma vstala, se otožno nasmehnila, odprla vrata in jih tiho zaprla za seboj, je bil poln tiste nedolžne, vedre svetlobe, ki je pozneje časih kar strašno rezka v človekovem spominu.

Bledi, od skrbi zaznamovani obraz gospe Marje in mladi, zali in resni obraz njene hčerke, devetnajstletne učiteljice Irine Hristove, sta že od jutra sijala v nežni prizadevnosti, s kakršno znajo dobre ženske obdati ljubljenega svojca. Sergej je v svojo sobico komaj slišal njune lahne korake, ko sta pospravljali stanovanje; velika skodelica kave z zlatorumenim kruhkom je stala zdajci zraven njega na pisalni mizi, kakor da bi jo bil duh prinesel; in naj bi bila potem Irina še tako rada odprla stari klavir, se je vendar premagovala, da ne bi motila brata pri delu.

Nedelja je bila, prva v maju; izza streh širnega mesta Tirane so se oglašali zvonovi cerkvá; če si odgrnil bele zastore in dobro pogledal, si razložil v stolpu gotske stolnice prastari veliki zvon, kako se dostojanstveno ziblje, ko zaliva ulice in hiše in srca s svojim močnim, blagim, očetovskim bučanjem. S ceste je kipelo mlado zelenje lip, in zrak je dišal po njem in po vlagi pohlevnega majskega dežka, ki je rosil že od snoči, baš dovolj moker, da so se svetili strešniki in pločniki in novo listje in da je človeku dobro delo sedeti doma. A ženski nekako nista mislili na to, kaj je njima prijetno; vse njuno čutenje je bilo preneseno tja, za steklena vrata, ki jih je zdaj pa zdaj prepregel oblak cigaretnega dima.

»Tri dni se že ni ganil z doma,« je gospa Marja blaženo zamrmrala Irini na uho in odložila nedeljsko izdajo »Prapora«. »Sama sebi komaj verjamem. Vso zimo ga skoraj

nisva videli, kakor da ne bi bil najin. Zdaj se mu je mudilo k predavanjem, zdaj na kak shod ali sestanek, in kadar je utrpel urico za naju dve, je bil ves odsoten in vročičen in tuj.«

»Da, gibanje mu je jemalo mnogo časa,« je previdno odgovorila Irina izza svoje knjige. »Sergej se za nič ne zavzame na pol. Občudujem ga, kako goreče je vdan svoji stvari; če bi mu bili vsi podobni, bi bila Silvanija zdavnaj raj na zemlji.«

»Gibanje, stvar!« je šepnila gospa Hristova, razpredaje svojo misel. »Nihče ga bolje ne razume od mene. Kdo naj reši narod iz npravstvenega razsula, ako ne tisti, ki so ostali čistega srca in močne vere? Mladina je poklicana, da dviga zastavo ideje,« je malone vzkliknila, ne zavedaje se, da govori s sinovimi besedami. »In sploh, ali more mati obsoditi, kar je otroku nad vse? Pokaži mi takšno mater, Irina! A vendar,« je nadaljevala, »vendarle se vprašujem, ali je vse to potrebno. Te ihte in nevihte, ti spopadi, ta sirova dejanja, ta kri, ki teče zdaj tu, zdaj tam, ta divji zalet, da bi pomandrali vse, kar se upira...«

Hčérine sinje oči so se zabliskale. »Če je stvar, ki zanjo gre, res velika, tedaj jo je treba obraniti za vsako ceno,« je odvrnila, takisto s Sergejevimi besedami. »Sama izprevidiš, mama. In tega, kar imenuješ divja dejanja, ni nikoli samo eden kriv: oba nasprotnika morata hoteti, da ostane boj plemenit. Če je pa sovražnik sam največji besnež, in če stojim za veliko, vzvišeno geslo, tedaj je moja dolžnost, da se nikakor, nikakor ne dam pogaziti.«

»Vse to je res,« je rekla Marja Hristova. »Res je pa tudi nekaj drugega: vojna je še preblizu za nami, in njena okrutnost je vsem v krvi, tudi vam, ki se je komaj spominjate. Svet je kakor zastrupljen s sovraštvom. Tisti, ki ga niso tam utolažili, bi najrajši doma kopali strelske jarke. Časih je šlo tudi za velike in večne reči, in ljudje so se prav tako borili med seboj, a brez krvi, in če jo je kdo prelil, so vsi časniki zahrumeli in ga postavili na sramotni oder.«

Irina se je nasmehnila. »Nu mamica, seveda, prav imaš...«

»In jaz, ki mi je ta strašna vojna vzela moža — in vidva, ki vama je vzela očeta...« Dve solzi sta zdrknili po pravilnem, še vedno lepem obrazu gospe Hristove.

»Nikar, mama, nikar . . . Sicer pa vse to ne velja o najinem Sergeju,« je hlastno zašepetala hči, sedla bliže h gospe Marji in jo privila k sebi. »Kolikokrat mi je rekel, in tebi kolikokrat, da obsoja vsako nepotrebno nasilje. Za zmago ideje mu gre, za duhovno zmago. Prepričana sem, da ne bi, če bi šlo po njegovem, nikoli privolil v rabo sile tam, kjer more odločiti dobra misel, prava beseda, toplo srce. Mislec je, pesnik, vznesena duša! Pa niso vsi takšni. So visoke nature, in so navadni ljudje. Ti siromaki razumejo stvar po svoje in ji takisto dajejo vse, kar imajo: svojo sirovo moč in svojo ubogo kri.«

»O, tudi Sergej kliče na boj!« je vzdihnila Marja Hristova. »Saj si brala njegove pesmi v ‚Praporu‘. Kaj pa te?«

»Sergej misli končni, odločilni boj. Uro, ko bi šlo za vse. Ko bi bilo vse v nevarnosti in vse na kocki,« je vneto nadaljevala Irina. »In tega ne bo. Zmaga bo prej dobljena. Nasprotniki so besni, a manjka jim reda in odločnosti. Strnjenih vrst jih je strah. Sicer pa vidiš, mama, da se vrača k svojemu pravemu, notranjemu poklicu,« je dodala in z nežnim sestrskim pogledom okrenila deško glavico proti steklenim vratom, za katerimi so tisti mah trenutno vzvihrali Sergejevi plavi kodri, kakor da bi jih bil v vnemi dela vrgel nazaj. »Piše. Ustvarja, mama . . .«

»O, ljubše bi mi bilo, če bi se pripravljaj za izkušnjo,« je zamrmrala gospa Hristova. »Pa sem hvaležna tudi za to. Tako ga vsaj spet imam. Doma je, si mislim, tamle notri sedi, in dobro mu je, doma mu je dobro, bolje ko pri tovariših, bolje kakor pri tisti . . .«

»Louji,« je dopolnila hči in nehote zardela. »Da, mamica. Prav gotovo mu je bolje. Ostal ti je mož beseda, in njegov roman z Loujo Sziklossyjevo je očitvidno za zmerom končan.«

»Ni jih besed, da bi povedale, koliko sem pretrpela zaradi te ženske,« je z izrazom še žive muke zašepetala mati in sklenila roke. »Kakor iz uma je bil, moj ubogi, dobri Sergej. Taka pokvarjenka, taka izkušena zapeljivka! Verjeti ne morem, da me je res uslišal. In vsako minuto prosim Boga: ne daj, da bi ga iznova ujela v svoje mreže!«

»Tega se zaman bojiš,« je prepričano rekla Irina. »Ali ne vidiš, s kakšnimi očmi gleda Kajo, kadar pride v vas? Ono

je pustil zaradi tebe; izpremenil se je zaradi te. Pa je Kaja res taka, da mora vplivati na Sergeja.«

»Kaja je čudovito dekle,« je vzneseno pritrčila vdova. »Lepa, dobra, nihče ne more reči žal besede o njej. In razumna in poštenih ljudi, malo takih najdeš dandanes. Prav nič mu ne bi branila — a to je vse še tako daleč.«

»Zakaj, mama? Ljubezni so vsa pota kratka. In če bo Sergejeva drama velik uspeh, v kar verujem, tedaj bo nehal biti kdor si bodi. Stari Damour je baje dovtopen za take reči.«

»Kdo bi bil srečnejši od mene!« je kakor v molitvi vzdihnila Marja Hristova.

»In od Sergeja, mama!« je smehljalje se dodala hči. »Mislil, da se kar resno pripravlja na svojo veliko srečo. Hoče jo. To sredo je imel s Kajo že tretji sestanek.«

»Kaj praviš!« je ostrmela mati. »Meni seveda nihče nič ne pove.«

»Tako je na svetu, mamica... In danes popoldne pride Kaja na čaj. Sergejeva drama ji ne da miru, saj je tako rekoč njena drama; v sredo je govoril z njo, v četrtek je že pisal. Cherchez la femme.«

Obraz Marje Hristove je zasijal v tihi zarji upov, kakršnih je zmožno, toli hrepeneče širnih in daljnih, samo materinsko srce. Tako lahko ji je bilo, tako vse mirno v njej. Solnce je za trenutek posijalo v sobo, kakor da bi ji hotelo pritrčiti, in tam za steklenimi vrati je buhnil nov oblak dima; slišati je bilo, kako je Sergej nekaj zamrmral, podrsal z nogo in podjetno preložil papirje s kraja na kraj. Tudi hči se je svetlo zazrla v tisto stran, in v njenih ustnicah je nekaj trenilo.

»Na kaj misliš, Irina?« je šepnila gospa Hristova.

»Na to, da bo treba pisatelja vzdigniti izza njegove mojstrovine. Obril se ni, sobe mu tudi še nisva pospravili; vse je v neredu, on pa zmožen, da sploh ne pomisli na to. Če kdo pride, ga bo pa sram.«

Mati je živahno vstala z zofe; misel na izgovor, da zdajle, ta hip, pogleda sinu v ljubljene črte, jo je navdala s srečnim, neučakanim čuvstvom. A tisti mah, ko je storila prvi korak proti njegovi sobi, je tam nekdo odrinil stol, vstal, se pretegnil, steklena vrata so se naglo odprla, in Sergej je stopil na prag.

Visok, mišičast, lep v čilosti svojih triindvajsetih let, oblečen v sive jahalne hlače z golenicami in temnozeleno srajco, ki jo je z izzivalnim ponosom in mrko gizdavostjo nosilo že petnajst ali dvajset tisoč mladeničev in mladih mož silvanske dežele, je Sergej slovesno iztegnil roko in oznanil:

»Prvo dejanje je spisano, mamica. Spisano, gospodična Irina Hristova. In povem vama, bolj ga ne bi nihče napisal... Upam, da mi v slavo velikega dogodka opoldne pripravita svoj božanski narastek s sladko peno!«

Presrečna Marja Hristova se je spomnila gospodinjskih dolžnosti in hotela planiti v kuhinjo; a na pragu ji je korak zastal, vrnila se je k sinu, ga z obema rokama prijela za temnoplavo glavo in ga pogledala z bleščečimi se očmi.

»Moj ljubi, ljubi veliki fant!« je zamrmrala, med tem ko je Irina že premetavala posteljnino v zakajeni bratovi sobici.

Vsi trije so z nekakšno praznično ganjenostjo čutili, da se je zdaj, baš te dni, začelo njihovo pravo, za zmerom dobro in srečno življenje.

2

Ob prvem glasu hitrih in lahkih, a trdno zavestnih korakov Kaje Damourjeve je izpreletelo vso trojico Hristovih kakor nežna iskra. Irina je skočila odpirat, še preden je pozvonilo, gospa Marja je v radostni zmedu zašarila okoli mize in dvakrat, trikrat potegnila z roko po nedeljskem prtju, čeprav je bil zdavnaj gladko naravnan; in Sergej, ki je pravkar še delal, se je sunkoma zdrznil iz stvarniških prividov, odložil pero in poskočil izza pisalnika, čuteč, kako mu bližina Kajinega bitja skozi stene in vrata milo tesni srce.

In ko je stopila v veliko sobo, se je vsem trem zazdelo, da je niso še nikoli tako razločno videli kakor v tem trenutku. Kaja je bila višja od njihovega dojma, komaj toliko manjša od mene, je srečen pomislil Sergej, da bi jo lahko poljubil na lase, na te črne, gladke, z višnjevimi prelivami; še trohico bolj drobna, dasi je oko slutilo pod polami preproste obleke vso lepoto dekliških oblik; v njenih temnih, dolgoresih očeh je bilo vsega več, sladkosti in resnobe in ognja, nos je imel komaj vidno grbico, igra mehkih, nežno zakrivljenih ustnic je bila živejša, lesket pravih zob bolj bisernobel, kakor so ga imeli Hristovi v spominu; v njenem

glasu in govoru je bilo toliko duše, in v njenih gibih, njenem vedenju in oblačilu prav tista rahla malomarnost, ki dobrodejno razlikuje dijakinjo od modnih lutk. Marja Hristova, Irina in Sergej so vse to mahoma opazili; prevzelo jih je kakor odkritje, in zazdelo se jim je, da bi se morali Kaji na kak poseben način zahvaliti in ji kaj dragocenega dati za to, da je prišla.

»Kakšna žena za Sergeja!« je nehote pomislila Irina, v duhu se videč, kako gre srečna in ponosna z lepo svakinjo na izprehod, in čuteč občudovanje ljudi, ki se ozirajo za njima.

»Kakšna mati,« je zasanjala gospa Marja, »kakšni otroci!« in v duhu že zagledala cepetajočega, smejočega se vnučka, kakor da bi ga živega držala na rokah.

Kaja Damourjeva se vsega tega menda ni zavedala. Z radostnim obrazom in mehkim, toplo zvenečim glasom je vrnila Hristovim njih pozdravne besede, oblila Sergejevo zadrego s svojim prisrčnim smehom in se nato zdajci vrnila k vratom, ki so bila še odprta.

»Nu, Jindra, stopite že noter,« je zaklicala v somračno predsobje in spustila dokaj zalitega, belolasega in bledopoltega mladega človeka mimo sebe. »Privedla sem ne-napovedanega gosta,« ga je predstavila Hristovim. »Dovolite: gospod Jindra Vymazal, moj zvesti kavalir.«

Jindra Vymazal, ki je bilo o njem obče znano, da je Kajin častilec brez upa zmage, se je vsem zaporedoma spoštljivo poklonil; pri tem je v Sergeja že kar ponižno uprl vodene oči, kakor da bi ga prosil za nekaj odpuščanja in bi ga hotel zastran nečesa potolažiti: »Ne zamerite, srečni človek, nikar me postrani ne glejte. Saj vidite, da se zadovoljujem z njeno senco, ki pada name!«

Prav te sence mu Sergej ni privoščil; in da bi skrnil svojo zavist do vsiljenca, mu je nehote še posebno prisrčno stisnil roko. Res treba ga je bilo danes, tega pitanega trgovskega sinka! A v tem je prestregel Kajin pogled, ki ni dovoljeval grdih čuvstev; da, kaj se je neki spotikal nad smešnim Jindro, ko je bila ona tu, pri njem, zaradi njega, Sergeja? Rdečica mu je izpreletela obraz, in spet se je zatajil, potrepljal Jindro kakor starega znanca ter mu ponudil stol, rekoč, da ga izredno veseli.

Kaja Damourjeva ni bila ženska puhlih razgovorov. Komaj se je bila spustila v naslanjač, ki ji ga je z ganjeno, materinsko nežnostjo primaknila Marja Hristova, in komaj so vsi sedeli za staro okroglo mizo, po kateri je bila gospodinja razpostavila svojo praznjo kristalnino in porcelan ter jo, lepi gostji in Sergejevemu prvemu dejanju na čast, okrasila s šopkom cvetlic, se je že s svetlim pogledom obrnila k Sergeju:

»Upam, da mi imate povedati veliko lepega?« je rekla in nadaljevala proti materi kakor v pojasnilo: »Nisem se mogla premagati, da ne bi prišla pogledat, kako napreduje Sergejevo delo. Ko sva modrovala o tem in onem — po predavanjih« — rožnat dih ji je planil v čelo — »mi je nekajkrat razlagal take misli, da se mi je nehote utrgalo: prijatelj, to je zarodek drame! Zakaj je ne napišete, ko je živa v vas?«

»Da,« se je oglasil Sergej, in vsi so opazili globoki trepet njegovega glasu, »prav vam sem dolžnik za navdahnjenje. Ali se spominjate, kako sva nekoč, mesec dni bo tega, če ne delj, govorila o ravnotežju, o harmoniji vseh reči? Takrat ste rekli, da ima samo človek usodno moč, rušiti harmonijo sveta...«

»Da, da, spominjam se!« je z jasnim nasmehom vzkliknila Kaja in povzela: »Sergej je na to dejal, da je v tem prekletstvo in blagoslov človekove proste volje. Šele s tem, da dejstvuje, obstoji kot človek...«

»Ago, ergo sum,« ji je segel v besedo.

»Spominjam se. A hkratu z dejanjem se pričenjajo vsa mnogoterno zamotana vprašanja o dobrem in zlem, to je, o razmerju človekovega dejanja do vesoljne harmonije. Dejanje potrdi to harmonijo, ali jo pa raztrga — jelite, Sergej, tako ste rekli?«

»Da, da. In vi ste pripomnili, da mora vsa celota stvari v neskončni vrsti trzajev in pretresljajev iskati te harmonije, če je bila razrušena in jo prej ali slej tudi najde, ker je v svoji neizmernosti toliko mogočnejša od posameznega človeka ali tudi od še tako velike skupine človeških bitij. In potem sva govorila o vojni in njenih posledicah, in vi ste povedali primer o nihalu, ki mora nihati, dokler se ne umiri.«

»In vi ste rekli, da je celota življenja kakor mogočen stroj, človek s svojim dejanjem pa kakor kaplja olja ali napoten kamenček, ki pade med njegovo kolesje. Ali bo zaradi človekovega dejanja življenje še bolj gladko in skladno teklo svojo pot, in tedaj je bilo dejanje dobro, ali bo pa stroj življenja škripal in stokal, dokler nazadnje ne zmelje napotnega kamenčka in ga popolnoma ne izloči iz sebe; in tedaj je bilo dejanje zlo, in človek, ki ga je storil, je bil po večni nujnosti strt zaradi svojega dejanja.«

»Da,« je zamaknjeno pritrtil Sergej, »in vi, Kaja, ste pohvalili to primero. Čez minuto ali kaj ste se pa mahoma zamislili in rekli, da je vsak npravstveni zakon in sleherni nauk o dejanju in vračilu samo poglavje iz osnovne mehanike vsemogočnega, zmerom v ravnotežje namerjenega življenja. Po tej mehaniki življenje dvigne človeka v plačilo za njegovo dejanje, ali ga pa uniči v kazen zanj, kakor pravimo ljudje. Dejali ste, da nihče ne uide svojemu dejanju, ki se neodvračljivo dokonča v njegovi lastni usodi, in da je v tem večna drama človeštva... Vso tisto noč sem premišljeval o vaših besedah.«

»Kakor jaz o vaših,« je odvrnila Kaja, nezmožna, da bi odtrgala vznesene oči od Sergejevega obraza. »Vi se spominjate, kako sva naštevala primere? In potem mi je bilo vse dni na misli, da morate pisati in morate. Kdor je prišel do takih spoznanj, je kakor nihče poklican, da ustvari tragedijo... In ko sva se drugič videla,« je tiše dodala, in rožnata zarja ji je iznova zalila ozki, beli obraz, »takrat ste mi, še preden sem utegnila izpregovoriti, sami povedali, da ste se odločili...«

Shranila sta bila besede drug drugega kakor dragotine, in zdaj sta jih presipala drug drugemu na očeh in pozabljala vse, kar je bilo okoli njiju. Vsi trije poslušalci so zdavnaj čutili v njunem razgovoru vzajemno odpevanje ljubezni. Zrak v podstrešni sobi je postajal od nežnosti kar tesen. Vlažni pogled Marje Hristove se je upiral zdaj v Kajo, zdaj v sina, njena roka se je nekajkrat drhte iztegnila proti Kajinemu komolcu, in pokrov na starinskem meissen-skem vrču je žvenketal, ko je Irina s pobešenimi očmi nalivala čaj v skodelice. Jindrov vodeni obraz je bil še bolj bled in žalosten kakor prej; videti je bilo, da od brezupja

in smešnosti komaj diha in zbeگان išče, kako bi se sprostil zadrege.

»Odločil sem se, kakor da bi bil slutil vašo željo,« je ta mah nadaljeval Sergej. »Prihajalo je od nekod in trkalo in priganjalo. Reči so vstajale pred menoj: obrazi, usode, dejanja... Zdelo se mi je, da slišim ljudi, kako govorijo. Zdaj zapisujem, kar sem tako čul; in bolj ko samo zapisujem, lažje mi je delo in boljši je uspeh, se mi vidi. Tako bo moja drama prav za prav vaša drama, Kaja: vi ste me navdahnili. Rekli ste: bodi! — zato bo.«

»Da, da, da,« je zdajci planil Jindra Vymazal. »Gospodična Kaja vas je navdahnila. Gospodična Kaja ima dar navdahnjenja. Vsakogar navdihuje, kdor je tako srečen, da se ji sme približati. Sam čutim...« Tu mu je zmanjkalo besed.

Vsi so ga zavzeto pogledali, kakor da bi vpraševali: »Sami čutite — nu, kaj?« Nesrečni Jindra je v trenutku uganil, da je bleknil strašno neslanost. Kaja Damourjeva navdihuje Jindro Vymazala? Dosti ji je do njega! In kako bi neki bilo, če bi Jindra navdahnjen sedel v očetovem kontorju za računi? Poškritel je od modnega övratnika do belkastoplavih las in zlezel vase, da se je vsem zasmilil. V tej občii zadregi se je Sergej zdramil in plašno pogledal okoli sebe. Čutil je, da jim je vsem vse odkril. Mar ima pravico tako govoriti s Kajo? Vsaka beseda se mu je zazdela predrzna. Saj ni bilo mogoče, da bi to čudežno bitje — ... Ne, ne, motil se je; njegov klavrni napuh si je domišljjal, da sliši v njenih besedah tisti globoki, srčni glas... Že mu je skeleče tiščalo v lica, ko se je ohrabril in vzdignil oči do nje. Kajin čisti pogled je bil v svoji prostodušni osuplosti še zgovornejši kakor prej. »Česa te je sram?« je vpraševal ta pogled. »Ali je zlo, da morava, ker sem jaz tebi Kaja in ti meni Sergej, skupaj hoteti nekaj velikega? Ne, življenje naju zaradi te ljubezni ne bo kaznovalo in strlo, ampak poplačalo in poveljalo.«

»Motite se,« je glasno odgovorila na njegove prejšnje besede. »Nikar me ne delajte neskromne in mi ne prisojajte navdahnjenja, ki ga ni bilo treba. Zamisel vaše drame se je porodila v vas, Sergej, in le presrečna bom...«

Obmolknila je in dokončala stavek s tihim, cvetočim smehljajem.

Sergej ni vedel, kaj bi storil: ali bi se vrgel pred Kajo na kolena in ji kar vpričo matere in sestre, vpričo Jindre Vymazala objel noge, ali bi planil v svojo sobo, se zaklenil vanjo in pisal do iznemoglosti, da prelije srečo in moč, ki sta ga hoteli zadušiti, v nove oblike svojega, Kajinega dela.

Pa ni utegnil storiti ne tega ne onega, zakaj v predsobju, ki je bilo še odklenjeno, so se prav tedaj oglasili znani koraki. Nekdo je bil vstopil in glasno zaprl vrata za seboj; nato je krenil v kot, obesil klobuk in palico, se obrnil k sobi, potrkal in hkratu že odprl.

»Hadžibaba!« se je razveselila Irina Hristova. »Striček Hadžibaba, dobro nam došel.«

3

S praga se je prijazno, nekoliko trudno smehljajal osivel petdesetleten gospod srednje rasti in gladko obritega, drobnega obraza, ki sta Kaja in njen spremljevalec takoj spoznala v njem veliko podobnost z rodbinskimi črtami Hristovih. V njegovi vnanjosti in vsem dojmu, ki ga je zbujal na prvi mah, je bilo nekaj čudno snažnega, obenem pa tista skrbna zanemarjenost, ki je časih značilna za pametne čudake.

»Da, dekletce, živ in cel, ne duh iz groba,« je odgovoril prišlec in v isti sapi objel gospo Marjo, ki mu je s sestrsko radostjo pohitela naproti. »Sergej, pozdravljen, veliki mož! Nu, Irinočka zlatolasa, pridi na moje staro srce; to dobro dé in malo stane... Do smrti mi bo žal, da ne smem nadaljevati po tem napevu,« se je zdaj obrnil h Kaji, toli prisrčno in dobrodušno, da jo je nehote posilil smeh. »Dovolite: Peter Lonski, z vzdevkom Hadžibaba gülbaštezi, to je, očka romar z rožnega vrta; brat te vrie silvanske žene in stric te mnogo obetajoče mladine, s poklicem lenuh, to je, premišljevalec, ribič in vrtnar. Čast mi je, da se klanjam.« Tako govoreč ji je z viteškim priklonom poljubil roko in odzdravil Jindru, ki je, zmerom obupan, že naprej zatrjeval, da ga tako veseli.

»Kaj me je danes prineslo?« je prestregel vprašanje, ki ga je bila sestra šele na pol izrekla. »Narobe človek, narobe dan. Filistejci hodijo v petek v mesto, jaz pa v svetek. Priporočil sem svoje vrtnice ljubemu solncu — glej, že sije! — in zaklenil hišo, da najdem tukaj požirek čaja in moder razgovor. Prvega mi ljuba Irinočka pravkar naliva, drugega pa, prosim, kar nadaljujte,« se je z nasmeškom obrnil k vsem.

Kaja Damourjeva se je brez zadrege okoristila s tem vabilom. »Gospod Lonski bo zadovoljen,« je dejala in resno pogledala stričku Hadžibabi v oči. »Govorili smo o drami, ki jo piše Sergej. Ta drama bo — nekaj velikega,« je dodala, in videti je bilo, da s tem ni izrekla vsega, kar ji je bilo na misli.

»Dramo piše?« je vzkliknil stric. »Dečko, visoko si se zagnal! Pa se ti ne čudim; zdavnaj vem, da je v tebi mnogo, sam ne veš, koliko in česa... Da, da,« je zamišljeno ponovil. »Pesnik boš. To pomeni burno življenje, in, če so ti bogovi milostni, tih večer. Pride čas, ko boš cepil vrtnice in postajal ob čistih vodah in ugibal, zakaj je življenje tako kalno in zakaj ti sreča ni planila na vabo kakor lipan ali postrv.«

»Striček Hadžibaba!« Irina mu je šaljivo zagrozila s prstom. »Danes smo vsi veseli in polni zaupanja; nikar nam žalostinke ne poj.«

»Res, Peter,« se je proseče oglasila Marja Hristova. »Ne jemlji mu poguma. Tvoja razočarana modrost ni dobra za mlade ljudi.«

»Molčim, že molčim,« je rekel Peter Lonski in se z vedrim pogledom obrnil k Sergeju. »Nu, mojster, utolaži mojo napetost in odpri delavnico. Ali vam je morda že bral?« je vprašal Kajo. »Ne? Vidiš, vsi čakamo. Hvaležnejšega občinstva zlepa ne najdeš.«

»Dajte se pogovoriti, Sergej,« je toplo zaprosila Kaja. »Ves teden se veselim, da bom poslušala. Nu, kaj vam pa dé?«

V njenih očeh je bilo toliko dobrote in toliko naprejšnje hvale in ponosa nanj, da je že hotel vstati in stopiti po rokopis. Kajina želja bi se bila izpolnila, če bi je ne bil Jindra Vymazal v nečas podprl.

»Da, da,« je obupno planil iz kletke svojih tesnob, »vsi prosimo, dovolite, da se pridružim. Nič ni tako krasnega

kakor lepa drama; meni je to navdušenje v krvi, zakaj...« Ustrašil se je, boječe pogledal okoli sebe in utihnil.

Sergej, ki je bil pravkar še ves voljan, je ob teh praznih besedah mahoma začutil, da ne more. Kaja bi vse razumela, o da; razumela bi tudi Irina, in mati v svoji dobroti bi ga izkušala razumeti; a stric Hadžibada s svojo nejevero, svojim puščavniškim zanikavanjem vsega, kar je moč in pogum? In ta tujec? Sergeja je bilo njegove nedolžne vsakdanjosti groza. V zadregi si je pomel roke.

»Ne vem, Kaja,« je začel, upiraje oči zdaj v strica, zdaj v njen pazljivi, verni obraz, »bojim se, da bi bilo prezgodaj... Začeto delo je kakor novorojenček, ne, kakor otrok, ki še ni rojen... Saj me razumete, Kaja? Mar si vzemite rokopis domov in ga preberite na samem; da, bodite tako dobri, veliko mi je do vaše sodbe,« je nadaljeval. »In kadar bo ves končan, ga bom tudi bral, zakaj ne? Zdaj — vpričo vseh — se pa bojim. Živa vez med človekom in delom je tako neskončno občutljiva; če bi se utrgala, kaj potem?« je rekel, gledaje ji v vdane oči, ki so bile že polne razumevanja.

Marja Hristova in njena hči sta se pri teh besedah nehote spogledali. »Slišiš?« je rekel materin pogled. »Ne meni ne tebi še ni pokazal rokopisa; njej ga ponuja s seboj, in veliko, pravi, mu je do njene sodbe... O, kaj smo še matere, kaj sestre, kadar moški ljubijo! Pa da je le srečen, najin Sergej.«

»Da je le srečen,« so resno pritrdile Irinine sinje oči.

»Ni dobro biti tako občutljiv,« je menil Peter Lonski. »Mlad človek tvojih let mora imeti debele živce, zaupanje vase in nič deklinškega sramu: tako si utareš pot v svet, ki ga misliš osvojiti... Nu, pa nam vsaj kaj povej o snovi! Za kaj gre v tvojem delu? To menda ni skrivnost.«

»Ne, ni skrivnost,« se je nasmehnil Sergej. »Kako bi bilo skrivnost, ko leži po cestah in ulicah in vsevdilj kriči v utripu našega življenja: človekov težki račun s seboj in z vsem, kar je. Račun o tem, kar je stori. Tragedija dejanja — ‚Dejanje‘ bo tudi naslov. S svojim zavestnim dejanjem se človek povzdigne nad nujno, nedolžno dogajanje in potrdi vesoljno ravnotežje ali se pa poruši. Zakon vzroka in posledice je pa tak, da se dejanje, bodi dobro, bodi zlo, vrača na tistega, kdor ga je storil — jelite, Kaja? Nihče ne uide plačilu za svoje dejanje. In dejanje je bistvo življenja, bistvo obsta-

janja; samo v njem se popolnoma čutimo, da smo; kdor nima moči in možnosti za dejanje, je živ mrtev...«

»Kakšna mrtvašnica je torej naš svet!« je zamrmral striček Hadžibaba in pokimal.

»Da, kakšna mrtvašnica!« je ponovil Sergej. Kakor poprej s Kajo, se je bil tudi zdaj že po prvih besedah zanesel v čuden žar, in vsi, mati, sestra, Kaja, Peter Lonski, da, še prostodušni Jindra, so ga poslušali z napetostjo, ki je sami ne bi bili mogli razložiti. »Kdor je mlad in močan in zdrav, kdor v kaj veruje in kaj ljubi, komur duša leti za visokimi, drznimi cilji, ta noče biti živ mrlič. Tak človek ve z vsako iskrico svoje zavesti in vsako kapljo svoje krvi, da pomeni življenje svobodo in da je svoboda dejanje. Tak človek zori v dejanje kakor pšenica v žetev in hoče dejanje in koprni po njem, ker bi drugače živel v laži zoper samega sebe.«

Ženske so se komaj upale dihati; Kajine oči so temnele pred Sergejem kakor dva široka keliha, nastavljena, da prestrežeta vso srčno kri resnice. Stric Lonski si je z roko podpiral čelo in molče poslušal. Jindrov vodeni obraz je rdel, in gole veke so mu utripale v vrtoglavi zoni občutka, da je ta človek, ki mu duša leti za visokimi, drznimi cilji, prav on sam, nesrečni Jindra Vymazal. »Da, da, da, svoboda je dejanje...«

Zunaj se je solnce nagibalo, in senca okenskega križa je segala skoraj do mize. Sergej se je oddahnil, stresel glavo in nadaljeval: »Tako se človek nenehoma lovi v ukletju dejanja. Vse pravde o dobrem ali zlem značajo njegovih del se izprepletajo in zamotavajo v neskončnost. So strašne krivice, posledice zlih dejanj v minulosti; človek, narod, družba jih ne morejo ne trpeti ne drugače zrušiti, kakor z dejanjem, ki spet pomeni zlo, krivdo in kazen. Vsaka svoboda je kupljena s krvjo, vsak mir z vojno, to je, z ubijanjem. Človek se bije za svete pravice, zoper nasilje, za nedotakljivost svojih ognjišč, za varnost žená in otrok, za košček kruha tistim, ki delajo, in ne more zmagati, ne da bi delal zlo in ubijal. Njegov boj je svet in potreben, a vendar izide iz njega kriv in mora plačati svojo krivdo. Mlad človek, skoraj še otrok, se je vzdignil nekje kakor pastirček David, in podrl trinoga; njegovo dejanje je bilo začetek osvobojenja milijonov ljudi, a bilo je krvavo dejanje in hkratu začetek krvolitja;

zato je moral pastirček živ strohniti v ječi in trpeti kakor nikoli nihče, in narodi, ki so v klanju našli svobodo, morajo v potu svojega obličja in v novi krvi priklecati na vrh Kalvarije, da odkupijo svoj delež vesoljne krivde.«

Peter Lonski je spustil roke z obraza in pogledal Sergeja, kakor da bi hotel nekaj reči; a premislil se je in samo z očmi obvisel na nečaku, ki je zamaknjen nadaljeval:

»Tako mi je v duhu zaživel pastirček iz današnjih dni. Mlad človek, poln vere v dobro, ljubeč in ljubljén, plemenit in močnega srca, skratka tak, da bi mu sam hotel biti podoben. V tem gnilem času razbrzdanega pohlepa in nizkih strasti, ko so vsi dobri zbegana čreda in gospodujejo samo tisti, ki so podli, neumni, požrešni na dobiček in mrzlo lakomni oblasti — v tem času se čisti pastirček z vso dušo zave, da je odrešenje v dejanju. Samo dejanje more odpreti narodu pot do luči, sreče in moči. Za narodovo dejanje je pa najprej treba posameznih dejanj. Strahovalci, ki se upirajo prerobenju, morajo pasti. Pastirček nikakor ni mislil na to, da bi sam vzdignil roko zoper sebi podobnega; v nedolžnosti svojega srca je sanjaril o dejanju nekako tako, kakor majhen deček o junaški smrti. In prav okoli tega nedolžnika se zadržnejo okolnosti in ga določijo za strašno, odrešilno dejanje. Ali stori, kar terja usoda, ali pa zataji svojo najbolj vročo vero. In dasi mladi človek predobro ve, da ga bo višja, vesoljna pravičnost zaradi tega obsodila in strla, se vendar žrtvuje in zaradi velike, dobre stvari stori zlo dejanje. Dejanje je izvršeno, signal je dan; silne reči se godijo, narod koraka v svoje poveličanje; in sredi teh dogodkov se kakor hribi rušijo na pastirčka posledice njegovega dejanja, in nazadnje pade, ne pod vnanjo kaznijo, ampak pod zakonom večnega ravnotežja, ki se mora neogibno obnoviti, in nad njegovim truplom sije narodu zarja lepših dni... To je v kratkih besedah snov moje drame...«

Sergej je obmolnil in pričakujoče, nekam boječe pogledal okoli sebe, ne več tako pogumno, kakor je bil začel. Zdelo se mu je, da mora biti v njegovi zgradbi napaka, ki jo vsi vidijo in je samo on še ni opazil.

Nič ni kazalo, da bi bilo tako. Kaja, čeprav je bilo baš pri njej podoba, kakor da bi v sebi nekaj tehtala in se z nečim borila, mu je s svetlim smehljajem v očeh in na ustnicah

molče iztegnila roke naproti; Irina ga je v brezpogojnem sestrskem navdušenju vsa žareča stiskala za komolec; na dobrem obrazu gospe Hristove sta se prerazločno zrcalili sreča, da je njen ljubljeni Sergej zasnoval toli globokomiselno delo, in ponosna vera v njegov uspeh. Celo stric Hadžibaba, ki se je nečak njegovih pomislekov najbolj bal, je nenavadno oživiljen vstal, stopil k Sergeju in ga prisrčno udaril po ramenu. Spričo teh znamenj se je tudi Jindra podvival s svojo hvalo.

»Krasno!« je vzkliknil, prvi izmed vseh. »Mogočna snov, veličastna misel; in kako ste jo do dna preživeli. Ta drama pomeni slavo, gospod Sergej, zanesite se na moje besede.«

In ker je Kaja vneto prikimala in poplašala svojega spremljevalca s hvaležnim pogledom, je bil Jindra Vymazal vsaj za minuto srečen med srečnimi.

»Nu, striček, kaj porečeš?« se je oglasila Irina. »Vidim, da ti je nekaj na jeziku.«

4

Vse oči so se uprle v Petra Lonskega, ki je stal pri oknu in zamišljen gledal na lipe v drevoredu. Rumenkasti žarki poznega solnca so mu zlatili mirni obraz.

Stric Hadžibaba se je brž okrenil, kakor da bi ga bilo Irinino vprašanje zdramilo iz nedovoljene izpozabe. »Kaj porečem?« je odgovoril. »O drami je težko soditi, dokler ni napisana. Prepričan sem, da ima Sergej v to vse zmožnosti in dosti krepke volje; ne čudim se, da ga je vendar že zgrabila strast ustvarjanja, ki sem jo zdavnaj slutil v njem... Snov? Mogočna je in velika, kakor pravi gospod Vymazal, in mnogo je za mladega človeka, če ga prevzame taka snov. Vprašanja o dejanju in vračilu so usodna vprašanja človeštva — prav to mi je bilo na misli. Posebno strašna in usodna v naših dneh in za današnje pokolenje, ki ga njegov demon zamamlja v to, da gleda na taka vprašanja najrajši z mrke strani in sredi njih ne išče srečnega razpletka, ampak zmerom le tragedije. Na primer, Sergej: slišali smo, kako si vzneseno govoril o nujnosti, da človek v imenu dobre, pravične stvari pobija zlo z dejanji, ki spet pomenijo krivdo in zlo. V drami temu skoraj ni oporekati, zakaj pesniško delo je poseben, v sebi

zapopaden svet. V resničnem življenju pa velja preprosta, nejunaška logika, in ta pravi, da stvar, če terja zlih dejanj, ne more biti zlepa dobra. Ako je pa stvar vendarle dobra, v kakšni strašni zablodi tava potem človek, ki mu zlo nagnjenje ne dá videti dobrih možnosti, da bi služil dobremu cilju, in ki spet in spet gradi račune svojega odrešenja na Kajnov greh!«

Sergej Hristov je nejevoljno trznil z rameni, čeprav ni mogel takoj najti besede, da bi se uprl.

»Da, da, Sergej,« je krotko pritrdila gospa Marja. »Stric ima prav, poslušaj ga.«

Irina, ki se je bila že oborožila, je jezno pogledala mater in Lonskega, a v tem je prestregla Kajin mirni smehljaj. »Zakaj se razburjaš, draga?« je pomenil ta smehljaj. »Stric ima prav in Sergej ima prav. Sergej misli baš to, kar je stric izrekel, čeprav morebiti ne bo priznal; oba sta tako pametna, dobra človeka.«

»Drugič,« je z zamišljenim glasom nadaljeval Peter Lonski in se potipal z desnim kazalcem na konec kazalca leve roke, »zelo pomenljivo je, kaj si naš čas predstavlja, kadar pravi: dejanje. Prisluhnimu vase in bodimo odkritosrčni. Pod dejanjem si današnji človek skoraj nikoli ne predstavlja nečesa miroljubnega, ljubečega, tihega in dobrodejnega, ampak zmerom nekaj bojevitega, sovražnega, ošabnega, glasnega in okrutnega. Izbrisati zlo z odpuščanjem in zatajenjem samega sebe, ponižati se in priznati svojo lastno krivico, iztegniti roko na ono stran barikade in spoštovati v nasprotniku človeka, najbrže prav tako poštenega in dobromiselnega, kakor smo sami, vse to je v očeh današnjih ljudi le na pol dejanje, če ni kar dokaz klavrne slabosti značaja. Resnično dejanje, vredno svojega imena, je dandanes v tem, da zaradi nečesa, kar si sklenil imeti za pravo, neusmiljeno zanikaš, poteptaš in celo uničiš človeka ali ljudi, ki jim ne moreš ničesar očitati mimo tega, da imajo, takisto kakor ti, sami pri sebi nekaj za pravo. Vsa velika dejanja naših dni so največkrat dejanja osebne, strankarske, razredne ali narodnostne prevzetnosti, in le malokdaj človeška dejanja. To so dejanja zoper ravnotežje tvarnega in npravstvenega sveta, zla dejanja, in zato se rodi iz njih zlo na zlo, ki mu ne more biti nikoli konca.« Tako govoreč je stric Peter naglo korakal

med oknom in vrati sem ter tja; pri zadnjih besedah se je vrnil k mizi in vnovič sédel nečaku nasproti.

»Vse to vem,« je skoraj vzkipljivo odvrnil Sergej, ki je komaj čakal, da pride do besede. »Kako bi drugače videl tragičnost takega dejanja? Razumem ga; ti pa govoriš, kakor da ga zagovarjam.«

»Če bi bil to rekel, bi se ti moral zelo opravičiti,« je resno dejal Peter Lonski. »Premlad si še za tak očitek, predober in prepošten; in jaz te imam prerad, da bi mi ušel z jezika.«

»A z druge strani,« je nadaljeval Sergej, ko si je bil tako utrdil postojanko, »priznaj: kaj pa ostane današnjemu človeku? Za njim je boj, pred njim je boj, okoli njega boj; boj je vse življenje, nobena drobtinica sreče ni dosegljiva brez boja. Ali naj se dá človek poteptati? Ali naj izda pravično stvar in jo pusti na cedilu? Ko je bila vojna, so se najboljši žrtvovali in vedoma odhajali v smrt za rešitev skupnih, nedotakljivih svetinj. Tudi dandanes se nekateri žrtvuje in vedoma koraka v krivdo in kazen, to je, v npravstveno smrt; mislim, da tisti, ki se tako žrtvujejo, mnogokrat niso najslabši.«

»In tako blodimo v prekletem krogu,« je vzdihnil stric Peter. »Spet in spet se vračamo na stare stopinje, kakor popotnik v snežnem metežu.«

»V krogu ali ne v krogu, striček,« se je oglasila Irina; »povej nam samo, ali si moreš misliti drugačno življenje?«

»In še kako lahko si ga mislim!« je vzneseno zaklical Lonski, in nekaj misijonarskega se je pokazalo na njegovem drobnem, dobrodušnem obrazu. »Samo pravi človek bi moral priti, tak, da bi ga ves svet slišal in poslušal. Ta človek bi moral oznaniti vsem ljudem in vsem narodom petletno premirje. Premirje sovraštva, gospodstvaželjnosti, grabežljivosti, ruvanja za oblast in vsakršnega boja... Pet let naj bi ljudje z isto gorečnostjo delali drug drugemu dobro, kakor danes delajo drug drugemu zlo. V teh petih letih bi se nakopičila na zemlji taka mogočna vsota dobrega, da je ne bi mogel človek nikoli več zatajiti in je ne bi nikoli več preraslo zlo. Nov zlati vek bi se pričel... Nu, ali je to tako nemogoče? Smejete se? Jaz pa verujem v mesijo in v zlati vek.«

Nihče se mu ni smejal. A misel, ki jo je razvijal stric Peter, je bila toli preprosta in brezgrešno dobra, da so se

je prav ti dobri, ljubeči ljudje ustrašili, kakor se človek ustraši pogleda v vrtoglav prepad. Marja Hristova in njena hči sta se pozneje spominjali, kako ju je v tem trenutku napadlo vprašanje: ali ni Peter Lonski blazen? Samo Jindra Vymazal je nedolžno zakokodakal svoj »Da, da, da!« in dve pravi solzi sta mu zableščali v očeh.

Sergej se je s smehom sprostil tesnobe. »Hadžibaba gülbaštezi,« je vzkliknil, »očka romar z rožnega vrta, kdo te ne bi spoznal po tvojih besedah! Videti je, da že dolgo gledaš svet izza svojih knjig in rožnih grmov in tiho žuborečih vodíc.«

»Da, to nikomur ne škodi,« je preprosto odvrnil Lonski. »To dela kri manj burno, želje ponižnejše in misli bolj upravljive... Lepo bi bilo, Sergej, če bi me kdaj obiskal, na primer, ko dokončaš svojo dramo. Vsi pridite,« se je obrnil k sestri, Irini, Kaji Damourjevi in celo k Jindru. »Sredi rož nam boš daleč od posvetnega hrupa bral svoje delo... Pridite! In ne pozabi,« je nepričakovano dodal, »ne pozabi dati gospodični Kaji rokopisa s seboj. Le daj ji ga. Nič ni možu tako močan blagoslov pri njegovem delu kakor dobro žensko srce.« S temi besedami je vstal. »Pozno je. Tu modrujemo, solnce pa zahaja. Podvizati se moram, da ujamem svoj vlak.«

»Vaš striček Hadžibaba je zlat, zlat človek!« je vzkliknila Kaja, ko so ostali sami. »In tako podoben vam je, Sergej. Kar predstavljam si vas, kakšni boste v njegovih letih.«

»Ali želite, da bi mu bil enak?« je šaljivo vprašal Sergej.

»O, nič me ne bi motilo. Mislim, da mora biti srečen,« je dodala po čudni zvezi misli.

»Peter ni bil zmerom tak,« se je oglasila gospa Marja. »Zelo burno življenje ima za seboj. Ne morete si misliti, koliko hudega je prebil v mlajših letih. Modrost, ki jo razlaga, je sad gorja; a zdaj je v svoji samoti miren in menda tudi srečen.«

»Tedaj mu nikar ne postanite enaki,« je rekla Kaja Sergeju. »Želim vam, da ne bi našli sreče šele na koncu.«

Pomenek ni hotel več oživeti; vsi so čutili tisto pokojno utrujenost duha, ki rada obide ljudi po globokih razgovorih. Okenski križ je bil zdavnaj prelezal mizo in je zdaj ležal Sergeju prav na širokih prsih. Kaja Damourjeva in Jindra

Vymazal sta se jela poslavljati. Tudi Sergej je vzel čepico in stopil v svojo sobo po rokopis.

»Srečo ste prinesli,« je govorila Marja Hristova, držeč Kajo za roko. »Tako mi je, kakor da bo po teh uricah dni in dni svetlo v moji sobi. Da, pridite še, kmalu spet pridite...«

Obe sta razumeli druga drugo in čutili skriti, materinski zmisel teh besed. In Kaja se je zdajci sklonila in v nepremagljivem nagibu pritisnila ustnice na roke gospe Marje. Obšlo jo je, kakor da bi jim bila z vsem srcem na vekomaj dolžnica, tem velim, še vedno lepim rokam.

5

Vsi dojmi današnjega popoldneva so se bili strnili Sergeju v čuvstvo popolne sreče. Zdelo se mu je, da je preživel nekaj nepopisno in nerazložljivo lepega, nekaj, za kar bi se moral vsem ponižno zahvaliti. Kaja je bila v svoji premili odkritosti z vedenjem in besedami pokazala, da sprejema njegovo ljubezen, da ga sama ljubi in da ji ni mar, čeprav vsi vedo; dala mu je bila tisto krepko, veselo zadovoljstvo s seboj, ki obide mladega človeka po vsakem miselnem razmahu in vsaki preizkušnji duhovne moči. Pa ne samo ona, vsi so bili tako dobri. Kako se je bil ljubi stari Hadžibaba iz duše razpridigal in razmodroval! Res je bil rekel marsikaj takega, da je zbuvalo v Sergeju tesnobo in dvom; a vse to je spadalo k stvari. Vse to je bilo dragoceno za rešitev osnovnih vprašanj njegovega dela, in vse to je bilo najprej dokaz zanimanja zanj in ljubezni do njega. In celò ubogi Jindra, kako ganljivo plemenit je bil v svoji strašni nerodnosti! Ali se ni, ko sta spremljala Kajo proti domu, sredi poti kar nanagloma poslovil in s svojim praznim, ničevim izgovorom in svojo neznansko zadrego in rdečico očitno izdal, da ni vse nič res, da mu ni prav nikamor treba in da se umakne le zato, ker jima v velikodušju svojega obupa privošči teh nekaj minut?

»Stric Peter ima prav,« je mislil Sergej sam pri sebi. »Dejanja, ki jih svet ne vidi, samozatajna dejanja malih, smešnih in zaničevanih pomenijo časih večje junaštvo kakor dejanja bojnega gneva... Ali je bilo Tellu težje ubiti Gesslerja, ali je Jindru težje pustiti Kajo?«

In zdaj je stopal zraven nje po senčnih, z lipami obsajenih ulicah bogate četrti; bela vila Kajinega očeta se je od daleč že rdečila v žarkih ugašajočega dne, pot se krčila s slehernim korakom, in Sergeja je vse močnejše in močnejše prevzemala tesnoba slovesa. Bilo mu je, kakor da visi vsa njegova sreča na nežni, ljubeči besedi, ki bi jo moral zdajle najti in položiti Kaji v ozke dlani; a bolj ko sta se bližala domu, bolj jima je uhajal čas, bolj neznosno se je zavozlaval v Sergejevi notranjosti občutek, da te besede ne bo našel, ne nocoj ne nikoli, da je morebiti sploh ni v človeškem jeziku. Vse bo tako, kakor hoče Sergej, vse tako, kakor sanja Kaja v svoji črnolasi glavici; našla se bosta, ta živi čudež bo kdaj njegova žena, drug ob drugem bosta dihala, do najzadnjega konca tako — samo besede, ki vse pomeni, ne bosta mogla nikoli iztrgati iz sebe; in nekega dne bo on mrtev ali ona mrtva, in tedaj bo na vse veke prepozno; in kadar ju obeh več ne bo, takrat bo pravljičice konec, takrat ne bo nič več res, da sta živela in ljubila...

»Kaja, Kaja,« je skoraj vzkliknil v tej grozi ljubečih, »zakaj ne moreva govoriti? V srcu je toliko, da se trga, usta pa kakor nema, zakovana... Kaja, dajte, da vam povem... stojte, počakajva še... samo minuto...«

Kaja, ki je z zamišljenim smehljajem na ustnicah in z očmi strmečimi v daljavo svoje sreče stopala zraven njega, je obstala in mu nežno pogledala v obraz. Do hišnih vrat je bilo še pet korakov.

»Kako sva zmerom enakih misli,« je tiho odvrnila.

»Kaja, mar je tudi vam tako?... Moj Bog, zdaj govorim kakor Jindra,« se je ustrašil. »Smejala se bo, vse je izgubljeno.«

»Tudi meni,« je resno rekla Kaja, in niti senčice smeha ni bilo v njenem globokem pogledu. »Pa kaj to de? Ali ne veva vsega, Sergej, vsega najlepšega? Sreča je kakor Bog: ne imenujva je po nemarnem... Saj imava še toliko, toliko časa. Pomislite, vse življenje je pred nama.«

»Vse življenje, Kaja...« Val blaženosti mu je udaril v glavo kakor plemenito vino. »Kaja, dajte, da vam povem... Ljuba Kaja...«

»Nu, kaj bi mi radi povedali — ljubi Sergej?« je zamrmrala. »Saj vas poslušam.«

»Kaja, ljuba Kaja,« je ponavljal spet in spet. »Kaja, toliko ste mi dali . . . tako bogatega me delate . . . tako srečnega . . .«

Zdaj se je zasmejala, nežno, kakor da bi ptička zletela v mrak. »Nič ne vem, Sergej,« je rekla tiho. »Zdelo se mi je, da zmerom samo jaz odnašam darove.«

»O, kako ste dobri,« je zašepetal in ji goreče pogledal v temne oči. »Saj ni mogoče, da vas človek ne bi ljubil. Vsi vas ljubijo, jaz siromak pa stojim pred vami in še besed ne vem, da bi se vam zahvalil.«

»Zahvalili?« je nehote vzkliknila. »Za kaj le?«

»Za to, da ste Kaja. Da živite in dihate. Da smem hoditi po mestu in misliti: tu je bila, semkaj je stopila, tjale je uprla oči . . . Hvala vam, Kaja, hvala. In vse, vse bodi tako, kakor vi hočete. Drugi stric Hadžibaba postanem, samo recite mi, da boste srečni . . .«

»Da bova srečna . . .« je šepnila, tiše od diha.

»Da bova srečna, Kaja, ljubljena!«

»Lahko noč, Sergej.«

»Kaja, mila Kaja, lahko noč.« Ko je stopila skozi vrtna vrata, je mahoma začutil rokopis, ki ga je držal ob sebi. Obrnil se je in stekel nazaj. Kaja je stala na pragu in gledala v tisto stran, kamor je bil odhitel. Ko je nenadejan planil izza seči, se je zdrznila.

»Kaj je, Sergej?«

»Rokopis, Kaja. Pozabila sva ga.«

»Moj Bog, kako sva zmešana,« se je nasmehnila in vzela zvezek.

»Kako sva srečna, Kaja . . . O, prosim, recite: kako sva srečna.«

»Kako sva srečna, Sergej!«

Odšel je, to pot čez ulico. Na vogalu se je ozrl, da bi jo še enkrat videl. Zrla je za njim in si z levico pritiskala rokopis na prsi. Njena iztegnjena desnica je plavala v večernem mraku kakor bel metulj.

6

Sergej Hristov je bil spremil Kajo z namenom, da se neutegoma vrne domov. Še nikoli ni čutil v sebi tako blagoslovljene volje za delo. Vso pot ob Kajini levici so kipele v njem predstave in misli, in ko se je pred vrati poslavljal od

nje, so ga sredi zamaknjenega jecljanja napadale slike novih prizorov. Videl je osebe svoje drame, kako se gibljejo in vračajo druga drugi besedo za besedo, dejanje za dejanje; videl je junaka, kako greši in pade, in slišal njegov poslednji vzrok. Ko jo je pa ubiral nazaj po vlažnih večernih ulicah, se mu je duh mahoma zašibil od bremena osebne sreče. Zavest tega, kar se je bilo zgodilo in kar je bilo pričetega v pomenu njegovih in Kajinih besed, je rasla v njem od trenutka do trenutka in ni trpela zraven sebe ničesar drugega več. Sergej se je opotekal kakor omamljen, se zadeval v ljudi, ki so ga srečavali, se smehljal v neznane obraze, da so osuplo strmeli za njim, se ustavljal in v blaženem drevenjenju vsega svojega bitja ugibal, ali je bilo res ali se mu je sanjalo. In kolikorkrat si je odgovoril, da je res, in krenil dalje, tolikokrat se je moral z vso močjo volje krotiti, da ni nagovoril tujega človeka:

»Postojte, gospod, gospa, gospodična... Kaj mislite: ali je mogoče, da me Kaja Damourjeva ljubi?«

Minule tedne se je komaj upal misliti na to, da bi se ji razodel; izmed vseh dejanj, kar jih more človek storiti, je bilo prav to najbolj drzno in nemogoče; tako neznaten, tako ničev, slab in grd se je zdel samemu sebi, kadar se je v duhu postavil Kaji ob stran. Dobroto in toploto, ki mu jo je izkazovala, si je razlagal kot njen prirojeni čar, kvečjemu kot prijateljstvo, in kadar se je na tihem vdal hrepenenju, da bi ju kdaj družilo več, si je vselej predstavljal Kajino ljubezen kot težko dobljeno plačilo po dolgi dobi prizadevanja, bojev in zaslug. Časih si je slikal tisti daljni trenutek, ko jo prime za roko in ji z drhtečim glasom izpove svojo ljubezen, in si namišljal besede, ki jih bo takrat govoril. Te besede so bile zmerom sklicevanje na velika dela, ki jih je hotel dotlej ustvariti, na plemenita dejanja, izvršena njej na čast, na slavo in bogastvo, ki jo je hotel z njim obsuti; in zmerom je nazadnje vse zavrnel, ker se mu je zdelo vsega premalo. Zdaj je bilo pa mahoma vse storjeno, vse razodeto; brez velikih dejanj in nesmrtnih del, brez slave in bogastva, brez slovesnih besed je bilo med njima jasno izraženo, da ljubita drug drugega, on njo in ona njega.

»In podoba je,« si je priznal Sergej, »da Kaja ne terja za svojo ljubezen ničesar velikega in posebnega. Že zdaj me

ljubi. Zaveda se, da potrebujem najprej njene ljubezni in da naju bo šele ta ljubezen v skupnem vzletu ponesla do zvezd... A to velja seveda le zanjo; jaz ne morem zastonj sprejeti takega kraljevskega daru. Zdaj jo hočem še tem bolj zaslužiti... O, kaj bi storil šele zdaj, da ji pokažem... da ji dokažem...«

V tem razpoloženju se ni mogel odločiti, da bi zavil proti domu. Večerni vrvež, ki je polnil ceste, se je predobro skladal s stanjem njegovega duha. Sergej je blodil iz ulice v ulico, s pločnika na pločnik, in snoval načrte, ki so v svojem mrzličnem vrenju zalivali drug drugega. Zdaj je videl samega sebe v svetem ognju ustvarjanja in gorel na nebu človeštva kakor enkrat, brezprimeren meteor, zdaj si je predstavljal bodoče življenje s Kajo, poslušal njeno dihanje zraven sebe, sedel v svoji delovni sobi in koprné stregel na rahli korak njenih nog, drhtel v mislih na besede, ki mu jih bo govorila, razpletal nove in nove pomenke z njo, se vnemal ob njih, vihral zanjo od zmage do zmage in ji z očmi rosnimi od naprejšnje hvaležnosti polagal »vse to« k nogam. Tako je padal iz sanjarije v sanjarijo: kakšno življenje, kolikšna blaženost! Kak raj na zemlji!

»Saj ni mogoče,« si je ponavljal in pregibal ustnice v neslišnem šepetu, »saj ni mogoče, da je bilo kdaj življenje brez Kaje, življenje brez teh čistih, dobrih, osrečujočih misli nanjo. Če je pa bilo, in bilo je, o da, življenje sovraštva in slepe bojne strasti, tedaj je bilo to življenje zabloda. Danes niti sam ne vem, kako nesrečen sem bil takrat. Ali more biti človek srečen brez ljubezni do drugega človeka, ki si ga izvoli izmed vseh, in brez odpuščajoče, razumevajoče ljubezni do drugih ljudi? Taka je najbrže Kajina sreča, in taka mora biti tudi poslej moja. Hitro, hitro moram razvezati vse, kar je skupnega med menoj in tisto temno, nemogočo minulostjo, in zaživeti novo življenje, v katerem bom samo ljubeč in ljubljen človek, nič drugega ne.«

Večer se je bil zdavnaj popolnoma stemnil, in nebo nad Tirano je bilo postalo črn prepad, v katerega so metale ulice mnogobarvno bleščanje svojih luči. Sergej Hristov je korakal proti središču mesta; po širokih asfaltnih pločnikih se je gnetla množica mimo kavarn, restavracij in razsvetljenih izložb, po sredi ceste so v nepretrgani vrsti polzeli avtomobili;

hrumenje ljudi in vozíl se je zlivalo v stoglasno, pa vendar enolično pesem ulice, ki je Sergeju zmerom razigravala domišljijo, in zrak je bil gost od bencinovih par, tobačnega vonja, parfumov in hlapov jedi-in pijač. Cesta je vodila v ravni črti na Stolni trg, kjer je v ostro razčlenjenih oblikah štrlela iz večerne sijave temna gmota častitljivega svetišča.

Pogled na mizice velike kavarne je sprožil v Sergeju občutek žeje in trudnosti. Sédel je tik roba terase na prazen stol, kjer je tok množice še pljuskal vanj, in željno popil črno kavo. »Koliko ljudi,« je mislil, gledaje okoli sebe, »in nihče, nihče izmed vseh ni tako srečen kakor jaz! In koliko žensk: mladih, starih, prijaznih, zoprnih, lepih in nelepih... Ali se more le ena izmed njih primerjati s Kajo Damourjevo?«

7

Ko je Sergej pravkar plačeval zapitek, je zdajci zabučal v hrumenje ulice drug, oddaljen hrup, izprva zamolkel in nerazločen, potem pa čedalje krepkejši in odločnejši: umerjeno korakanje mnogih nog, ki se je zlivalo z glasovi godbe, z rezko, vzneseno pesmijo in strastnimi vzkliki iz sto in sto grl. Ta hrup je prihajal s Stolnega trga, od izhoda Maršalske ulice, po kateri sta se godba in množica bližali središču. Dasi je bilo vse to, godba, pesem in vzkliki, Sergeju dobro znano, se je vendar v svojem nocojšnjem razpoloženju le počasi zavedel, kaj pomeni. Najprej je opazil in sam v sebi začutil, da je vse, ki so slišali bučno pohodnico, izpreletelo kakor električna iskra. Mnogi so tisti mah sovražno zgrbančili čela in stisnili ustnice; drugi so se naredili, kakor da jim vsega tega ni mar; nekateri so veselo vzdignili glave in jeli s prostodušno živahnostjo gledati okoli sebe; precej jih je tudi vstalo, in eden, ki je na drugem koncu terase poskočil s sedeža, mlad človek v enaki temnozeleni srājci, kakor jo je nosil Sergej, je izzivalno zaklical:

»Kdo sedi, kadar igrajo koračnico zelenih legij? Po koncu, živele legije! Na udar!« Njegova roka, iztegnjena v pozdrav, je merila proti Sergeju.

Sergej Hristov se je mahoma zdrznil, mehanično planil izza mize in odzdravil. Skoraj polovica občinstva je strahoma vstala; tisti, ki so obsedeli, so še bolj mračno poniknili v

svoje časnike, skodelice in kozarce in se nekam razširili na sedežih, kakor da bi se hoteli zarasti vanje. Trušč bojevite godbe in težkih, rezko odmerjenih korakov je vsak trenutek močnejše in razločnejše buhal po ulici. Sergej je čutil, kako ta hrup prodira vanj, kako se polasča njegovega bitja in ga sili, da utriplje po njegovih taktih.

»Da, da,« se je spomnil, »O' Brien je pregledoval udarne črte... Zdaj se vrača v Zeleno hišo.«

Bilo mu je, kakor da bi se dramil v zavest nečesa občnega, nepremagljivo silnega. Verige tovarništva, ki se je bil pred tremi leti radovoljno vklenil vanj, so se napenjale globoko v njem in prižvenketavale koračnici zelenih legij. Razen Sergejevega dela, razen Kaje Damourjeve in Sergejeve ljubezni do nje, razen blagih, krotkih in srečnih načrtov, ki je bil v njih prebil današnji dan in nocojšnji večer, razen vsega tega je po tem takem obstajala v njegovem življenju še trda, s prisego zapečateni vez tovarništva in zvestobe, ki ga je družila z O' Brienovimi udarniki. Zadnji čas se je bila ta vez nekam zrahljala; Sergej ni več dosti pazil nanjo, odkar se je bil s shodov in bojnih vaj umaknil med knjige in papirje; ko je pa v tem trenutku pomislil, da jo je baš nocoj sklenil popolnoma pretrgati, ga je šele s pravo močjo obšla zavest, kako težko nalogo si je dal.

Vse to mu je s hitrostjo bliska zarojilo po glavi, med tem ko je s Stolnega trga še vedno odmeval trušč. Godba in petje sta bila že minuto ali kaj enako močna, kakor da bi se bili zeleni ustavili. »Morda hoče vodja govoriti,« je pomislil Sergej in v duhu zagledal O' Briena, ponosno vzpetega na svojem belcu in iztezajočega roko nad glavami množic. »Ne, samo godba je utihnila; zdaj se sliši petje prav do tod...« In res se je bil veter obrnil, in ognjevita, užigajoča pesem zelenih legij se je iz tisoč grl kakor povodenj valila po ulici.

Naskok, železne čete!
Grmé prihaja dan,
ko ščit Silvanije svete
v plamenu bo opran...

To so bile Sergejeve besede. Kadarkoli jih je v tisku zelenih legij kdo navedel, je bilo spodaj zapisano: Sergej Hristov. Zložil jih je bil v navdušeni uri, pred dvema letoma, na ukaz

Asverja O' Briena, ki je potreboval himne za svoje udarnike. Kar same od sebe so mu bile privrele iz iste groznice, ki se ga je pollaščala tudi zdaj, tako, kakor se verzi navadno ulivajo mladim poetom: brez mnogega premišljevanja o zmislu besed. Naskok mu je pomenil skupni burni zalet k velikemu cilju prenovljenja Silvanije v znamenju reda, dolžnosti in pravice. In plamen? Da, boj in vihar; nikakor pa ne okrutnosti, ki so jo zdaj pogosto očitali O' Brienu, nikakor ne strahot; plamen, to je bilo končno strmoglavljenje redkih, čisto pokvarjenih glavnih krivcev, ki jih je bila nezmotljiva vest vsega naroda zdavnaj zaznamovala in obsodila. Skratka, Sergeju se je bledlo kvečjemu o nekakšni Delacroixevi »Barikadi«, ki stoji vrhu nje Ideja s plapolajočo trobarvnico v rokah.

A pesem zelenih legij si je bila od tistih dob osvojila vso deželo; desetisoči so jo peli; stotisoči so trepetali, kadar je buče naznanjala pohod O' Brienovih udarnikov; zmago-slavno je podila bežeče sovražnike pred seboj in vriskaje zasmehovala smrt nad zelenimi srajcami, zleknjenimi v krvavem prahu. Tako se je bila ta pesem z besnim sovraštvom in divjo ljubeznijo zarasla v življenje. In tisti, ki jo je bil sam ustvaril, jo je hotel zdaj zatajiti? »Moram,« je čutil Sergej; »ali morem, je pa veliko vprašanje... Hočem, vsekako hočem.«

In tako je izkušal zalotiti v svoji pesmi, v njenem pomenu, v ljudeh, ki so jo peli, kaj majhnega, smešnega in klavrnega, da bi se s porogom rešil iz njenega ukletja. Ali pesem, ki je bila že življenje in demon nad življenjem, se je igrala z njim kakor veter z vodno gladino in polnila, kakor vsaka glasba, njegove možgane z mrzličnimi prividi. Prividi so po bliskovo izpodrivali drug drugega, a vsem je bila skupna in v vse se je vpletala prikazen Kaje Damourjeve: zdaj je nežno objokovala Sergejevo junaško truplo, zdaj ga je pozdravljala zmagovalca, zdaj se je srečna solnčila v njegovi slavi. Dokler mu je pesem kazala Kajo, se ni mogel norčevati iz nje.

Najbrže se tudi drugim ni godilo bogve kaj drugače. Ko so na Stolnem trgu spet zagrmeli bobni in zabučale trobente in se je pesem vnovič zlila z njihovimi glasovi v strnjen trušč, je Sergej še vedno razložil besede. Nekdo je pel tik

za njegovim hrbtom. Sergej se je ozrl in spoznal tistega mladega človeka v temnozeleni srajci, ki je bil pravkar še na onem koncu terase. Mladi človek je stal kakor kip, vse telo mu je drevenelo v strastni napetosti, in obraz se mu je vozal v zamaknjenih krčih, ko je z brezumnim žarenjem oči odpiral usta in pel:

Naskok! Bodimo prvi!
Žrtev nihče ne šteje:
zveličanje je...

Mladi človek še ni bil utegnil vnovič zajeti sape, in Sergej Hristov še ni bil utegnil odvrniti oči od njega, ko se je zgodilo nekaj, česar ni nihče pričakoval. Godbo in petje na Stolnem trgu sta zdajci presekala dva zaporedna, mogočna treska, ki se je njiju odmev togotno razsul po sosednjih ulicah; za njima je udaril tretji, ta že v nastajočo tišino... Gostje na kavarniški terasi so poskočili s stolov, nekateri so udrli proti izhodu, ženske so vrešče omedlevale; avtomobili na cesti so zavirali, Sergej je slišal, kako so butali drug drugemu v zadke... Tam, na Stolnem trgu, je bila pa menda vse zemlja požrla: trenutek, dva, tri je visel strašni, mrtvaški molk, preden se je, enako nenadoma, kakor je bil nastal, izprevrgel v vihar še strašnejšega krika. Še hip, in v ta krik so hudobno zalajali samokresi, najprej posamez, nato čedalje bolj gosto, nazadnje kar vprek. Nekaj ljudi je dirjalo proti trgu, še več se jih je spuščalo v beg. Izgubljene svinčenke so žvižgale nad cesto, mimo kavarne in preko miz; na ulici je nekje nekdo jeknil, drugje nekdo zamolklo telebnil na tlak. Kakor bi mignil, je bila okolica izpremenjena v pekel blaznega rjojenja, vrišča, pokanja strelav, sikanja krogel in brezglave zmede.

»Bombe!« je divje zakričal mladi človek v temnozeleni srajci in izdrl samokres. »Bombe!... Na udar! Prostor zeleni legiji!«

Sergej, ki je bil v prvem trenutku od prepadenosti oledenel, se je kasneje spominjal, da ga je sila tovarištva prav ta mah dokončno vzela v svojo oblast. Železna veriga v njegovi notranjosti se je napela in ga potegnila za seboj. Ne da bi

pomislil, kaj hoče, je planil za mladim človekom na ulico, tja, kjer so žvižgale svinčenke in bežali ljudje, in zdirjal za njim proti trgu. Vse tisto, za kar se je nekaj sekund poprej še lovil, je v krpah letelo od njega. Doma ga je čakala mati s svojim dobrim obrazom in svojimi ljubečimi očmi? Prav. Zvesta Irinočka, najboljša vseh sestrá? Prav... In Kaja je slonela nekje na oknu in sanjala o njem in o sreči? Kaja, mila Kaja, ki ni imela na vsem svetu ničesar dražjega od Sergeja... Prav, prav... Tamle spredaj so bili pa oni. Tovariši. Zelena legija, ki je pravkar še polnila kamenite struge ulic z bučanjem njegove, Sergejeve bojne pesmi. Bombe so bile udarile mednje. Umirali so. Morda, očitvidno, so bili v boju. Za prapor, za idejo, za novo Silvanijo... Sergej je bil brez orožja. A njegovo mesto je bilo pri njih. Če bi bil v tej minuti zmožen misliti in čutiti, bi bil čutil in mislil, da ne more biti drugje.

»Tam je smrt,« mu je razbijalo srce. »Tja moram priti, hitro, hitro...«

Mladi človek pred njim je dirjal kakor blazen; Sergej ga je videl, kako se je z dolgimi, pošastnimi skoki odbijal od tal. Streljanje na Stolnem trgu je zdaj pojemale, in glavni val bežečih ljudi se je pravkar raztekal v stranske ulice. Proti koncu ceste, ko se je že odpiral razgled na trg, je srečaval Sergej čedalje manj občinstva in čedalje več udarnikov z jeklenimi čeladami na glavah; nekateri so tekli v to stran, drugi so se vračali proti trgu. Od daleč je zagledal pri nekih hišnih vratih udarnika, ki se je ruval z močnim, širokoplečim človekom v delavski obleki in ga davil za vrat. Človek se je iztrgal in zbežal proti Sergeju. Deset korakov pred Sergejem ga je udarnik dohitel in ga z nečim svetlim sunil med pleča. Sergej je videl, kako se je brkati, obupani in sovražni obraz bežečega zdajci strahotno spačil in kako je delavec s presunljivim jekom klecnil in padel na obraz. Udarnik se je sklonil k ležečemu, obrisal bodalo v njegove hlače, ga spravil v nožnico in se brez naglice vrnil proti trgu, dvigaje glavo kakor človek, ki je izvršil pametno in potrebno dejanje.

»Kaj je storil, moj Bog?« je izpreletelo Sergeja. »Čemu to? Ali mora biti?« Toda mladi človek v zeleni srajci je skakal dalje, in Sergej je tekkel za njim.

Na Stolnem trgu je bilo vse končano. Groza je bila pometla širni prostor pred cerkvijo. O' Brienova krdela so stala na svojih mestih, kakor so jih bila prikovala povelja v trenutku napada; njihovi mračni četverostopi so segali še daleč v Maršalsko ulico. Samo prednje vrste, ki je Sergej med njimi takoj opazil O' Brienovo visoko postavo na belem konju, so se razstrojene zgrinjale v veliko gručo, sredi katere se je očitno nekaj godilo. Čeprav je v tej gruči vse vpilo, glasno govorilo in škrtalo z zobmi, se je Sergeju vendar zdelo, da vsi molčijo; toli strašno mu je trgalo dušo ječanje, ki se je razlegalo iz srede kroga.

»Dvanajst mrtvih!« so vzklikali okoli njega. »Štirinajst!... In koliko ranjenih... Kar pobrilo jih je z mesta!«

»Pa smo jim dali! Niti eden ni ušel.«

»To je Simonowiczevo delo!«

»O' Brien jim bo poplačal...«

»Kako vpije, to je grozno!« Udarnik, ki je stal pred Sergejem, si je mašil ušesa. »Mar bi ga ustrelili, saj vidijo, da mu ni pomoči.«

Sergej se je zaman vzpenjal na prste, da bi videl preko čelad. Ostri duh po zgorelih razstrelivih ga je grizel v pljuča in nosnice, in razen tega je dišalo še po nečem; ves zrak je bil poln tega gostega, osladnega vonja, ki se je dvigal prav iz gneče, kakor da bi prihajal od tal. Sergeju se je zdelo, da stoji na nečem mokrem, spolzkem in lepljivem; hotel je pogledati pod noge, pa ni mogel, ker so ga stiskali z vseh strani. Kakor od daleč mu je udaril na uho O' Brienov jekleni krik:

»Najprej ranjence!...«

Gneča se je zagibala in razdelila, in iz središča so v vrsti, ki se je zdela Sergeju neskončna, prihiteli mimo njega udarniški bolničarji z nosilnicami ter nekam izginili. Nosilnice, pregrinjala, roke nosačev in spačeni, kričeči obrazi ranjencev, vse je bilo krvavo. Obraz enega izmed njih, ki so jih nesli, je bil podoben brezoblični kepi z rdečo meseno luknjo, iz katere so se grgraje trgali nečloveški glasovi.

Sergej je čutil, kako je vrela v njem divja, dušeča bol in se pollaščala vsega njegovega bitja. A v tem se je gruča strnila za nosilnicami, in človeški val ga je vrgel na sredo kroga. Tu ni zdaj nič več ječalo, nič več prosilo pomoči: na

strašnem kupu so ležala razmesarjena trupla in odtrgani udje sredi velike, skoraj neizmerne mlake sesedajoče se krvi, ki je pokrivala tlak tako daleč na okoli, da ni bilo nikoder videti belega kamna, se širila udarnikom pod noge in polnila ozračje s svojim gostim, zoprno sladkim hlapom. Čelade, jermenje, ostanki zelenih srajc so se raztrgani valjali v tej krvi. V obrazu polnagega trupla, ki mu je bil drobec bombe razparal život in iztrgal čreva, je Sergej spoznal O' Brienovega pribočnika, mladega, deškolepega Balabana, junaka in ljubljenca zelenih legij.

»Med štab in prvo stotnijo...« je govoril nekdo blizu njega. »Najprej dve, nato še tretja. Iz štaba jih je pet ubilo; koliko je ranjenih, se ne ve...«

»Trije so bili,« je pripovedoval drug udarnik. »Tamkajle, v senci cerkve, so bili skriti, in ko smo prišli do njih... Mislim, da ne ležijo daleč.«

»Vodjo so hoteli... Pa je ostal živ in cel. Živel O' Brien!«

Sergej je nehote vzdignil oči. O' Brienova visoka, širokopleča postava na belem konju se je v svetlobi obločnic pošastno razločno risala nad to človeško mesnico. Stal je kakor iz bron; njegov podolgasti obraz je bil smrtnobled, ustnice in obrvi stisnjene, oči priprte; čelado je bil vzel z glave, in razmršeni rdeči lasje so mu štrleli na temenu in ob sencih kakor krvava griva.

Sergej je spustil oči od vodje k mrtvim in jih spet dvignil k O' Brienu; prevzelo ga je, kakor da bi bilo v tem, da je ta blede mož na konju živ, nekaj odločilnega. Ko si je tako dejal, je zdajci začutil solze, ki so mu drle po licih, in začul samega sebe, da krčevito, neudržno ihti. Tisti mah ga je nekdo udaril po ramenu. Bil je Laleuf, poveljnik čete.

»Otrok!« je rekel Sergeju. »Mar bi bil z nami, pa bi bil sprožil strel ali dva.«

Beseda »otrok« je grenko spekla Sergeja. Še nikoli se ni tako do dna zavedal svojega moštva kakor v tej minuti. A baš ko je hotel Laleufu nekaj odgovoriti, je presekala njegovo misel O' Brienov rezki glas:

»V vrste!«

Gruča okoli Sergeja se je skoraj hipoma razkropila, in poveljniki so jeli na novo urejati svoje ljudi. Šele zdaj je

Sergej opazil množico laže ranjenih, ki so jih obvezovali in spravljali na došle vozove, in temne lise negibnih postav, ki so tu pa tam pokrivalo tlak. Bilo jih je več, ne samo tri; izgubljene svinčenke so bile podrle nekaj nedolžnih. Na vogalu, pred razsvetljeno cvetličarsko izložbo, je mlado dekle v rožnati obleki pravkar umiralo v očetovem naročju. Dva izmed napadalcev sta ležala skoraj na samem kraju dejanja, nekaj korakov od marmornatih stopnic katedrale.

»V vrste!« je sredi tišine ponovil O' Brien.

Desni krilnik v prvi vrsti zredčene čete je omahnil, oslabiljen od izgube krvi, ki mu je kapljala iz rokava. Ko je Sergej zagledal tik pred seboj izpraznjeno mesto, ga je spet pograbila tista skrivnostna moč: skočil je tja, kjer je stal prej ranjenec, in se postavil v red. O' Brienovo sivo oko ga je videlo in napeto obviselo na njem.

»Kaj sem storil?« se je ustrašil Sergej. »Ali je bilo prav? Kaj pomeni to, da stojim, kjer stojim?« A v tem ga je vodja spoznal in zajahal k njemu, in vsi Sergejevi dvomi so utonili v čuvstvu gorečega ponosa. O' Brien je hotel nekaj reči, pa je obmolnil; samo njegova koščena desnica je za trenutek čudno težko in pomembno legla Sergeju na ramo.

Redarji, ki so bili z vseh strani prihiteli na kraj spopada, so se šele zdaj upali bliže. Sivobrk policijski častnik z zlatimi našivi je stopil k O' Brienovemu konju in pozdravil. O' Brien ga ni niti pogledal.

»Kaj hočete?« je vprašal njegov ledeni glas. »Morilci so kaznovani!«

»Ne vsi!« je vzrožil stari častnik. »V imenu zakona...«

Vodja je iztegnil levico, še vedno ne da bi pogledal častnika, in ga odrinil z robom iztegnjene dlani. Prva četa udarnikov je zarožljala kakor železna, razjarjena žival. Stari častnik je temno zaripnil, spodnja ustnica se mu je stresla; razumel je to rožljanje in odstopil.

»Zastavo prve legije!« je ukazal O' Brien.

Mladi zastavonoša je visoko vzravnan pristopil k vodji, držeč v rokah bojno zastavo iz bele svile s sedmerokrako zeleno zvezdo na sredi. O' Brien mu je vzel zastavo iz rok, se sklonil s konja, nagnil zastavo nad mrtvimi in nekajkrat potegnil z njo po prelitih krvi; nato jo je vrnil zastavonoši.

Zastavonoša je prebledel, se globoko pripognil in poljubil zastavo; ko jo je potem visoko dvignil v zrak, so bile njegove mladeniške ustnice krvave od strašnega poljuba.

»Maščevanje!« je zagrmela legija. »Živel O' Brien! ... Vodi nas! Na udar!«

O' Brienova negibna krinka se je zdajci spačila od strasti. Vzpel se je kvišku, pognal konja na čelo in divje mahnil z desnico.

»Naprej!« je zakričal s tistim ostrim, nečloveško besnim glasom, ki so zelene legije vedele o njem, da pomeni gorje. »Naprej!«

Korak udarnih čet je spet zabobnel po tiranskih ulicah. Preko krvi, mimo mrtvih je korakala zelena legija za svojim vodjo v grozečo negotovost prihodnjih ur. In nad bobnenje njenih korakov se je zdajci vzdignil vroč, mladosten glas, ki je pel:

Naskok! Bodimo prvi!

Žrtev nihče ne šteje:

zveličanje je v krvi!

Po njih! Na udar! Naprej!

Tisti, ki je tako pel, je bil Sergej Hristov. Pel je iz skeleče, histerične žalosti za ubitimi tovariši, iz strastne groze nad dejanjem nasprotnikov, iz pijanosti poguma in žrtve, ki jo je v mislih ponujal skupni stvari, iz bolestne, vznesene radosti nad samim seboj in iz gorečega prepričanja, da bi bili vsi, mati, Kaja, Irina in stric Lonski, z njim vred vzneseno radostni in ponosni, če bi ga videli, kako na mestu ranjenega krilnika v vrsti koraka za velikim vodjo, in če bi mogli vedeti, kaj čuti. In še zato je pel, da bi omamil tesnobo, ki ga je tipala za srce, in bolečino, ki ga je nekje v globini svarila pred vsem, kar je v tem trenutku tolikanj prevzemalo njegovo bitje: pred O' Brienom, pred krvavo zastavo nove Silvanije, pred mestom, ki je bil stopil nanj, in pred vso okrutno silo tovarštva, ki ga je nesla naprej.

In vrste udarnikov so z močnimi, od srda hripavimi glasovi povzemale njegovo pesem, in legija je korakala za svojim vodjo, in v bučanju tega petja in v gromu tega pohoda se je ječe izgubljal zvonček ministranta, s katerim je stolni kaplan prepozno hitel k temnim lisam na trgu ...

Zelena hiša je bila močna, mračna zgradba na robu mestnega središča. Stala je zase, ošabna kocka, in ni dala nobeni sosedi, da bi se je dotaknila. Med zidanjem, ki je bilo končano pred letom dni, se ni manjkalo ne dinamičnih napadov ne svinčenk iz zasede ne poizkusov, vtihotapiti med zidarje rdeče ljudi. Toda O' Brien se je znal varovati; njegova tajna policija je bila na višku svoje naloge, njegovi delavci, sami zeleni udarniki, so se brez tuje pomoči oteпали vseh nakan; vohuni so na kar najnaravnejše načine drug za drugim padali s stavbnih odrov — in tako se je bila Zelena hiša nekega dne vsem na kljub odprla svojim gospodarjem in tudi že zaprla za njimi. Poslej ni mogel nihče več upati, da bi neabljen stopil vanjo. Ne le da so stale v veži in korakale po hodnikih O' Brienove trdnjave do zob oborožene straže: tudi v sosedščini Zelene hiše je moral biti sumljiv človek pripravljen, da ga mahoma zgrabijo krepke roke in mu obrnejo žepe.

O Zeleni hiši so pripovedovali reči, ki jih niti udarnik ni mogel do dna preveriti. Govorili so o skrivnih celicah z dozdevno slepimi okni, ki so bile za njimi postavljene strojne puške; o tem, da ima hiša v notranjosti mogočno kazematno jedro, ki ga ne prebije nobena granata; o podzemeljskih hodnikih, ki vodijo v hišo in iz nje; in o globokih kletih, ki jih je radodarnost O' Brienovih podpornikov do stropa napolnila z orožjem in strelivom. Vsekako je bila Zelena hiša trdnjava sredi mesta, in vodja je v njej gospodaril kakor pravi vladar. »Za zdaj še v Zeleni hiši,« so ugibali udarniki; »a kdo more vedeti, kam meri O' Brien?«

Čete, ki jih je bil O' Brien po krvavem dogodku odvedel s Stolnega trga, so se pred Zeleno hišo razdelile in odkorakale vsaka v svojo stran; ostala je samo vodjeva telesna straža in najožji krog njegovih zaupnikov. Vendar je Sergej pri razhodu opazil, kako je črni Malatesta, O' Brienov drugi pribočnik, z nekakšnim spiskom v roki begal od poveljnika do poveljnika, in kako so posamezni udarniki stopali iz vrst ter izginjali v Zeleno hišo. Sergeja to ni presenetilo. Vedel je, da ne ostane vodja nikomur ničesar dolžan, da vrača po bliskovo in da utegne biti zaradi tega še nocoj marsikaj novega v Tirani.

To pričakovanje je še bolj podžgalo viharna čustva, ki so se bila razvrela v njem na Stolnem trgu. Trpel je, kakor da bi bila življenja ubitih tovarišev kosi njegovega lastnega življenja, in kri, v katero je bil O' Brien namočil zastavo, njegova lastna srčna kri. Vse, kar se je bilo zgodilo, mu je šlo osebno do živega; zato je še tem bolj lakotno koprnel, da bi zvedel podrobnosti o spopadu in vsaj od daleč videl, kaj bo. Ko je O' Brien s svojimi zvestimi krenil v hišo, je tudi Sergej skoraj nezavedoma stopil za njim in obstal v širni veži, edinem prostoru, ki je bil vsakemu članu legij brez posebnega dovoljenja odprt. Tam ga je zagledal Omeragić, njegov bivši poveljnik; vodja ga je bil pred letom dni poklical v štab.

»Koga vidim?« se je zavzel Omeragić, kozav plavolasec z neverjetno širokimi pleči, ter mu podal kosmato roko. »Da, tako je. Najprej si dečko izprosi dopust in sedi za knjigami in ima dekleta, o, vse vemo; ko pa udari ura nevarnosti, ura dejanja, takrat naj vzame vrag učenje in babe in vse, in naš brat Sergej stoji tam, kamor spada... Nu prav, vodja te je bil vesel,« je nadaljeval in ponudil Sergeju cigereto. »Zakádiva, dim živcem dobro de... Nocoj boš še kaj doživel. O' Brien je besen, da govoriti ne more; kaj ne bi bil? Sam sem bil tam in vem... Ubogi Balaban mi je na rokah izdihnil. Glej, to je njegova kri.« Pokazal je veliko temno liso na svoji zeleni srajci in zasušeno, komaj obrisano kri na dlaneh. Nato je jel pripovedovati, kako so priletele bombe, kdo je ubit, kdo ranjen, in kaj je kateri rekel, preden je umrl. Njegova preprosta domišljija je že pretapljala resničnost v junaško pesem.

Sergej ga je poslušal s solzami v očeh. Po vsej veži so v gručah stali udarniki, večina z zlatimi in srebrnimi našivi na rokavih, in se razburjeno pogovarjali. V vzklikih posameznih gruč se je spet in spet oglašalo ime Solona Simonowicza. Pribočniki in člani štaba so prihajali in odhajali skozi okovana, zastražena vrata, ki so vodila v notranjost Zelene hiše. Ves dojem poslopja je bil na pol podoben vojašnici, na pol bivališču strogega, mračnega velikaša. Zrak je bil kakor nasičen s slutnjo nečesa težkega in nevarnega.

»Drago jih bo stalo,« je s škodoželjnim glasom nadaljeval Omeragić. »Vem, da je vodja ta mah že ukazal: Malatesta,

Volkov, Van der Regen, dajte mi načrt številka toliko in toliko! O' Brien je računar; pri njem je zmerom vse naprej pripravljeno, ničesar ne zasnuje sproti... Drago jih bo stalo,« je ponovil in zdajci sovražno dodal: »Vse to je Simonowiczevo maslo!«

»Zakaj Simonowiczevo?« je začuden vprašal Sergej.

»Zato, ker je njegovo,« je togotno vzrožil Omeragić in pokazal široke zobe. »Dve leti še ni, kar ga je bil sam ogenj za zeleno legijo; več besede je hotel imeti v njej kakor vodja. Ko mu je pa O' Brien povedal, da je garjav Jud, kar je tudi res, se je mahoma brez slovesa utrnil iz naših vrst, ne duha ne sluha ni bilo več o njem, in čez mesec dni ga je vsak lahko videl pri rdečih. Ti so mu seveda mehko postlali. Zdaj je pri njih malo manj ko prvi in uporablja vse, kar se je pri nas naučil... Pa ne bo dolgo tako delal, brat, zapomni si, ne več dolgo. Gorje mu, kdor zataji vodjo in legije!«

Sergej je od daleč zasledoval to dramo vzajemnega sovražstva, ki je bila privedla Solona Simonowicza v nasprotni tabor. Pred njegovim sporom z O' Brienom je Simonowicza dobro poznal in pogosto videval; imel ga je za nesebičnega, plemenitega človeka, in Simonowiczeva užaljenost zaradi tega, ker mu je bil vodja v slepi razjarjenosti opsoval rod in kri, je bila Sergeju razumljiva, da ga v srcu niti zdaj ni mogel sovražiti.

»A vendar,« je odvrnil Omeragiću, zamišljeno vrteč prstan s črnim kamnom, ki ga je nosil na desnici, »saj ni verjetno, da bi stal za temi bombami Simonowicz. O' Briena bi bil zmožen udariti, tovarišev, ki ga niste žalili, pa nikoli... Ne, ni mogoče. Kje je dokaz?«

»Dokaz? Videti je, da hodiš z gospodičnami namestu s četo,« se je grenko zasmel Omeragić. »Priče, kaj? In oprostilna sodba! Ne, brat, to so besede iz ropotarnice demokratizma...«

»Za vsako kazen je treba dokaza,« mu je segel Sergej v besedo.

»V čem pa je namen kazni?« je vprašal Omeragić. »Ne v tem, da bi zadela krivca, ampak v tem, da zbuja strah. Trepet, ki vrta množicam v kosti! Grozo pred nevidnim mečem, ki udarja, ne da bi izbiral! Zato se O' Brien ne pravda po paragrafih, ampak po zakonu terorja.«

»Vidiš, prav tega ne razumem,« je odkritosrčno zahteval Sergej. »Iz zla se ne more roditi drugega kakor novo zlo: glavo za glavo, brez konca in kraja. Mnogo nas je, ki se nam ta okrutna dejanja upirajo.«

»Ej, ej?« Omeragić se je odmaknil in ga ostro pogledal. »Kolikorkoli vas je takih, da vam O' Brien ne dela prav in da se vam Simonowicz smili, pojdite k vodji pa mu povejte. Nocoj idite k njemu!« je rekel, in raskavi, osorni glas mu je zadrhtel.

Sergej je mahoma pobesil oči. Spomnil se je mrtvih na Stolnem trgu, in sram ga je postalo besed, ki so bile zadnji odmev njegovih razgovorov s Kajo in Petrom Lonskim.

»Prav imaš,« je priznal. »Nocoj ni časa za dvome. Nikoli ga ne bo! Vsa prihodnost stvari je na tem, da slepo verujemo v vodjo.«

»To je udarniška beseda,« je s prijaznejšim glasom rekel Omeragić ter položil Sergeju roko na ramo. »In zdaj te pustim za pol urice samega; Malatesta prihaja po nas. Počakaj, če te je volja.«

Temnopolti, kodrasti Malatesta, ki je bil obstal pred notranjimi vrati, je slovesno razgrnil polo papirja in bral:

»Mrtvih je do tega trenutka šest članov štaba prve legije.«

»Slava mrtvim!« Vsi, ki so bili v veži, so vzdignili desnice v pozdrav.

»Maščevanje!« so se začuli kriki. »Smrt Simonowiczu!«

»Na mesta padlih so imenovani: Duroc, Gordon, Jonasson, Laleuf, Razin, Stahl, Subašev... Vsi štabni častniki so poklicani k vodji.«

10

Sergej Hristov je z nekakšno zono gledal za Omeragićem, ko je njegova široka, prepasana postava z drugimi vred izginjala v notranjost hiše. Bilo mu je, kakor da bi videl sproženo, vrteče se kolesje, ki ga ne more nihče več ustaviti. A v tem, ko je tako mislil, je mahoma začul blizu sebe lahne, znane korake ženskih nog. Ozrl se je, vendar prepozno: dama, globoko zastrta prikazen v črnini, je bila že mimo njega in je v naslednjem trenutku smuknila skozi izhod. Sergeju je ostal občutek, kakor da bi ga bila pogledala.

»Kdo je bila?« se je zavzel. »Ženske so drugače redke gostje v Zeleni hiši...«

Tedajci ga je izpreletelo. Vroči, skrivni spomini so mu zadrhteli v krvi. Ta kačji stas, ti drobni gležnji, ta grešna, še v nagli hoji zapeljujoča ledja — da, bila je Lou. Lou Sziklossyjeva, plesalka tiranske opere, vsemu mestu znana lahkoživka, ki se je bil Sergej komaj rešil iz njenih mrež. Kakšen opravek je imela tu? Sergej se je spomnil njenih namigavanj o važnih, zaupnih zvezah z O' Brienom... Morda je vohunila zanj; očitvidno ga je bila čakala.

Če bi bil Sergej vsegaveden, bi se bil morda čudil, zakaj je Lou po svojem srečanju z njim pozvonila pri zadnjih vratih, govorila s stražo ter se za pet minut vrnila v hišo, in zakaj se je O' Brien prav ob tistem času za pet minut odstranil s posvetovanja.

»Bog z njo,« si je rekel Sergej in sedel na eno izmed kamenitih klopi, ki so obrobljale vežo. »Čez nekaj ur bo te divje noči konec, in jutri bo spet svetel in dober delavni dan.«

Zazeblo ga je, kakor da bi se bil zalotil na laži. Čez nekaj ur? V žarkih jutrnjega solnca bo kri na Stolnem trgu še očitneje vpila po maščevanju; razmesarjena trupla bodo še ležala v mrtvašnicah, ranjenci bodo še rjovelili na svojih posteljah in umirali; in v mrtvašnice in bolnišnice bodo morda prinašali nova trupla, nove ranjence... Ne samo, da jutri zjutraj strahot te noči ne bo konca, ampak jutri se prične najbrže še strašnejši dan. Dolgo ne bo več takega mirnega, blagega dne, kakor je bil minuli.

»Drugače tudi biti ne more,« je pomislil Sergej. »Pričeli so boj na uničenje. Za vsako ceno nas hočejo streti, da bi potem nemoteno izpodkopavali Silvanijo in zanetili občni požar... Tako je, kakor v moji drami. Za vse gre. Ali mi, to je, Silvanija, ali pa oni, to je — kaos.«

Ob tej misli se je strastno ozrl na udarnike, ki so še vedno v gručah stali po veži in razburjeno govorili med seboj. Tovariši! Kako bi mu bilo nocoj pri duši, če bi jih bil dokončno zatajil?

»Zdaj ni nobene poti mimo te, da ostanem zvest. Do konca zvest,« je ponovil sam pri sebi. In že ga je zajelo kakor privid. Pred duhom mu je v krvavo plapolajoči svetlobi vstala

herojska slika Asverja O' Briena, kako drevi pred legijami in jih z divjo, neusmiljeno odločnostjo vodi skozi dim in kri, skozi ogenj in grom, naprej, na udar, v mirno, solnčno pravljično nove Silvanije. Barikade se dvigajo, svinec klesti legijam v prsa, plamen šviga iz tal; a bela zastava s sedmokrako zvezdo vihra, kri mrtvih žari na njej kakor sveti gral, vodja jaše, in udarniki letijo za njim. Udarniki padajo in umirajo, tudi Sergej pada in umira in vendar vsevdilj leti, prvi med prvimi — in nazadnje so barikade zavzete, sovražnik beži, vse je jasno in srečno... »Da, da, tako bodi,« je mislil Sergej.

Naskok, železne čete!
Grmé prihaja dan...

Zdrznil se je in pogledal okoli sebe. Ali je bil na glas zapel? Ne, nihče ni bil ničesar slišal; samo njegova kri je tako zvenela, globine njegovega bitja so utripale pesem legij, pesem dejanja. In kazalec na veliki uri je počasi lezel naprej.

Da bi se umiril, je poizkusil misliti na Kajo. A tu, v Zeleni hiši, po vsem, kar je bil nocoj doživel, niso bile njegove misli nanjo nič več tako hrepeneče vdane kakor o mraku, ko jo je spremljal domov. Bile so bolestne in uporne. Zdelo se mu je, da jo vidi, kako stoji nekje v svoji preprosti obleki, s svojimi gladkimi črnimi lasmi in svojim mehkim, temnim pogledom, in izteza roke proti njemu in ga molče vabi s seboj, daleč odtod, v varne kraje miru, dobrote in pozabe vsega, kar ni njuna sreča. Kaja vabi, Sergej pa gorí, da bi videl in vedel to, kar je tukaj, okoli njega: nevarnost, nemir, maščevanje in neugasen spomin o prizadejanem zlu. In Sergej se brani, v podzavesti zavrača tihe razloge njenih prosečih oči in iztegnjenih rok in se prepira z besedami, ki bi jih govorila, če bi bila pri njem, in toliko da ji ne očita besed, ki jih je pred nekaj urami sam govoril. Prepira se z njo in jo zavrača, obenem pa čuti, da jo ljubi, kakor nikoli nihče nikogar ne; in samo zato jo podi od sebe, da ga ne bi več klicala odtod, iz oblasti tega, kar ga je zajelo in čemur se ne more iztrgati.

»Ne, ne,« je ponavljal sam pri sebi, »zdaj bo razumela, da njen Sergej ne more postati Hadžibaba... V življenju moža so reči, ki jih ljubezen ne sme omajati. Sama bi me

nehala spoštovati, če bi se ji tako vsega predal... In tudi — moje delo!«

Da, njegovo delo. Tu ga je zdaj obdajal živi svet tragedije z vsemi svojimi viharji, strminami in prepadi. Okrutna dejanja so klila iz okrutnih dejanj, zlo je neudržno raslo iz zla. »Ti ljudje se zavedajo, da delajo zlo, in vedo, da se vsako zlo dokonča v usodi tistega, kdor ga je storil,« je mislil Sergej; »in vendar se vsi ti ljudje žrtvujejo sveti nujnosti, ki je osnovana v plemenitem končnem namenu, in izvršujejo okrutna dejanja in postajajo žrtve okrutnih dejanj. Vsi so dobri, krasni ljudje; kdo ve, kako težko nosijo svoja dela na vesti. Morda se rušijo pod njihovim bremenom. Tudi vodja se bo nemara zrušil; a prej bo rešil Silvanijo. To je višji namen... Življenje sežiga posameznike v ognju zla, da gradi vsem široko cesto k dobremu. Da, to je zmisel življenja in vodilna misel moje drame... O, kako mogočna bo! Kako bo ta mila Kaja ponosna nanjo!«

In ob tej misli na Kajo, ki vsa živi za njegovo delo, je Sergeja za trenutek prevzelo toli ganjeno hrepenenje po njej, da je vse drugo odnehalo. »Samo enkrat pojdem mimo njene hiše,« je sklenil; »toliko, da se z roko dotaknem praga, ki je prejle stala na njem... Potem se vrnem, in potem naj živita vodja in nova Silvanija!«

Ko je pa vstal in se obrnil proti izhodu, je zdajci udarila velika ura. Njenih enajst jekov še ni bilo odbrnelo, ko so se začuli z notranjih stopnic koraki in pridušen razgovor. Okovana vrata so se odprla: člani štaba so prihajali s posvetovanja. Njihovi obrazi so bili resni, nekaj nepreklicnega je ležalo na njih. Veža Zelene hiše se je jela naglo prazniti. Sergej Hristov, ki je pogrešal Omeragića, je čakal. Nazadnje se je pokazala med vrati plavolasa glava in dvojica širokih ramen.

Omeragić se je ozrl po veži, zagledal Sergeja in krenil naravnost k njemu. Njegov kozavi obraz je bil za spoznanje bled, oči nemirne; in ko je izpregovoril, mu je glas drhtel.

»Prav je bilo, da si ostal,« je rekel, gledaje mimo Sergeja. »Vodja te potrebuje, Hristov... Pojdi k njemu.«

Sergej se je pozneje spominjal, da se v tem trenutku nikakor ni zavedel, kaj pomenijo Omeragićeve besede. Vsa

kri mu je hipoma planila k srcu, volja in zavest sta utonili v strašni, brezdanji praznoti.

»Pogum, dečko, drži se,« je mrmral Omeragić, ko sta se vzpenjala po stopnicah. »Vodji nikar ne kaži prepadenega obraza... Pogum, Hristov, bodi mož. Misli na svojo pri-sego... Udarnik si!«

Sergej ga ni razumel, kaj govori. Čutil je samo jeklene kremplje, ki so ga držali in nesli, navzgor, v osrčje Zelene hiše.

11

Vodjeva soba je bila velik štirjaški prostor z rdečim stropom in zelenimi stenami. V teh stenah ni bilo niti enega okna: nikjer odprtine, da bi bila mogla skozi njo zavratna svinčenka najti pot v možgane zelenih legij. Ena vrata so vodila na hodnik, dvojna v prostore, ki so obdajali sobo, ena na skrite stopnice in te stopnice kdo ve kam. Med četami je hodil glas, da je treba O' Brienu v kakem težkem, nujnem primeru samo pritisniti na gumb, ki ga ima pod roko, pa stopi skozi vsaka izmed obojih stranskih vrat po deset mož vodjeve osebne straže, ki urno in tiho opravijo svoje delo, nato pa skozi tretja vrata še bolj urno in tiho pospravijo, kar je treba pospraviti, da se nikoli več ne vrne na beli dan. Bajе se je bilo zgodilo že nekaj takih primerov, toda noben član zelenih legij se ni upal bogve kaj ugibati o njih. Mar se ni bil sleherni iz svoje volje vsega predal O' Brienovi sodbi?

»Na svojo moško čast in na vse, karkoli mi je svetega, prisežem vrhovnemu vodji in od vrhovnega vodje imenovanim častnikom zvestobo, molčečnost in slepo pokorščino. Rade volje sprejemem, da me za nezvestobo, izdajstvo ali nepokorščino zadene smrtna kazen...«

Vodjeva soba je dobivala vso svetlobo izpod stropa, od skritih električnih luči; tako se je O' Brien lahko po mili volji obdajal z belim dnevom ali pa odeval sebe in svojo okolico v zarje raznih barv, kakršne so ustrezale njegovemu razpoloženju in namenu. Oprava sobe je bila skopa. Velikanska pisalna miza iz črnega lesa, na mizi listnica, ura, samokres, brušen vrč za vodo, kozarec, električno stikalo; za mizo preprost usnjen naslanjač; v kotu nasproti mize črn klavir...

Da, klavir: mož, ki so legije drle za njim čez drn in strn in ki je pred njim trepetalo pol silvanske dežele, je časih po dolge ure sedel za tem klavirjem in se v žalobno divjih fantazijah razgovarjal s samim seboj... To je bilo vse. Nikjer knjige; kar je O' Brien potreboval, je imel vse v glavi. In nikjer slike: nobeno delo čopiča ne bi bilo moglo prekositi žarečih barv privida, ki je mamil vodjo za seboj.

Asver O' Brien je stal za svojo pisalno mizo kakor človek, ki ve, da ne bo dolgo čakal. Njegova tesno prepasana, visoka in tanka, a žilava postava v zeleni srajci z zlatimi obramnicami je bila pod bledezeleno lučjo, ki jo je obsevala, kar neresnična na pogled; razločno so se risale samo ozke, koščene roke, ki jih je s členki upiral v mizno ploščo, in bleda, rezko oblikovana glava. V tej glavi z njenim visokim, oblim čelom, pravilnimi obrvmi, drznim nosom in ravnimi usti sredi podolgastega obraza bi bil marsikdo spoznal vzor moške lepote, če bi ne bila poglobljala njegovih črt neukrotna, razjedajoča strast. Kadar je vodjev obraz miroval, so ga še trdi četniki hrepeneče ljubili; kadar je pa drgetal v krčih togote, v napetju uničevalne volje, kadar so se mu ustnice razklenile nad ostrimi zobmi in mu je na temenu in sencih v besnih stresljajih zavihrala temnordeča griva — da, takrat je postal ta obraz peklenska krinka, ki je skoraj nisi mogel imeti za obraz navadnega človeka... V tem trenutku je bil na O' Brienovem licu negiben mir. Usta so mu bila okamenela v nenaravnem smehljaju, in zrenice sivih oči je širila tista značilna srepota, ki jo daje človeškemu pogledu kokain. Asver O' Brien je bil premagal strahoto pokolja na Stolnem trgu s tem, da je vzel, kakor že mnogokrat, ščepec belega strupa.

Vrata s hodnika so se neslišno odprla in zaprla. Pred vodjo je stal Sergej Hristov, vzravnan, bled kakor smrt. Na njegovem zalem, ta hip čudno mladem obličju je še vedno ležal odmev votle, brezmiselne groze. Jekleni kremplji so ga bili prinesli semkaj. Bil je tu. Ta kameniti mož pred njim je bil vodja. Sergej si še ni bil zmožen jasno predstaviti, zakaj ga je vodja poklical. Iz teme, ki ga je bila zalila, se je počasi izvijala slutnja, da je njegova navzočnost v tej sobi zvezana s tistim, kar se mora zgoditi in česar je ves večer pričakoval. In ker je Sergej ves večer čutil, da se bo zgodilo nekaj strašnega, in ni bil do te minute niti pomislil na

možnost, da bi bil sam zapleten v to strahoto, je bila prvi pojav njegove vračajoče se zavesti vrtoglava groza.

Kakor v morečih sanjah je dvignil roko. O'Brien je slovesno odzdravil in mu molče zabodel svoj srepi pogled v oči. Nato se je mahoma nasmehnil, in Sergeju je nekoliko odleglo.

»Na Stolnem trgu sva se videla, brat Hristov,« je izpregovoril Asver O'Brien. »Po kolikem času? Menda si bil že pozabil, da je tvoje mesto v legiji... A legija te ni pozabila. Jaz te nisem pozabil, Hristov,« je rekel s pridruženim, mehko zvenečim glasom, nepremično gledaje Sergeju v oči. »Vedel sem, da si mi prisegel zvestobo in da se vrneš, ko pride čas... Čas je prišel, in ti si se vrnil; v najtežji uri si stopil pod zastavo legije. Hvala ti.«

»Da, moral sem se vrniti, prisegel sem,« je mislil Sergej. »Kako bi bilo mogoče, da se ne bi bil vrnil k njemu!« je pritrjeval sam pri sebi, ne vedoč, da je njegova misel samo odmev mogočne volje, ki lije vanj iz teh širokih, nenaravno se leskečočih zrenic.

»Zelo bled si, Hristov,« je nadaljeval Asver O'Brien. »Bled od žalosti za brati, ki njih kri na Stolnem trgu vpije po maščevanju? Od groze nad tem, kar je bilo? Od groze pred tem, kar bo? Nikar ne bodi, dečko; udarniku se spodobi mračen pogled in zgrbančeno čelo, ne bled obraz. Ne daj, da bi te babe pomilovale!« Tako govoreč je bil stopil k Sergeju, mu položil obe roki na ramena in se mu zagledal iz oči v oči. »Krasne smrti so umrli,« je nadaljeval, »Bog daj vsakemu izmed nas enako: v tresku, v plamenu, v viharju kazni, ki je pokosila morilce, še preden so njim ugasnile oči. In bolj gotovo, kakor je onkraj groba sodba in življenje, bolj gotovo so vedeli, da bodo maščevani. Balabanu sem to prisegel, ko je umiral. 'Vse moje delo naj se razsuje in prepade,' sem mu zaklical prav v krvava usta, 'ako ne bo Silvanija sto let mislila na tvojo smrt.' In ubogi Balaban me je slišal. 'Maščuj nas, vodja! Na udar!' je še vzdihnil, pa je umrl s smehljajem na ustnicah... Legije so dale besedo, Hristov. Preden se zdani, mora biti izpolnjena.«

O'Brien se je bil zanesel. Glas mu je kovinsko zvenel po prostoru, v očeh mu je plapolalo; njegov sivi, srepi pogled je še vedno meril na dno Sergejevih zrenic. In delj ko je

govoril, bolj neizprosno je čutil Sergej, da se volji tega moža ne more upreti, karkoli bi terjal od njega.

»Preden se zdani,« je nadaljeval O' Brien po kratkem molku. »Slišiš, brat Hristov? Kakšna je tvoja misel v tem trenutku? Kaj pravi tvoje srce? ‚Na udar!‘ kliče, ‚na udar!‘ kakor srce vsakega tovariša. Petnajst tisoč hrabrih silvanskih src bobna na dejanje...«

Sergej pozneje ni mogel verjeti samemu sebi: natanko se je spominjal, da je pri teh vodjevih besedah resnično začul nekakšen grom, kakor od tisoč in tisoč bojnih bobnov.

»Da«, je rekel O' Brien, »ti še ne veš, kaj je dejanje. Dejanje je zakrament moštva. Trdo, neusmiljeno dejanje, kakor je mož od vekov neusmiljen in trd. Dejanje, ki uničuje in v tem ustvarja; dejanje, ki pomeni pokorščino preko samega sebe in obenem najvišjo prostost. Dejanje, ki dviga človeka nad vse bogove...«

V vodjevih besedah, v njegovem glasu, v bledem plamenju njegovega obraza je bilo nekaj čarovniškega. Sergej se je čutil vsega vkovanega v njegovo oblast, vendar ne s tistim navdušenjem kakor nekdanje dni, ne s tisto nagonsko vdanostjo kakor na Stolnem trgu. Njegova notranjost je bila polna brezupne, gluhe toge, kakor da bi žaloval nad izgubo samega sebe. Ramena so ga bolela, kakor da bi se mu vodjevi prsti ostro zadirali vanje; in ko mu je zrl v obraz in z očmi objemal njegovo postavo, ga je zdajci prevzelo, kakor da bi rasle iz O' Brienovih ramen mogočne, temne peroti in segale skozi stene te sobe, skozi zidovje Zelene hiše, in se razprostirale čez vso Tirano in vso Silvanijo v neskončnost.

»Kdo je to?« je presunilo Sergeja. »Asver O' Brien? Arhangel? Satan? In kaj naj storim, da ne storim tistega, kar hoče od mene?«

Ali za to vprašanje je bilo prepozno. Sergej je čutil, da ni več časa, in vodja je tisti mah trdo povzdignil glas:

»Poklical sem te, Hristov, da sprejmeš zakrament dejanja... Še nocoj, preden mine ura, bo pest Zelenih legij opravila svoje delo... Pest ima pet prstov. Prvi teh prstov si ti!«

Sergej je bil v nekaj minutah že toliko preslutil in pretrpel, da mu je bilo dokončno potrdilo njegove slutnje skoraj v

odrešenje. Z molčečo, prepadeno negibnostjo telesa in duše je zastrmel O' Brienu v obraz.

Ta je končal: »Določen si, da udariš izdajalca. Razumeš, brat Hristov? Juda, ki je kriv krvi na Stolnem trgu!«

Pri teh besedah se je v mlademu človeku nekaj pretrgalo. Groza, ki je bila nakopičena v njem, mu je za trenutek udarila v zavest.

»Solona Simonowicza?« je zaječal. Oči so se mu razširile, usta zadrgetala; s krčevitim gibom se je umaknil vodji izpod rok.

»Rekel si,« je potrdil O' Brien.

V Sergejevem duhu so mahoma vstali spomini na minule čase. Skeleče živo je zagledal samega sebe, kako podaja Simonowiczu roko, kako sedi z njim v kavarni, poslušajo njegove razgovore in nekam ganjeno opazuje igro njegovega zdravega, prijetnega, židovsko otožnega lica. Nazadnje je začul svoje lastne besede, ki jih je bil rekel Simonowiczu, ko sta se že po njegovem razdoru z vodjo srečala na ulici: »O' Brien je človek, Simonowicz. Krivico ti je storil... Karkoli bi se zgodilo, meni boš zmerom brat.«

»Zmerom brat... Torej Kajn?« je rdeče zažarelo v Sergejevi glavi. »Kajn?« je vzkriknilo v njem.

Kajn... Ta beseda ga je še za hip iztrgala ukletju. Spomnil se je srečnih in dobrih ur, ki jih je bil danes prebil z materjo, sestro, Kajo in stricem Lonskim, in kakor strašen blisk ga je prešinila zavest, da pomeni vodjevo povelje nepreklicni, večni konec njegovega nedolžnega, odkritosrčnega razmerja do vseh teh ljubljenih ljudi.

»Vodja!« Zaječal je, mahoma padel na kolena in sklenil roke in jih zvil proti njemu. »Usmili se! Mater imam...«

»Tvoja mati je legija,« je odsekal O' Brien. »Vstani!«

»Usmili se,« je hlipaje ponovil Sergej. »Terjaj od mene kar hočeš. Tega ne morem...«

O' Brien se je z naglimi, trdimi koraki vrnil za pisalno mizo. Njegov sivi pogled je zaničljivo blisnil v klečečega.

»Braniš se?« je vprašal z ledenim glasom. »Ali si pozabil, kaj pravi prisega?« Tako govoreč je iztegnil koščeno roko proti stikalu.

Sergej Hristov je opazil ta gib, ustavil obupane oči na vodjevem obrazu in zdajci spoznal, da ne bo živ zapustil

sobe, če se upre njegovi volji. Nehote je pogledal v tla, ki so bila iz črnega stekla: koliko sledu po njegovi krvi bi neki ostalo na njih? »Tedad smrt?« je rekel sam pri sebi. A ko je v mislih izrekel to besedo, je tudi že začutil, da ne more biti govora o smrti, prvič zato, ker ni govora o tem, da bi njegova šibka in obupana mladeniška volja obveljala zoper močno, okrutno voljo tega moža, in drugič zaradi njegovega ubogega, mladega, še tolikanj lačnega in neutolaženega življenja. Tako strašna se mu je mahoma zazdela misel, da naj zdajle, ta hip, zavrže življenje in izbere smrt in ničesar ne dokonča in nikogar dragega več ne vidi, ko bo čez nekaj ur solnčen majski dan, zelenje, šum dela in razgovor in snovanje ljudi — toli strašna se mu je zazdela ta misel, da se je z grozo vrnil v ukletje, ki ga je že hotelo izpustiti.

»Samo da pridem odtod,« je nejasno pomislil. »Dokler ni storjeno, je še zmerom upanje v rešitev. Samo da pridem odtod in ostanem živ.« Vzravnaval se je ter položil roke ob hlačne šive.

O' Brienove srepe zrenice so nepremično strmele vanj, kakor da bi mu vrtale v dušo. »Kako si se odločil?« je vprašal njegov jekleni glas.

»Razumem, vodja!« je hripavo jeknil Sergej.

O' Brien je umaknil roko od stikala in vstal.

»Tedad idi in stori!« Besede so padle kakor sekira na tilnik.

Vodja je iztegnil roko proti desnim vratom. Sergej se je pozneje spominjal, kako je v tem trenutku še enkrat roteče uprl oči v O' Briena. Bilo mu je, kakor da se mora vsaj zdaj zdramiti iz peklenskih sanj. Toda O' Brien je stal živ za svojo mizo, njegova beseda je bila resnično izgovorjena. Sergej, še ponižan vrhu svojega obupa, je pozdravil in zapustil vodjevo sobo, kakor svinčenka sproženo cev.

Soba, ki je Sergej zdaj stopil vanjo, je bila gola in pusta, kakor so navadno sobe v vojašnicah. Dolga, sirova miza, klopi okoli nje, omara in stojalo za orožje; to je bilo vse. Nasproti vrat je visela O' Brienova slika, po ceni tisk, kakor v tisoč in tisoč sobah širom Silvanije; nad vrati je tiktakala

okrogla stenska ura; pod uro je bil električni zvonec. »Krvavi zvonec,« je pomislil Sergej, ko se je topo ogledal. »Če bi se bil uprl, bi bil zvonec zazvonil, in tale bi me bil prišel ubit.«

»Tale« je bil majhen in suhljat, a čvrst možiček temnega obraza in mačjih gibov, ki je sedel tik ob vratih in kadil. Ko je vstal s klopi, je Sergej spoznal v njem Kamova, udarnika iz Laleufove čete; na misel mu je prišlo, da ima Kamov »zaradi posebnih nalog« večer dopust. Okoli Kamovljevih dejanj so se pletle v zelenih legijah divje zgodbe, in tovariši so ga radi imenovali vodjevo britev. Sergeja je v prvem trenutku iznenadilo, zakaj je Kamov to pot v navadni obleki.

»Že vem, vse vem,« je s sesljajočim šepetom zahitel mali mož, videč prišleca, kako se davi z besedo. »Čakam te. Ná, preobleci se; stvar je določena na minuto in sekundo.« Tako govoreč je pokazal Sergeju kup meščanskih oblačil, ki so ležala na mizi. »Podvizaj se!«

Sergej je jel mehanično metati obleko s sebe in izbirati drugo. »Zakaj to?« je vprašal, ko je Kamov stlačil njegovo odloženo obleko s čepico in golenicami vred v nekakšno vrečo.

»Zato,« je osorno bevsnil mali mož. »Hiti, ne vprašuj! Mudi se nama!«

»Mar pojdeš z menoj?« je osupnil Sergej.

»Menda!« Kamov se je zarežal, pokazal ostre zobe, in črne, drobne oči so se mu hudobno zalesketale. »Začetnika ni dobro pustiti brez varuške,« je pomenljivo dodal. »Nu, nikar se ne tresi, saj ni Bog si ga vedi kaj. Prej je nerodno, takrat in potem pa nič. Drugič ti bo zabava... Pištolo imaš?«

Sergeja je zamrazilo, gluha tesnoba ga je stisnila za srce. »Da,« je pomislil, »pištolo. Človeka naj ubijem... Nimam je s seboj,« je dodal, zapenjaje si telovnik, ki mu je bil tesen.

»Katero nosiš po navadi?« je vneto vprašal Kamov.

»Parabellum.«

Kamov je stopil k omari, jo odprl, šaril po njej trenutek ali kaj in položil pred Sergeja nov parabellum.

»Poln,« je dejal. »Tu sta še dva nabojnika. Ne pokaj kakor obseden; meri, v vsakem zrncu smodnika je — marsikaj... In tole spravi.« Dal mu je nekaj drobnega, zavitega v papir.

»Kaj je to?« je vprašal Sergej in hotel pogledati.

»Pruska kislina v stekleni cevki, za vsak slučaj; nihče ne sme biti prijet na dejanju,« je hladno pojasnil Kamov, utripaje s kosmatimi nosnicami. »Pusti, kar spravi. Klobuk vzemi. Náred? Pojdiva.« S temi besedami se je umaknil Sergeju, v znamenje, da pojde za njim.

»Straži me!« je uganil Sergej in takoj zaslutil, da ga bo Kamov vodil pred seboj, dokler ne bo vse storjeno. Z grenkim nasmehom se je spomnil namere, ki jo je imel še v vodjevi sobi: samo da pride odtod in ostane živ — pa pobegne! Zdaj je bilo škoda misliti na beg. »Ob najmanjšem sumu bi me Kamov zaklal kakor ovco... Le nekaj mi ostane: zgrešim ga! Nihče me ne more prisiliti, da bi ga zadel.«

Ta misel, ki je Sergeju po bliskovo izpreletela možgane, ga je nekoliko umirila. Da, to je bila zanesljiva rešitev. Ko mu pokažejo Solona Simonowicza, bo streljal za las mimo njega. Njegova vest bo čista... Sergej je vzdignil glavo in se oddahnil. Tako ga je edina, poslednja pot, ki jo je videl, da se ogne umora, še izpodbujala, da je tem pokorneje stopal pred Kamovim, kamor ga je vodil.

»Tod!« je velel mali mož, ko sta prišla na konec hodnika. Sergej je ubogljivo krenil v nekakšno predsobje. Nikjer ni bilo nikogar: »Stopnice,« je spet rekel tovariš. Spustila sta se po ozkih stopnicah, ki so vodile globoko navzdol. »Na levo,« je velel Kamov, ko jih je zmanjkalo. In Sergej je zavil po kletnem hodniku; ob začetku hodnika je še gorela žarnica, konec je izginjal v temi. »Naprej, naprej!« je silil mali mož, ko je Sergej neodločno obstal. Sergej je tipaje stopal dalje in kinalu zadel ob nekaj hladnega, gladkega. Kamov je segel izza njega in nekam pritisnil; železna vrata so se odprla, in v stožcu žepne svetiljke, ki jo je Kamov prižgal, se je pokazal zidan hodnik iz sirove opeke, še tesnejši in nižji od prejšnjega. Vlažen hlad je obdal Sergeja; od nekod je zapuhtelo po smradni mokroti, nekje je slišno žuborela voda.

»Pazi, kam stopiš,« se je oglasil mačji človek za Sergejevim hrbtom. »Zdaj si tik ob Rimskem kanalu; če padeš vanj...« Kaj bo potem, ni povedal, a Sergej se je mahoma spomnil zgodb o Zeleni hiši, in mrzla zona mu je oblila hrbet.

»Tako,« je rekel Kamov čez nekaj trenutkov, »na koncu sva.« Vijugaste stopnice so ju povedle kvišku; zrak okoli njiju je postal drugačen in lažji. »Pazi na loputnico!« Mali mož se je vzel ter odrinil železen zapah. »Vzdigni!« Sergej je vzdignil loputnico, skočil na vrh stopnic in takoj spoznal duh po gumastih obročih in bencinu.

Bila sta v nekakšnem skladišču ali kolarni. Po kotih so ležali kupi zabojev, pred vrati kolarne je pa stal temnordeč, zaprt avtomobil. Motor je tekel, voznik je sedel na svojem sedežu.

Kamov je stopil k neznanemu človeku, ki je očitno čakal pri vratih in držal roko na zapahu. »Vse v redu?« je vprašal.

»V redu,« je zamolklo odvrnil neznanec.

Kamov se je takoj okrenil, skočil k avtomobilu, ga odprl in brez besede porinil Sergeja vanj. »Na udar!« je zamrmral in utrnil svetiljko. Nato je prisedel in zaprl vratca za seboj.

»Na udar!« je mehanično ponovil Sergej, misleč, da je tovariš njemu v hrabrilo tako rekel. A tisti mah je z nogami začutil nasproti sebe druge noge ter začul glas, ki je odzdravil: »Na udar!« V vozu je bila črna tema, in Sergej ni mogel razločiti, kdo je.

Lesena vrata so se odprla, avtomobil je tiho zbrnel iz kolarne. V blede vnanji svetlobi so bežali mimo Sergeja pusti zidovi stranske ulice, ki je ni poznal. Ko so vozili okrog vogala, je za trenutek ujel pred seboj postavo v usnjenem jopiču, s čepico globoko potisnjeno na oči; pod senčnikom so se risala ravna, stisnjena usta, in Sergeja je izpreletelo, kakor da bi bil ta usta nedavno videl. A kje?

»Kam se peljeva?« je razburjen vprašal spremljevalca. »In kdo je ta, ki se vozi z nama?«

»Ne vprašuj,« je hladno zasedljal mali mož. »Tako je, kakor mora biti. Vse ob svojem času.«

In Sergej je utihnil. Od trenutka do trenutka je naraščala v njem skrivnostna tesnoba. Obupal je bil; njegova volja se ni imela več za kaj prijeti; čutil je, kako ga nekaj močnejšega vleče določeno pot. Najbolj groza ga je bilo pa tega, da ni bil niti več gospodar svojih misli. Bolj ko si je izkušal ponavljati, da ne bo ubil Simonowicza, bolj so mu silili v zavest spomini na Stolni trg, na mrtve tovariše, na vpitje

ranjenih, na legijo in na udarniško prisego in terjali maščevanje.

»Mati, Kaja, sestra, varujte me!« je molil v zmedu svoje duše. »Držite me, stojte mi ob strani!...«

Temnordeči avtomobil je bil zavozil iz stranskih ulic na široke ceste, se ognil Stolnega trga, minil vladno palačo in Veliko opero, nato pa spet zavil proti predmestjem. Kadar je planila v notranjost voza luč ulične svetilke, je Sergej vselej videl Kamova, kako je pazljivo gledal na uro. Sergej je mislil, da se peljejo naravnost na kraj dejanja. In res se je mačji človek, kakor v pritrnilo njegovi misli, mahoma zdrznil in dejal:

»Čas bo.«

Sergej je čutil, kako je neznanec v usnjenem jopiču pri teh besedah okrenil glavo, in čul, da je vozniku nekaj rekel. Avtomobil je hitreje zbrzel po opustelih cestah. V neki stranski ulici, pod obokom mestne železnice, kjer je bila vzlic sosednjim svetiljkam skoraj trda tema, je mahoma zavrl in obstal.

»Zdajle? Tu?« se je ustrašil Sergej, in srce mu je planilo v grlo. »Moj Bog!«

»Prestopimo,« je šepnil Kamov in odprl vratca. Tik ob temnordečem avtomobilu je stal drug voz, ki mu v temi ni bilo moči razločiti barve. Sergej, Kamov in neznanec so tipaje zlezli vanj. Sedli so spet tako, da je bil neznanec nasproti Sergeja. Komaj so sedeli, je motor že zahrčal, in Sergej je nezmotno spoznal v brnenju stroja isto jezno voljo, ki je že ves večer kovala njegove možgane. Novi avtomobil je ubiral bližnjico proti naselbinam, kjer je stala hiša Solona Simonowicza.

»Ne ubijem ga,« si je stotič ponovil Sergej. »Nočem. Za las mimo njega... Kaja, mila Kaja, bodi pri meni.« Ali namestu Kajinega krotkega obraza je kakor v posmeh zagledal Balabanov razparani život in krvavo kepo z rjovečo meseno luknjo, ki so jo bili prinesli mimo njega. In kakor da bi bila spremljevalca slišala njegovo misel, je tisti mah začul Kamovljev glas:

»Zberi se, brat. Hladno kri pa pištolo iz žepa!... Od nekoga, ki mu popolnoma zaupa, je bil Jud to minuto posvarjen, da je v njegovi hiši skrit peklenški stroj, ki ga

bo okoli polnoči vrgeš v zrak. Rešitev je samo v takojšnjem begu. Ta trenutek, razumeš, ta trenutek pride ponj avtomobil — naš avtomobil, ha, ha... Glavo stavim, da garjavec že trepeče za hišnimi vrati. Mi se pripeljemo, ustavimo, on plane z žensko in zalego vred proti nam — razumeš — in ko bo tik pri vozu, ga počiš...»

V Sergeju je vse otrpnilo. Zdelo se mu je, da je mrtev in mrzel kakor orožje v njegovi roki.

»Ne bom... za las mimo njega pomerim...« je z nečloveškim, blaznim naporom poslednje moči zatrdil samemu sebi.

»Boš... moraš... boš!« je koval drug, neslišen glas.

»Pozor!« je zamolklo rekel neznanec.

13

Avtomobil je drčal med dvema vrstama družinskih hiš, ki so pohlevno spale sredi svojih vrtičkov. Sergej je v grozi zastrmel skozi okno in od daleč spoznal sleme Simonowiczeve hiše, Spomnil se je ganljivega veselja, s katerim je Solon Simonowicz pred tremi leti zidal to hišo in vsakomur pripovedoval, da jo gradi za gnezdo ženi in otrokoma. »Ko bova z Lidijo stara, si mislim, bova imela vsaj svojo streho nad glavo,« je v duhu začul Simonowiczeve besede. In zdaj je bilo Simonowiczu komaj trideset let, in Sergej je prihajal, da ga ubije na tem pristradanem, z ljubeznijo utrjenem pragu.

»Nikoli... jaz ne... za las mimo njega!...« je ječalo v njegovi duši.

»Moraš! Zaradi legije, zaradi mrtvih... V čelo, v srce!« je odgovarjal peklenski, neusmiljeni glas.

»Zdaj!« je siknil Kamov in pritisnil na kljuko, prav tisti mah, ko je voznik zavrl ob pločniku.

»Hitro! Hitro!« je zaklical nekdo zunaj voza.

V svetlobi cestne žarnice je Sergej zagledal znano mu postavo Solona Simonowicza, ki je na šibkih, nekoliko slokih nogah planila iz sence vrtnega vhoda proti vozu. Simonowiczu za petami je tekla ženska postava z dvema otrokoma; petletno deklico je vlekla za roko, majhnega dečka je nesla

v naročju. Ta ženska je bila Lidija Simonowiczówna, in Sergej se je presunljivo spomnil njenih srečnih, mirnih oči.

»Streljaj!« je šepnil mačji človek in odprl vratca.

Sergej Hristov je bil v Omeragičevi četi najboljši strelec; na vajah je s svinčenkami razbijal jabolka, ki so mu jih metali v zrak. Mogel je zadeti, karkoli je hotel, in ne zadeti, česar ni hotel.

»Za las mimo njega...« je pomislil in vzdignil skrčeno roko, ki je držala parabellum.

»V čelo... v srce!...«

Ko je bilo Solonu Simonowiczu še korak do avtomobila, je spoznal Sergejev prepadeni obraz in zagledal orožje. Simonowiczeve črte so se v tisočinki sekunde spačile od strašne misli. Odprl je usta in hotel vzdigniti roke.

»Zdaj moram... Za las mimo...« Sergej je hitro iztegnil samokres tako, da bi zletelo zrno tik mimo Simonowiczeve glave. In v tem, ko je skrčil kazalec na petelinu, je z brezmejno grozo začutil, da mu je tista tuja, nevidna moč premaknila cev. Ne za mnogo. Samo za štiri palce...

Svojega strela Sergej ni slišal, niti se ni mogel kasneje spomniti poka. Videl je le, kako je mahoma nekaj presekalo Simonowiczeve gibe in kako se je vsa njegova postava čudno nagnila naprej. V istem trenutku mu je raztrgal ušesa strahoten ženski vzkrik. In med tem vzkrikom je spet začutil, da je tista neusmiljena moč obrnila cev pištole nizdol in mu še nekajkrat upognila kazalec. Preden se je ubogo, že mrtvo telo Solona Simonowicza zrušilo na tla in preden je utegnila Lidija Simonowiczówna planiti k njemu in ga zasloniti s svojim lastnim telesom, je parabellum še štirikrat pljunil smrt.

Motor je zarohnel; Kamov je z vso močjo potegnil Sergeja nazaj in zaloputnil vratca. Sergej, ki ni mogel odtrgati oči od strašnega prizora, je zdaj opazil, da sta bili s Simonowiczem in njegovo ženo razen otrok še dve postavi. Ena je nekaj izdrla in skočila proti vozu. Sergej je to pot razločno slišal strele in udarce svinčenk, ki so prebijale okno in steno avtomobila. Ob tretjem, poševnem strelu, ko je bil voz že potegnil, se je šipa sesula.

»V redu!« je stvarno rekel človek, ki so ga imenovali vodjevo britev, in previdno spravil široki nož, ki ga je iz

neznanih razlogov vse dotlej držal v desnem rokavu. »Ali je kdo ranjen?«

Mimo zadnjih hiš, mimo razsvetljenih oken, ki so se iz njih sklanjali prestrašeni ljudje, je avtomobil hrčé letel v temno okolico mesta. Preden se je utegnila ulica do dobra opametovati, je že izginil za gozdnatim gričem; tam je zavil in ubral nasprotno smer; nihče, kdor bi ga bil poslej srečal, si ne bil bil mogel misliti, da beži s prizorišča.

»Ali je kdo ranjen?« je Kamov ponovil vprašanje.

»Jaz sem cel,« se je oglasil neznanec v usnjenem sukniču. »A tale! Kaj je z njim?«

»Hristov? Brat Hristov!« Mali mož je skoraj jezno stresel Sergeja za komolec. »Zakaj molčiš?«

Nič odgovora. Sergejeva postava se je čudno zamajala na svojem sedežu; in ko ga je Kamov drugikrat stresel, je zdajci zaropotal na dnu voza samokres, ki mu je bil zdrknil iz obnemogle desnice.

»Mrtev?« je siknil Kamovljevi sesljajoči glas. »Preteto sitna reč.« Mačji človek je urno izvlekel žepno svetiljko in posvetil Sergeju v obraz.

Sergej ni bil mrtev. Naj ga je Kamov še toliko tipal in obračal, nikjer ni mogel najti niti najmanjše rane. Toda oči mladega človeka so bile zaprte, in njegov obraz je bil mrliško blede. V tistem trenutku, ko je tovariš po izvršenem dejanju zaloputnil vrata, je bil Sergej Hristov omedlel.

»Sirota! Kaj hočemo s takimi otroki?« se je ujezil mali mož in jel togotno pehati nezavestnega v rebra. »Še jokal bo, ko se zave.«

»Pusti ga!« je velel neznanec in iztegnil roko proti Sergejevemu obrazu. Oster, skeleč duh je napolnil avtomobil. Sergej se je zganil in zastokal.

»Zdrami se,« je pihal Kamov, stresaje ga za ovratnik. »Ne uganjaj komedij, čas je drag... Pameten bodi.«

»O, o!« je zaječal Sergej, ki ga je z zavestjo vred prevzemal spomin na to, kar je bil storil. »Ali je mogoče?... Kje sem zdaj? Kaj še hočejo od mene?... O joj, joj!«

»Ne bodi baba,« je odrezal mačji človek. »Tiho! Bistra ne teče daleč odtod... Ná, hitro se preobleci.« Tako govoreč je odvezal vrečo s Sergejevo obleko, ki jo je bil vzel s seboj iz Zelene hiše.

»Preoblečem naj se?« je drhté zajecjljal Sergej. »V kaj? Čemu?«

»V svojo prejšnjo obleko,« je odvrnil Kamov. »Da te ne spoznajo! Tam si bil v tej, in takega so te videli, če so te. V tvoji lastni obleki pa ni bilo nikogar tam, to pomeni, da ne moreš biti tisti... Urno, urno.«

Med tem ko je avtomobil drčal skozi debri in gozde, je mali mož podajal Sergeju oblačila in svetil s svetiljko, ki je počasi umirala. Njen blede žarek ni mogel več toliko obsijati prihuljenega tretjega, da bi ga bil Sergej spoznal.

»Tako,« je zamrmral Kamov, ko je bil stlačil tujo obleko v vrečo. Nato je pri poslednjem svitu ugašajoče svetiljke pogledal na uro. »Četrť na eno,« je dejal, kakor da bi se obračal k sopotniku. Neznanec je molčal.

»Četrť na eno!« se je zgrozil Sergej. »Ali je res, da sem pred četrť ure ustrelil Simonowicza? Ne, saj ni mogoče, saj ni mogoče.«

Voz se je zarival v temo in moker hlad. Pri svitu redkih zvezd in v odsevih žarometov so po eni strani brzela mimo njega čela strmih skal, med tem ko je po drugi šumela voda. Sergej je skozi okno nerazločno videl grebene valov, kako so drli malone v dosegu roke in se bučé razbijali ob pečinah. Zavedel se je kraja: bili so v soteski Bistre, tri ali štiri kilometre od mesta, zato pa na čisto nasprotni strani. »Okoli Tirane me vozijo,« je pomislil Sergej; »vrnili se bomo z druge strani, in ta previdnost kaže, da je resnica. Torej se je zgodilo, vse to niso sanje.«

Ta misel se je bila komaj ukresala v topi izmučenosti njegovih možganov, ko je voz nenadoma zavrl in obstal. Ne da bi bil kdo izrekel povelje, so vsi stopili iz avtomobila in krenili za Kamovim ob robu ceste, tik nad globokim tolmunom, v katerem je Bistra skoraj neslišno vrťinčila svoje črne vode. Ko so napravili trideset ali štirideset korakov, jim je udarilo naproti brnenje drugega motorja, in dva stožca svetlobe sta jim rezko blisnila v oči. Pred njimi je stal, očividno pripravljen zanje, nov, razkošen avtomobil zleknjenih oblik. Neznanec je brez obotavljanja stopil vanj. Sergej je opazil, da mali mož ni več nosil vreče z obleko.

»Podvizaj se,« je zasesljaj Kamov in pahnil Sergeja v voz. »Náred!« je rekel, ko so vsi sedeli. Motor je potegnil, in avtomobil je tiho brné zdrčal mimo prejšnjega voza. Tisti mah, ko ga je minil, je Kamov odprl vratca. Prejšnji voznik se je spretno vzpel na stopalo in po mačje smuknil v voz. Sergej je videl, kako se je po vsej okolici zdajci razlila žarka svetloba, ki je še dolgo hitela pred njimi po soteski ter oblivala skalovje in reko z rdečimi, pošastnimi odsevi. Avtomobil, ki so ga bili zapustili, je gorel.

Baš ko so prišli iz soteske, je v vozu pridušeno zaropotala žepna budilka. »Ena dvajset,« se je oglasil neznanec. »Stoj!«

Zavore so zaškripale, avtomobil je obstal. Nekaj trenutkov je bilo vse tiho. Kamov je bil spet odprl vratca in se iztegnil venkaj, kakor da bi nečesa pričakoval. Sergeju je srce zastajalo od dušeče tesnobe.

»Nu...« je začel mačji človek. A tisti mah, še preden je utegnil dokončati, se je privalil iz dalje, izpod blede električne zarje, ki je visela nad Tirano, težak, zamolkel udar.

»Ena,« je rekel neznančev glas.

Skoraj tik za prvim gromom so pribobneli v kratkih, neenakih presledkih še trije, vsak z drugega konca mesta. Vsi, ki so bili v avtomobilu, so se živahno zdrznili in potegnili na uho. Odmev vzbuhov se je nekaj trenutkov strašno in žalobno opotekal nad pokrajino.

»Dve!... Tri... štiri!...« je štel neznanec. Po četrtem vzbuhu je bilo slišati, kako se je zleknil nazaj in ukazal: »Vozi!«

Avtomobil je zdaj hitro zbrzel proti mestu. Drevesa, hiše, samotne luči, brzojavni drogovi so nerazločno švigali mimo šip. V notranjosti voza je bila taka tišina, da je drug slišal drugega, kako diha. In iz brezdna te grobne tihote se je, železen in okruten, še enkrat vzdignil glas moža v usnjenem jopiču:

»To je bila pest zelenih legij!...«

Sergejev duh se je lovil na robu blaznosti. Njegovo zavest o tem, kar se je bilo zgodilo in kar je bilo zdaj, je spet in spet požiral vrtinec nedoločnih čuvstev in misli. Sergej

se je obupno vdajal temu vrtincu in vsakikrat radovoljno planil vanj, kadar je čutil, da mu uhaja. Zdelo se mu je, da bo prva minuta jasnosti minuta njegove smrti.

»Peklenska noč,« je vrelo v njem, »noč krvi in moritve! Oni so vrgli bombe na Stolnem trgu, jaz sem ubil Simonowicza, in zdajle, pravkar, so počile spet štiri bombe, ki so jih vrgli zeleni... Ogenj šviga, železo leti okoli, kri brizga, raztrgani človeški udje se valjajo v prahu, satan gospodari v Tirani... A najstrašnejše izmed vsega je to, kar sem storil jaz. Vsi drugi so morili ljudi, ki so jih sovražili; jaz edini sem ubil človeka, ki sem ga ljubil in ki se mi je smilil! Še zdaj ga ljubim, še zdaj se mi smili... Toda Solon Simonowicz je mrtev, nikoli več ne bo gibal in govoril — in kaj bo z menoj? Sleherni utrip moje lastne krvi mi bo klical: morilec!«

Izkušal je obuditi v sebi tiste ključevalne, pogumne misli, misli udarnika in borilca za prerojeno Silvanijo, ki so ga bile upijatile v kavarni in pozneje na Stolnem trgu, jezne, maščevalne misli bivšega, snočnjega Sergeja Hristova, ki je bil kdo ve zakaj skočil na mesto ranjenega krilnika, pel na čelu legije in gnan od pijanega navdušenja stopil v Zeleno hišo, kjer ga je zajel vrtinec. A vse te misli so bile mahoma izgubile veljavo in prepričevalno moč; plavale so nad prepadom kakor prikazni nečesa mrtvega, in Sergeja je bilo groza njihove brezumne praznote.

»Morilec, morilec!« je ponavljal glas v njem. »Saj ga nisem hotel ubiti,« je odgovarjal drug glas, »zgrešiti sem ga hotel. Ko sem upognil kazalec, mi je nekaj tujega, nasilnega okrenilo cev; tisto je krivo, ne jaz... A kako, kako naj dokažem Kaji, kako naj dokažem materi, Irini in stricu Lonskemu, da nisem hotel ubiti Simonowicza, ampak rešiti ga, in da je samo 'tisto' krivo njegove smrti? Nikoli, z ničimer jim ne morem dokazati!«

»Saj ni treba dokazovanja,« je reklo nekaj. »Čemu bi jim pravil? Molči, pa ne bo nikoli nihče vedel, da si bil ti. Vse bo tako, kakor je bilo včeraj in zmerom.«

Ali Sergej je vzlic razdejanosti svojega bitja čutil, da ne more biti nikoli več tako. Čeprav bodo Kaja, mati, Irina in vsi dobri, dragi ljudje z enako toplimi srci in ljubečimi mislimi prihajali k njemu kakor včeraj in zmerom in ne

bo nihče izmed njih slutil, da je Sergej morilec — zanj, za Sergeja, bo vendar tako, kakor da vsi vedo in ga obtožujejo. To, kar je zdaj že v njem in česar prej ni bilo, ta temna bol, ki gloje in trga v njegovih prsih, mu bo govorila vse strašne besede, ki bi jih govorili ljubljene ljudje, če bi se jim izpovedal svojega dejanja. Sam v sebi bo moral čutiti prav tisto grozo pred njim in prav tisti obup nad njim, ki bi ga oni čutili, in živeti med njimi z mislijo, da je njegovo življenje poslej na veke ločeno od njihovega življenja. Krvava skrivnost bo stala med njimi, in pomen te skrivnosti je, da so drug drugega, on nje in oni njega, na vekomaj izgubili. Karkoli je bilo do današnjega dne Sergejeva sreča, vse je nerešljivo prepadlo tisti mah, ko je vzdignil samokres proti Solonu Simonowiczu.

»Ne, tako ne morem živeti,« je v grozi sklenil Sergej. »To, kar me čaka poslej, ni več življenje, ampak večna peklenska muka. Tako ne bom živel, mar se ubijem,« si je v mislih dejal, čuteč mračno tolažbo, ki ga je navdala ob tej besedi. »Samo toliko počakam, da se razidem s temi ljudmi: niti mrtvega naj me svet ne spravlja v zvezo z njimi... Kakor hitro bom sam, se ubijem. Saj imam parabellum in prusko kislino.« Komaj je tako pomislil, se je že spomnil, da nima ničesar več. »Samokres mi je padel iz roke, gotovo ga je Kamov pobral, in strup je bil v žepu tuje obleke, ki je ostala v avtomobilu... Nič ne de,« se je namenil Sergej, »manjka se načinov smrti!«

A tedaj se je v duhu zagledal mrtvega in zagledal mater, Irino in Kajo Damourjevo, kako obupujejo ob njegovem truplu; misel na njihovo gorje mu je toli skeleče presunila dušo, da je neutegoma zgrabil za drugo bilko.

»Ne, ne, vse to sploh ni res, vse to so sanje... Kako živo se mi sanja, ha, ha, ha!« je z žalostnim, posiljenim smehom rekel sam pri sebi. »Sanjalo se mi je, da sem bil na Stolnem trgu in pri O' Brienu v Zeleni hiši; potem se mi je sanjalo, da sem streljal na Simonowicza, da so me vozili nekod ob Bistri in da so zažgali avtomobil; in zdaj se mi sanja, da se vozim s temi ljudmi nazaj v Tirano... In kako živo in dosledno je vse, prav kakor da bi bilo resnica! Pa ni resnica. V resnici ležim doma v postelji in sanjam to strahoto, ki se mi blede pod vplivom moje drame;

vsak čas se moram zbuditi, in zgodnje solnce mi bo sijalo v sobo, in jaz bom prekrižal roke pod tilnikom in presrečen zaplaval v čiste, svetle jutrnje misli o tem, kar sem snoči doživel s Kajo...«

Avtomobil je ob tihem brenčanju stroja zavozil v prve ulice. Že te so kazale vročično nemiren obraz. Mimo vratnih stekel voza so švigala vzlic pozni uri razsvetljena okna in črne, glasne gruče ljudi, ki so se zbirali pod svetilkami na vogalih. Sergej je videl moške, kako so jezno mahali z rokami, in razločno slišal vzkrike, ponekod tudi ženski jok.

»Na speče ljudi!« je vpil nekdo. »Sredi noči, ko nihče nič hudega...« Voz je brnel svojo pot.

Kolikor delj so se vozili, toliko več je bilo znamenj, da se še ni vse zgodilo. Nove reči, ki so bile v zraku, so segale prav v zaprti avtomobil. Na trgu pred glavno postajo se je ponudil očem nenadejan prizor: oddelek vojakov s čeladami na glavah je postavljaj strojne puške in španske jezdece.

»Vraga, kaj je to?« je zategnil Kamov, gledaje skozi okno. »In tamle — oklepni avtomobil! Kaj pomenijo te priprave?«

»Ničesar, kar ne bi bilo v računih,« je hladno odvrnil glas neznanca v usnjenem suknjiču. »Jutri boš videl.«

»Kako razločno,« je pomislil Sergej. »V nobenih sanjah še nisem slišal ljudi, da bi govorili take zmiselne, dosledne besede.«

Skozi šipe voza je bilo videti raznašalce, ki so ponujali zadnje posebne izdaje. Vobče je hodilo po ulicah za toli pozno uro nekam mnogo ljudi. Vsa Tirana je bila vznemirjena. Ko so se približali središču mesta, so bile kavarniške terase še polne občinstva. Pred eno izmed njih so se gostje pravkar zgrinjali okoli enonogega invalida in mu trgali še mokre izvode »Večera« iz rok. Invalid, majhen sušičen človek, ki se je njegova drobna postavica čudno zasmilila Sergeju, je mahal s časnikom po zraku in s hripavim, vznesenim glasom na pamet kričal naslove:

»Večer', posebna izdaja!... Krvava noč v Tirani!... Bombni napad na O' Briena, klanje na Stolnem trgu!... Maščevanje zelenih legij!... Solon Simonowicz ubit... tiskarna 'Svobode' zletela v zrak... bombe porušile tri hiše... devet in dvajset mrtvih, šest in trideset ranjenih!...

Krvava noč v Tirani, kupite... Nočna seja vlade, obsedno stanje pred durmi!... Kupite ‚Večer‘!«

Zaradi tovornih voz, ki so drdrali čez križišče proti tržnicam, je avtomobil zavrl, in Sergej je razločno slišal vsako besedo. Že prve so ga ohromile.

»Moj Bog,« se je zgrozil »ali po tem takem ne sanjam? Simonowicz je res mrtev? In jaz, Sergej Hristov, sem resnično morilec?... Kaj... Kaj!« je z duhom začul odmev besede, ki ga je bila presunila v O'Brienovi sobi. »Ali sanjam morda tudi to, da je izšel ‚Večer‘ s poročili o rečeh, ki se godijo v mojih sanjah?... Bodi milostljiv, o Bog, in daj, da se prebudim!«

Avtomobil je kmalu nadaljeval svojo pot po ulicah razburjene Tirane. Presekala je velike prometne žile in zbrnel v vrtno četrt, kjer so vile zložno gnezdale sredi svojih nasadov. V tem bogatem okolju ni bilo čutiti groznice; prebivalci so brezskrbno spali, in koder je še gorela luč, je uhajal skozi odprta okna smeh in razgovor ljudi, ki jim krvava noč ni mogla skaliti sreče. Sergej je spoznal hišo starega Damourja; a misel, da se pelje mimo praga, pred katerim je še snoči blažen držal Kajo za roko, ga je toli neznosno zbolela, da se je skrčil vase in tiho zastokal.

Senca drevja in vrtnih seči se je gosteje zgrnila okoli voza, in Sergej je slišal, kako je neznanec nekaj rekel. Voz je zavil v tesni prehod med dvema vilama in tiho obstal.

»Konec,« je velel neznanec. »Tukaj izstopiš, Hristov.« Kamov je odprl vrata, in Sergej je pokorno stopil iz voza na pločnik. Tudi mali mož je skočil iz avtomobila.

»Na udar, vodja!« je rekel s pridušenim glasom in vzdignil roko.

»Na udar, brata!« je enako zamolklo odvrnil mož v usnjenem suknjiču. »Hvala vama v imenu legije.«

Ta mah je Sergeja obšlo, kakor da bi se bilo v njem pretrgalo zagrinjalo. Spoznal je neznančev glas in spoznal njegovo lice, ki se je v bledem mraku zvezdne noči pokazalo za šipo avtomobila. Mož v usnjenem suknjiču je bil Asver O'Brien...

In kakor je bilo vse drugo prevrnjeno v Sergejevi duši, tako se je zdajci zavedel tudi izpremembe svojega čuvstva do tega človeka. O'Brien, vodja zelenih legij! Demon, ki

je bil v imenu Nove Silvanije napravil iz njegovega srečnega življenja življenje zavratnega morilca! Namestu ljubezni, občudovanja in spoštljive groze, ki jo je še snoči čutil do tega človeka, je hipoma zavrelo v njem besno sovraštvo. Ne misleč na navzočnost moža, ki so ga imenovali vodjevo britev, se je z razkrečenimi prsti pognal proti njemu, v slepi, nagonski želji, zadaviti ga, ubiti še njega, kakor je bil pod bičem njegove volje ubil nedolžnega Juda.

Asver' O'Brien je videl ta gib, a ni trenil na svojem sedežu. Bled, skoraj žalosten nasmeh mu je izpreletel obraz: nasmeh zaničevanja in pomilovanja, strahotni nasmeh človeka, ki je vse to zdavnaj preživel. V tistem trenutku je motor spet zabrnal, in voz in vodja sta izginila kakor prikazen.

»Satan!« je zahropel Sergej. »Satan, prekleti...«

»Tiho!« Mačji človek ga je ujel za komolec. »Kako govoriš o vodji? Ne igraj komedij, zdaj ni ura zanje. Treba je misliti na varnost.« Tako govoreč ga je prijel pod pazduho kakor ranjenca ali pijanca in ga potegnil skozi zadnja vrata zaraščene vrta, ki so se vdala pritisku njegove roke.

»Kam me vodiš?« se je zdrznil Sergej. »Čemu to?«

»Molči, vse boš videl in zvedel.«

Steze tega vrta so bile Sergeju še v temi nekam znane, in vzlic njegovemu polblaznemu stanju se mu je zdelo, kakor da bi bil že hodil po njih. Ko sta prišla na čelno stran hiše, ki jo je zadeval daljni sij svetiljke, se je mahoma zavedel: v tej vili, za onimle razsvetljenim oknom, ga je vso minulo zimo skoraj sleherno noč pričakovala Lou Sziklossyjeva v svoji grešni postelji, s svojimi golimi, vročimi, razuzdanimi udi...

»Nočem!« se je uprl. »Izpusti me. Živega me ne spraviš v to hišo!«

»Ne gre za to, da bi stopil vanjo, ampak za to, da odhajaš iz nje.« Mali mož je siloma vlekel Sergeja do prednjih vrtnih vrat in jih odklenil s ključem, ki je tičal v njih. »Izvoli si zapomniti,« je šepetaje dodal: »če bi se po nerodnosti kdo zanimal, kod si hodil in kje si bil to noč, mu odkrito povej, da si pet minut po prihodu v Zeleno hišo odšel naravnost semkaj in vasoval pri zali deklici, ki jo

poznaš... Nikar ne pozabi.« Tako govoreč ga je porinil na pločnik.

In kakor v potrdilo Kamovljevim besedam se je za razsvetljenim oknom prav tisti mah zganila ženska postava v nočni halji, razgrnila zastore, odprla okno, iztegnila roke v nočni hlad in s pritajenim, a vendar razločnim, igralsko nežnim glasom zaklicala:

»Lahko noč, Sergej, ljubi... Sladko spi!«

»Kaj pomeni to, moj Bog?« je zamrmral Sergej z dušičim občutkom, da se nekaj čedalje neizprosneje zadrgava okoli njegovega grla. »Kaj je to? Kaj je to?«

»Tvoj alibi...« je šepnil izza vrtnih vrat sesljajoči glas malega moža. »Na udar!« In ključ je zaškripal v ključavnici.

15

Sergej se je opotekal po senci dreves. Nekaj sto korakov je moral napraviti, preden ga je popolnoma prevzela zavest, da je zdaj sam in da je temna moč, ki ga je vlekla skozi to vrsto blaznih prividov ali še bolj blaznih resničnosti, vsaj začasno odnehala in ga izpustila iz svoje oblasti. Ta občutek mu je povzročal nejasno olajšanje; hkratu ga je pa od trenutka do trenutka silneje obhajala čudna trudnost, izmučenost telesa in dremotica misli, iz katere se je zdramil šele, ko je položil roko na kljuko svojih vežnih vrat.

»Ali bi bilo mogoče,« ga je streslo ta mah, »ali bi bilo mogoče, da bi se mi zdel ta bron toli trd in mrzel, če ne bi resnično držal roke na njem? Tedaj vendar ne sanjam? In je torej res, da sem streljal na Simonowicza in je Simonowicz klecnil in padel in je njegova žena tako strašno zakričala in se vrgla nanj — vse to je resnično res?... Ali pa morda le ne stojim tu, z roko na tej kljuki, in sploh nisem jaz, ampak zgolj sanjski privid, drhtljaj, ki blodi po celicah mojih možganov in se ne more umiriti — med tem ko ležim jaz, pravi Sergej Hristov, zgoraj v svoji sobi in spim težko spanje?« Mehanično je odklenil vrata, stopil v vežo, zaklenil za seboj in se jel vzpenjati po stopnicah.

Pred vrati materinega stanovanja je zdajci zaslutil, da ženski bedita in ga čakata. Gotovo sta že vedeli vsaj nekaj tega, kar se je bilo zgodilo; kako bi mogli to noč

zatisniti oči, dokler ni Sergeja doma? A misel na njuno skrb in ljubezen ga je presunila kakor nož, zakaj čutil je, da ne more odložiti v njuni srci niti trohice bremena, ki je v njem: da jima ne sme ničesar zaupati, ničesar potožiti... Kakor hitro je vtaknil ključ v ključavnico, se je znotraj posvetila luč, in Sergej je začul urno capljanje materinih in sestrih nog. Z bledima obrazoma sta mu planili naproti; njiu oči so bile objokane in prečute.

»Bog bodi zahvaljen!« je vzhlipnila Marja Hristova in padla sinu okoli vratu, med tem ko ga je Irina krčevito zgrabila za komolec. »Da ne pomisliš na mater, ti ljubi, grdi fant... Tako mi je, kakor da sem od skrbi stokrat umrla. Kod si hodil, Sergej?«

»Da ne pomisliš na mater...« je Sergej v duhu ponovil njene besede, in nova bolečina mu je raztrgala srce.

»Ali si bil tam?« je vprašala Irina, viseč na bratu in široko upiraje oči v njegov prepadeni obraz.

»Kje tam?... Na Stolnem trgu?« je zajeceljal, krčevito se trudeč, da bi obrzdal svoje misli. »Da, bil sem... To je, od daleč sem slišal bombe, ko so padle... in streljanje... Tedaj sem se spustil v tek in pridiral na kraj dejanja, ko je bilo že vse končano. Potem sem šel z našimi do Zelene hiše... in ... Zdaj bi moral povedati, da sem ubil Simonowicza,« mu je prišlo na misel, »ali pa reči, da sem bil pri Louji, čeprav sem tej ubogi materi na spomin pokojnega očeta prisegel, da ne pojdem nikoli več... Kaj naj storim: prvo ali drugo?« Čuteč, da ne more ne tega ne onega, ker bi oboje pomenilo za mater in sestro konec sreče, konec življenja, konec sveta, se je prijel za glavo in nehote zastokal.

»Kaj ti je, ljubi?« se je ustrašila Marja Hristova. »Za Boga, ali si mar ranjen?« Iztegnila je roke in jela tipati po njem.

»O, nič mi ni, mama... V Zelene hiši sem ostal nekaj časa... pet minut, morda četrto ure... da bi vse zvedel... potem sem šel v kavarno,« je zdajci izrekel prvo laž, ki mu je prišla na jezik.

»In tam si sedel in se razburjal in čakal novic,« je vzkliknila Irina. »Midve sva pa trepetali zate, ti grdi človek... Vsak trenutek sva te videli mrtvega.«

»Da, mrtvih je mnogo,« je zamrmral Sergej, izvija se njunim rokam in umikaje se proti svoji sobi. »Ta groza, o, ta groza... Petnajst... šestnajst... Kaj vem, koliko...«

Obraz Marje Hristove je bil zdajci ves slovesen in strog. »Vseh mrtvih nocojšnje noči — veš, koliko jih je? Z ,onimi' vred po zadnji izdaji ,Večera' blizu petdeset, če ne v tem trenutku že več,« je rekla s tihim, bolešno drhtečim glasom. »Ta groza, prav si rekel, o, ta groza!«

»In ta nizekta,« je vzklopela Irina, »ta zavratnost! Ubogega Simonowicza so ustrelili na pragu njegove hiše, vpricho žene in otrok!« V sinjih očeh ji je zažarelo in črte pravilnega obraza ji je spačilo tisto neutolažljivo sovraštvo, ki ga je zmožno samo žensko srce, kadar v uporu svojih plemenitih čuvstev preklinja to, kar je nedavno še ljubilo in občudovalo. »Ali si moreš misliti bolj zavrženo dejanje?«

»Ne, ne morem si ga misliti...« Še preden je Sergej izdaval ta stavek, je omahnil na vrata svoje sobe. »Ne morem si ga misliti!« je malone zavpil, nato pa udaril v nenaden, obupen jok.

»Moj Bog!... Sergej, zakaj jočeš?« sta se prestrašili ženski. »Sergej, zlati, kaj ti je?«

Sergej je trznil z rameni in zmajal z glavo. »Zdajle jima povem,« mu je šinilo po glavi. »Na kolena se vržem in se izpovem, da sem ga jaz...« Ko je pa odprl usta, se je hipoma zavedel in skril pravi vzrok svoje bolečine v novo laž. »Premagalo me je,« je zahlipal. »Jočem, ker sem imel Simonowicza rad... Prijatelj mi je bil... toliko kakor brat...«

»Vidiš,« je vzkliknila Irina. »In ga ubijejo kakor žival! Ne, nikoli več ne maram slišati o teh morilcih.«

»Tako bom poslej zmerom lagal,« je mislil Sergej, siloma dušec nov ihtljaj v svojih prsih. »Materi, sestri in vsem. Zame ni več resnice na svetu. Lažnik in zavratni morilec!«

Po velih licih Marje Hristove so tekle vroče solze sočutja. »Nu nehaj, Irinočka,« je zašepetala, »saj vidiš, kako mu je. Najin ubogi Sergej je ves žalosten in truden. Pojdi, sinko, nspi se, jutri bomo govorili o vsem... Vem, da boš dober,« je dodala iz najnotranje misli. »Ko sem te nocoj čakala in molila zate, sem se stokrat in tisočkrat spomnila včerajšnjega razgovora. Takrat te nisem v vsem dohajala, a ti dogodki

so mi kakor požar osvetlili misel tvoje drame. Vidiš, Sergej, vsa ta dejanja so zla dejanja, porojena iz zlih dejanj in namerjena v nova in nova zla. Umor Solona Simonowicza se mora dokončati v usodi tistega, kdor ga je izvršil. Svet okoli nas ne bo prejšnji svet, dokler se to ne zgodi. Je pravica, Sergej, in je vračilo, tudi če bi ne bilo Boga v nebesih! A ta Bog je, Sergej, večni Bog vračila, in misel, da bi utegnila pasti njegova roka kdaj tudi nate, je prestrašna za moje srce...« Drhteča, zaklinjajoča prošnja je bila v njenem glasu. »O vsem tem bova še govorila; saj boš dober, jeli, Sergej?... Nu, naspri se, umiri se. Lahko noč, zlati, lahko noč.«

Obe sta ga nežno poljubili na pragu steklenih vrat. Nato so se vrata zaprla, luč v veliki sobi je ugasnila, in Sergej Hristov je bil s svojo grozo vendar že sam.

Zavest mu je plapolala, kakor da bi bil same smrti pijan. Skozi temo, ki se je širila po njem, je nosil piš brezumja le še obupane krpe misli.

»Irina vprašuje, ali si je moči misliti bolj zavrženo dejanje... In mati pravi, da svet ne bo tisti, ki je bil, dokler ne bo umor Solona Simonowicza maščevan nad morilcem. Boji se zame, da ne bi tudi mene kdaj udarila božja roka... Če bi slutila, slepa mati, da je prepozno! Pečat krivde je vžgan v moje čelo, in vsa ljubezen, ki si mi jo dala, je bila zaman. Poslej, o mati, poslej, sestra Irinočka, ne more biti med nami nič drugega več kakor dvoje: ali laž, ali pa strahota...«

»Torej ne sanjam,« je zdajci pomislil, ko se je slečen ozrl na odgrnjeno, po svežini dišečo posteljo. »Sergej ne leži in ne spi; tu stoji in bedi in ve, da je ubil človeka... In če bi količkaj dvomil, bi mu povedalo tisto psihološko znamenje, ki sem ga hotel sam uporabiti v svoji drami: trudnost, strašna trudnost duha in telesa. Bajе zaspri skoraj vsak morilec po storjenem dejanju globoko, živalsko spanje. In meni so veke kakor svinec, udje kakor svinec, možgani kakor svinec...«

Omahnil je na posteljo, z rokami potegnil težke noge za seboj in še tisti mah začutil, kako se z vsem svojim bitjem pogreza v črno, brezdanjo globino.

Ko se je Sergej drugi dan zbudil, je solnce že skoraj navpik pripekalo na Tirano. Nekaj trenutkov je bilo vse, kar je bil ponoči doživel in storil, izbrisano iz njegovega spomina. Pogled v brezmadežno nebo nad strehami ga je navdal z enako poživljavačo radostjo kakor slehernikrat; ko se je ozrl na stari orehovinasti pisalnik, za katerim je nekdam pokojni profesor Hrištov sestavljal latinske besednjake in prevajal Horacija, je zakipela v njem želja po delu; kava, ki je že stala na nočni mizici, je zbudila v njem ljubečo misel na mater in sestro, in misel na ti dve hrepenenje po Kaji. A sredi teh čistih in vedrih misli je zdajci ustavil oko na budilki; njeno tiktakanje je pravkar pojemale, in kazala je ravno enajst.

»Dolgo sem spal,« je pomislil Sergej, in ko si je tako rekel, ga je mahoma prevzel spomin na njegovo pozno vrnitev in na strašno trudnost, ki ga je bila vrgla na posteljo. »Da, da, kakor mrtev sem padel po blazinah,« je zamrmral sam pri sebi. »Zakaj sem bil tako truden in zakaj sem se tako pozno vrnil domov?« Obšlo ga je, kakor da bi od nekod slišal odmev materinih in sestrih besed: o čem sta že govorili? Nekaj temnega in neizmernega je grozeče planilo iz globočine in jelo siliti proti njemu; Sergej je vedel, da so to spomini na dogodek minule noči, in vse njegovo bitje se je z vsemi močmi uprlo bližanju teh spominov in jih jelo potiskati nazaj. Toda spomini so bili že zdramljeni, vstajali so iz pozabe, takisto, kakor je Sergej sam vstajal iz sna. V obrnjeni vrsti, ne tako, kakor so se bile reči zgodile, ampak narobe, daljnji z bližjimi, so si s hudobno, škodoželjno doslednostjo dajali obraz in pomen, se obešali na Sergeja in ga siloma vleкли z grozo osveščenja.

»Da, truden sem bil,« je mislil, naj se je še tako branil misliti. »Ob treh ali kdaj sem peš prišel od Loujine vile, kjer mi je Kamov zabičil — kaj, kako...? Da, tja smo se pripeljali z avtomobilom: Kamov, jaz, O'Brien, ki ga do zadnjega nisem spoznal, in šofer prejšnjega voza, ki je zgorel ob Bistri... Zakaj so ga sežgali?... Da, v tistem avtomobilu smo bili prišli od Simonowiczeve hiše, in tam... moj Bog!... Lidija Simonowiczówna je tako grozno zavreščala...

da, ker je bil Simonowicz padel... klecal je... in jaz sem še, še, še pritiskal na petelina... Moral sem, a zadeti ga nisem mislil, zgrešiti sem ga hotel... O' Brien me je prisilil, v Zeleni hiši... če ne, bi me bili ubili... Moj Bog, moj Bog!...« Vsa peklenska resničnost se je v trenutku razprostrla pred njim, kakor da bi jo bil blisk osvetlil.

Prvi sunek potresa, ki ga je to osveščanje sprožilo v Sergeju, je bil toli strašen, da je kakor blazen planil k pisalni mizi in izdril predal, v katerem je hranil samokres. Misel, da je še ponoči sklenil umreti, se je tolažilno zbudila v njem. Ko je pa prijel za hladno orožje, se je zdajci opametoval. »Pozaba ni glavno,« je rekel sam pri sebi, »najprej gre za to, da prikrijem materi in Irini. Moj samomor v tem trenutku bi zbudil domneve in poizvedovanja, in kdo ve, ali ne bi prišlo vse na beli dan. Kakšna strahota za njiju, kolikšno gorje!... Ne, ne, tako preprosto ne morem umreti, ne da bi jima odkril, kar mora ostati pokopano.«

V želji, da bi se pritajil, se je po prstih vrnil k postelji in legel nazaj. Čutil je, da v tem stanju ne more govoriti z materjo: da mora zbrati svoje misli, preden ji pogleda v oči. Uprl se je groznici, ki mu je predrhtevala vse telo, in napel ude v krčevito zleknjeni, ravni legi, kakor časih, kadar je delal trdne sklepe za prihodnost. »Mirno... mirno... mirno...« si je ponavljal. »Nič več razburjenja, prenačlice, nepremišljenosti. Pogledati stvarem v oči, hladno računati s tem, kar je neizpremenljivo... Vse pretehtati, paziti na vsako besedo, na sleherni gib obraza. Ne se dati presenetiti. Razumno urediti svoje ravnanje... Mirno, mirno. Že mi je bolje... še bolje... zdaj mi je dobro.« S tem silnim naporom volje se je res toliko obrzdal, da je bil zmožen jasno pregledati svoj položaj. Ko se je nato iznova predal svojim mislim, ga je iznenadila v njih neka hladna, stvarna spravljenost z dejstvi. Tisto obupno strmenje nad samim seboj, nad svojim dejanjem in nad tem, kar ga je bilo nagnalo vanj, mu ni več mračilo duha kakor davi, ko se je vračal domov, ampak se je vse bolj in bolj umikalo treznemu presodku in skoraj cinični vdanosti v svojo vlogo.

»Ustrelil sem človeka, ki je bil nedolžen in moj prijatelj,« je premišljeval. »Dobro se spominjam, da nisem nikoli verjel

v njegovo krivdo; spominjam se, da sem ga imel rad, še v samem trenutku, ko sem ga ubil. To je treba imeti na misli, s tem se je treba sprijazniti; vsaka нравstvena groza nad tem me more samo pogubiti... In če se hladno, znanstveno vprašam: zakaj sem ga ustrelil? — tedaj se ne morem sklicevati ne na idejo, ne na stvar, ne na maščevalno navdušenje. Prvi dve sta v tem, kar dela O' Brien, samo spačeni potvari; in če bi tudi ne bili, ali nisem bil še snoči pripravljen sežgati na Kajinem oltarju ideje, stvari in vsega, karkoli bi zaželela? Maščevalno navdušenje? Recimo, da me je gnalo to čuvstvo prav do vrat Zelene hiše; a nikoli nisem mislil na to, da bi zaradi Stolnega trga sam pomočil roke v nedolžno kri. Idealist sem bil, sanjava večča, ki se je lovila okoli ognja, dokler se ni v njem osmodila in pogubila. Po snočnjem razgovoru s Kajo je bilo nezmislno, da sem vobče prestopil prag Zelene hiše; a ko sem ga bil že prestopil in sem že stal pred vodjo, tem besom, tem hudodelcem« — Sergej je v trenutnem vzkipu iskal psovka za O' Briena — »in sem se tako dobro zavedal, da mi ni ne do ideje ne do stvari ne do maščevanja, ampak do nečesa neskončno drugačnega in višjega, kaj bi bil moral storiti? Kaj bi bilo v Kajinih očeh, v očeh moje matere in sestre manjše zlo? Moral bi se bil postaviti O' Brienu po robu in dati glavo. Ali bi uganile, da so me ubili ,naši', in tedaj jim vsaj ne bi grozilo nič hujšega kakor to, da bi bil njihov Sergej mrtev — ali bi pa mislile, da sem postal žrtev rdečih, in tedaj, ha, ha, bi jih bili vsi drugi dogodki minule noči nekoliko manj pretresli... Toda nisem se postavil po robu, nisem se dal ubiti. Zakaj ne?« je vprašal samega sebe. »Dobro se spominjam, da sem se zbal za svoje življenje, za srečo, ki me je čakala, za užitke in radosti, ki sem se hotel prihraniti zanje. Zato sem se na videz vdal, misleč, da bom mogel ukaniti O' Briena za Simonowiczevo kri. A njegova volja je bila ves čas, od Zelene hiše pa do dejanja, močnejša od moje volje. In zdaj je Simonowicz mrtev, in jaz, Sergej, sem njegov zavratni, strahopetni morilec.«

»Zavratni, strahopetni morilec,« je ponovil, z ledeno okrutnostjo vrtaje po svoji duši. »Zakaj? Kako je prišlo do tega? Kaj je krivo? To, da sem dirjal na Stolni trg in se tam vdal ukletju razjarjene množice. A zakaj sem

dirjal na Stolni trg? Ali me niso že v kavarni upijanili glasovi pohodnice, bojne pesmi, ki sem jo zložil zelenim legijam? Prav ta me je iztrgala iz blagih in srečnih misli na Kajo in me pahnila v druge, viharne misli, v misli, ki vladajo svetu dejanja, svetu moje drame, ki sem jo krstil ‚Dejanje‘! Tam in vso pot, še v Zeleni hiši, sem mislil na dramo. Zakaj? Zato, ker je moja drama prepozen obračun s svetom O' Brienovih legij. Če bi šel delj nazaj, bi nahajal nove in nove vzroke, in prvi vzrok, ki je iz njega vse nastalo, bi bil ta, da sem nekega dne pred tremi ali štirimi leti iz radovednosti zašel na vodjev shod, prevzet zaploskal njegovim bobnečim besedam in zaklical: ‚Živel vodja! Živela nova Silvanija!‘ V tistem mojem navdušenju, v tistem ploskanju in tistem vzkliku je morala biti nekje drobtinica laži, prevara samega sebe, pripravljenost, nalašč verjeti reči, ki sem o njih v dnu duše dvomil, in dvomiti o rečeh, ki sem jih v dnu duše vedel in verjel. Ta laž je bila prvi greh, in od tistega dne me je zlo čedalje globlje vleklo v svoj vrtinec, dokler me ni vsega dobilo pod oblast. Da bi ga premagal, sem zamislil dramo, ki sem se hotel v njej izpovedati in sprostiti; ali zlo, ki je bilo tej drami predmet, tvorivo in igrača mojemu duhu, se mi je izvilo izpod rok, me nenadoma podjarmilo in me podtaknilo za glavnega junaka. Zdaj sem sam pastirček, ki se zruši pod težo svojega dejanja in pogine; vsa razlika je v tem, da pastirček vzlic vsemu do konca veruje v zmiselnost in potrebnost svojega dejanja in ostane do konca junak, jaz pa že od prve minute vem, da je bilo moje dejanje nepotrebno in nezmiselno in da ga je storil strahopetec. Prav ta zavest je tisto, kar me najbolj sili, da se ubijem.«

Tako misleč se je žalostno ozrl skozi okno v sinje nebo, na zvonik daljne stolnice in na strehe hiš, ki so skoraj brez senc žarele v pripeki visokega solnca. Njegova misel je zajela vso širjavo življenja, in njegovo mlado življenje se je uprlo in zahrepenelo po trajanju.

»Postojmo,« je sam pri sebi rekel Sergej. »Kdo pravi, da moram umreti? Družba tako hoče, zakon tako terja. A zame bi bil edini nujni razlog ta, če bi me izsledili, če bi bila preiskava brezobzirna in če me legija ne bi znala varovati,

tako da bi me čakala kazen: zob za zob. Toda kazni se ni bati, da, še odkritja ne: vodja ima povsod somišljenike in povsod prste vmes, in preiskava bo prizanesljiva in si bo štela za glavni namen, da ne najde ničesar. S te strani torej ni nevarnosti. Drugače pa... Iz nравstvenih nagibov? Koliko ljudi živi s krivdo na duši, pa ne omagajo! Prav ima Asver O' Brien, kadar dokazuje, da ni ubiti človeka nič tako strašnega: ‚Seštejte drobno zlo, ki ga nadela v svojem življenju največji pravičnik, pa boste videli, da ga je za deset umorov.‘ In vse, kar sem te čase in včeraj popoldne modroval o krivdi in kazni, je morda le roman miselnih zgradb, prazno možgansko snovanje, ki v resničnosti nima opor. Če je pa vendar kaj resnice v tem, tedaj velja samo za ljudi takega in takega duševnega ustroja. Kdor je ves prežet z vero v povračilo, bo seveda neogibno plačal svojo krivdo, vendar ne toliko zaradi krivde, kolikor zato, ker bo nehote delal vse, kar je treba, da se pogubi; pod vplivom svoje vere ne bo iskal sredstev, da bi se rešil, ampak notranjega ravnotežja, in se bo s tem sam razjedel. Prav za prav gre zgolj za to, kakšno nравstveno postojanko si človek ustvari. Vzemimo na primer mene. Ako začnem loviti ravnotežje, tedaj seveda lahko padem in se pogubim, in moje dejanje se bo, kakor sem včeraj modroval, dokončalo v moji lastni usodi. Ako se pa ravnotežja že naprej odrečem in kratkoma priznam samemu sebi, da ležim nравstveno na tleh, to je, da sem zavratni, strahopetni morilec Solona Simonowicza, nu, in mir besedi — tedaj ne morem več nikamor pasti, in poguba mi ne more do živega. Treba je le, da se zaživim v novo lego, kakor toliko tisoč in tisoč ljudi. Namestu, da bi premišljeval o drobnih nравstvenih presodkih, bom odsihdob v miru svoje ničvrednosti pazil, da se ne izdam. Mati, sestra in Kaja bodo ostale srečne in me bodo ljubile kakor doslej; ljudje me bodo čislali, kakor čislajo toliko tisoč hinavcev, zavratnežev, strahopetnežev in morilcev; če bo pa v meni, tu notri, marsikaj izpremenjenega, kaj to dé in kdo to ve? Živeti bo vendarle dobro. Namestu sreče bom imel uživanje, namestu visokih, morda nedosegljivih ciljev slavo, bogastvo in uspeh... Da, da, v tem je moja rešitev. Tako bodi!« je v mislih vzkliknil Sergej.

In toliko volje, toliko strasti do življenja je bilo še v njem, toli obupno ga je še žejalo belih silvanskih dni, da se je celò teh nizkih misli razveselil in živahno skočil s postelje. Po stanovanju so rahlo smukali koraki Marje Hristove. Ko je Sergej zapljuskal po umivalniku, je slišal, kako je mati v sosednji sobi obstala in prisluhnila. Nato je odbila starinska ura na kaminu dvanajst in zaigrala tih, prastar napev. Izza streh in hiš in ulic ji je neutegoma odgovoril stolniški veliki zvon in z blagim basom zapel opoldansko češčenje. Vse je bilo takisto kakor včeraj in vse minule dni, in le Sergej je vedel, da je vse drugače.

»Nikoli več ne bo po starem, zakaj snoči sem ubil človeka,« si je dejal, jemlječ obleko iz omare. »Nu, ubil sem ga, Bog pomagaj, zdaj ni časa, da bi obujal kes. Morilec sem, kakor marsikdo v Silvaniji, in ne mislim prav nič več razglabljati o tem... Sploh pa ni vse nič res... Zame obstoji ta mah samo vprašanje, ali naj oblečem zeleno srajco ali navadno obleko.« Odločil se je za sivo letno obleko in višnjevo ovratnico z ozkimi temnordečimi progami. »Prav tak sem videti kakor sleherni dan,« je z zlobnim zadovoljstvom pomislil pred zrcalom, baš tisti hip, ko se je zunaj začul Irinin glas. »Pripravljen sem na vse, kar more priti,« si je dejal in z obrzdanim, skoraj vedrim obrazom stopil v veliko sobo.

17

Razburjenje Marje Hristove in njene hčere se je bilo uneslo, a ne poglelo. Obema je bil dojem nočnih strahot še tako razločno zapisan na obličjih, da je Sergej takoj spoznal njegovo sled. »Tudi jaz se moram kazati presunjenega,« je sklenil sam pri sebi in hitro dal svojim črtam bolesten izraz.

Mati in sestra, ki jima je bil prizor Sergejeve vrnitve še v živem spominu, sta ga sočutno pozdravili. »Upam, da ti je odleglo, ubogi sinko,« je rekla gospa Hristova, ko so sedli h kosilu. »Ponoči si se mi smilil v dno srca. Neznanstvo tega, kar se je zgodilo, mi ni bila popolnoma očitna, dokler nisem videla, kolikanj je pretresla tebe.« Nežno mu je položila velo, a lepo roko na komolec.

»A!« je pomislil Sergej, »nepreviden sem bil, neobrzdán. Za las je manjkalo, pa bi se bil izdal... Da, mama,« je rekel, »saj veš, da sem videl začetek na svoje oči. Ko sem iz nepremagljivega nagiba pritekel na Stolni trg, je bil v zraku še smrad po vzbuhu, ubiti so še drgetali, kri je še tekla, ranjenci so še vpili in umirali. Prevzelo me je kakor neznošen krč; nikoli nisem mislil, da je tako strašno... In razen tega, mama, predstavi si razburjenje, žalost in gnev vse množice! To je kakor divji val, ki vzdigne posameznika in ga odnese s seboj... Zdi se mi, da sem prebil ves večer in vso noč v nekakšnem brezumju in sem se zavedel šele danes, ko sem odprl oči doma v svoji postelji, blizu vaju dveh... Kako govorim: prav ali nápak?« se je vprašal. »Škoditi ne more. Če pride moje dejanje na beli dan, bosta vsaj vedeli, da sem ga izvršil v nerazsodnem stanju.«

»Siromak!« je vzdihnila Marja Hristova. »Lahko si mislim, kako ti je bilo pri duši! Ne, svet, ki se v njem dogajajo ta divjaštva, ni okolica zate, moj dobri Sergej.«

»Sergej je čuteč človek,« se je oglasila Irina. »Srce ima, kakor ti in jaz in stric Hadžibaba. Hristovi in Lonski smo ljudje, hvala Bogu; ti so pa divje zveri, oboji, zeleni in rdeči... Izpremeniti vse mesto v klavnico, samo zato, ker so naša mnenja različna! Vsi trdijo, da hočejo odrešiti človeštvo, in vsi začenjajo s tem, da ga ubijajo... Ne, ti dogodki morajo iztrezniti na tisoče in tisoče ljudi, ki so verjeli zvenečim geslom in zaupali tem tako imenovanim voditeljem.« Mračna rdečica jo je občila prav do las.

»Nase misli,« je uganil Sergej. »Sram jo je, ker je bila sama navdušena za zelene legije... Uboga, poštena Irinočka! Le zakaj se mi zdi danes tako tuja?... Upajmo, da vsaj hujšega ne bo,« je odvrnil. »Ali je kaj novic?«

»O, nekaj!« je jezno rekla Irina. »Saj boš bral; tamle sem prinesla ‚Republiko‘.«

»Iz samega ogorčenja je kupila tisti list, ki je zelenim legijam najbolj nasproten,« je šinilo Sergeju po glavi.

»Nikoli, nikoli mi ne bi odpustila, če bi vedela, kaj sem storil.«

»Vlada je proglasila obsedno stanje,« je dejala mati. »Razglas je nabit na vseh vogalih, in vse ulice so polne vojaštva. Skozi okno jih lahko vidiš s strojnimi puškami.«

»Da, te pomirjevalno vplivajo na razgreto kri,« se je porogala Irina. »Junaški borci z obeh strani barikade, ki se snoči kar niso mogli nabesneti, so zdaj pohlevni kakor ovčice. Vsa Tirana je mirna. Samo v Rečni ulici je bilo menda nekaj streljanja: prijeli so tiste, ki so pognali tiskarno v zrak. Eden je ubit, tri sem videla na policijskem avtomobilu, ko so jih peljali v zapor.«

»Dolgo ne bodo sedeli,« je rekel Sergej. »O' Brien je vsemogočen.«

»Ne več. Vlada je padla!« je škodoželjno vzkliknila sestra.

»Tem slabše,« je odvrnil Sergej. »Novi mož je Moreno.«

»Kaj še! Predsednik republike je razsoden človek. Ali naj po vsem, kar je bilo snoči, položi oblast v roke O' Brienovih prijateljev?«

Sergej je osupnil. Zazeblo ga je, in srce se mu je stisnilo v nedoločni tesnobi. Kakor vse članstvo legij, od štaba pa do najzadnjega udarnika, je tudi on trdno verjel O' Brienovi napovedi, da pomeni odstop vlade Morenov prihod na krmilo. In Pierre Moreno je stavil na vodjo, kakor je vodja stavil nanj. Sergej se je siloma zbral in vprašal:

»Kako torej? Kdo sestavlja vlado?«

»Hardy!« je zmagoslavno odgovorila Irina. »Robert Hardy z radikali in republikansko levico. In Hardy je poštenjak. Časnikarjem je rekel, da bo nemire brezobzirno zatrl in poskrbel, da zadene snočnje krivce najstrožja kazen. Ta se O' Briena ne boji. Vojska mu stoji za hrbtom... Nu beri, sam poglej!«

Sergej je čutil, kako mu je počasi izginjala kri iz obraza. Predsednik nove vlade je bil torej zaklet sovražnik Asverja O' Briena in njegovih udarnih čet. Preiskava po volji Roberta Hardyja ni mogla biti drugačna kakor neusmiljeno vestna. In vestna preiskava je utegnila obroditi uspeh. Sergej se je mahoma zagledal pred sodniki in v duhu začul kovinsko žvižganje, kakor da bi krvnik že brusil sekiro zanj. To čuvstvo je dalo grozi, ki jo je bil komaj potlačil, novo

moč in strahotno stvarno vsebino. Posiliti se je moral, da je mirno vzel časnik in ukrotil trepet, ki mu je lezel v obraz.

»Slabič!« je ošinil samega sebe. »Zavratni morilec mora biti ciničen in hladnokrven. Mirno... mirno... Nič ni tako nevarnega kakor strah. Pogum... Da, to so velike novice,« je rekel z ravnodušnim glasom, odmaknil stol in stopil k oknu, kjer se je mogel skriti za razgrnjeni list.

»Počakal bi, Sergej,« je zaprosila gospa Hristova. »Saj si šele juho pojedel. Irinočka, vzemi mu časnik, kaj mu ga daješ?«

»Tako, mama, tako...« je s posiljeno naravnim glasom odvrnil Sergej, skrivaje obraz za razprostrto »Republiko«. »Vse pojem, ne moreš si misliti, kako sem lačen... Samo trenutek.«

18

Številka »Republike« je bila tista, ki je uredništvo še danes ponosno nanjo: od naslova do konca zadnje strani vsa dosledno strnjena v krik zmagoslavja in obtožbe. Uredniki, ki so bili že zastavili peresa, da bi z moško vdanostjo v usodo in modro zmernostjo očrtali pogled Hardyjevih republikancev na vlado Pierra Morena, to je, O' Brienovih legij, so bili pometali začete rokopise v koš in prej kakor v dveh urah prelili piščalke miru v grmeče bojne trobente. Uvodnik je oznanjal, da prihaja Robert Hardy kot rešitelj ob dvanajsti uri, ko notranji in vnanji položaj oba enako odločno terjata izpremembo politične smeri v Silvaniji, to je iztrebljenje samozvanstva, ki si z orožjem v roki prisvaja vlogo države v državi. Skliceval se je na krvave dogodke snočnje noči, sporočal svojcem žrtev sožalje stranke in voditelja, grozil krivcem z vso strogostjo silvanških zakonov ter obljubljal nepristransko vzpostavitev reda, državljanskega miru in varnosti človeškega življenja in dostojanstva. Na koncu članka je bil nekam čudno brez prehoda dodan poklon »naši junaški vojski, rešiteljici domovine v minulih dneh in tudi v sedanjosti«.

Šele iz vse vsebine številke je bilo moči razbrati zmisel tega poklona. Vnanji položaj Silvanije je bil tisti čas

nedvomno resen, in visoki vojaški krogi so že davno s skrbjo zasledovali znamenja pripravljajočih se notranjih nemirov, ki jih zaradi varnosti države nikakor niso mogli dopustiti. Podoba je bilo, da so se snoči, takoj po bombnem napadu na Stolnem trgu, vršili važni telefonski razgovori med vojnim ministrom, načelstvom glavnega štaba in poveljništvom mestne posadke v Tirani. Ko se je raznesel prvi glas o maščevanju zelenih legij, je bilo v skladu s temi razgovori vojaštvo zasedlo ulice, ne da bi ga bil kdo poklical. In ko je vlada na nočni seji odstopila in je kazalo, da bo sestavljal novo vlado vodja desnice, to je, Pierre Moreno, je moral Pierre Moreno ob treh ponoči sprejeti visokega častnika, ki ga je brez mnogih besed prepričal, da toli težavne naloge nikakor ne more vzeti nase. Menda se je bil oglasil tak obisk še nekje drugje; vsekako so v uredništvu »Republike« ob četrta štiri vedeli, da bo gospod Robert Hardy ob osmih zjutraj poklican k državnemu predsedniku, in gospod Robert Hardy je imel baš dovolj časa, da je osebno napisal uvodnik. Hardy se je zavedal, da bi bil v drugačnih okoliščinah kak Pierre Moreno ali celo sam Asver O'Brien generalom prijetnejši od njega; zato je tem bolj občudoval domoljubno izprevidnost teh vojaških krogov in si ni mogel kaj, da ne bi na koncu uvodnika napravil vojski poklona.

A vse to Sergeja ni zanimalo. Lakomno je požiral debele naslovne vrste poročil o snočnjih dogodkih. Noč atentatov, Tirana v krvi, hiše v razvalinah, Simonowicz ustreljen v pričo žene in otrok, storilce požrla tema! Kakšna gostija za doktorja Franka Urbana, genijalnega grbastega poročevalca »Republike«, ki ga je Hardy bolj knežje plačeval kakor samega sebe! Frank Urbanus, demonski reporter, opisovalec kurdskih pokoljev, kuge v Indiji, črnskih misterijev in singaporskih kurbišč, razkrinkalec mednarodne težke industrije in morilca Branda v nedavnem finančnem škandalu — da, Frank Urbanus je bil to pot prekosil vsa svoja mojstrska dela. Ob branju tega, kar je bil golorok in razmršen, med steklenko whiskyja in zvrhanim pepelnikom ogorkov, sredi redakcijskega trušča, brnenja telefonov in krika tovarišev ponoči nabruhal v pisalni stroj, si videl

bliske bomb in ognjene jezike pištol, stene hiš, kako se podirajo, in krive noge Solona Simonowicza, kako drgečejo v smrtnih krčih; slišal si njegov zamolkli padec, presunljivi vrišč Lidije Simonowiczówne in žalobno, sirotno vpitje otrok nad omedlelo materjo in mrtvim očetom... Da, posebno to si videl in slišal, zakaj Frank Urbanus je bil po čudnem naključju sam priča umora!

Leden curek je zdrknil Sergeju po hrbtenici. Spomnil se je postav, ki sta bili po njegovih streljih planili izza Simonowicza in njegove žene, in spet v duhu videl, kako je ena izmed njiju izdrila samokres in jela streljati proti avtomobilu. »Ali je bil to dr. Urbanus?« je pomislil, čuteč trepet časnika v svojih rokah. S krčevitim naporom se je obrzdal in bral dalje.

Da, ena tistih dveh postav je bil Frank Urbanus. Ko so zvečer padle bombe na Stolnem trgu, je po naključju sedel v nedaljni kavarni. Ob tresku prvega vzbuha je bil poskočil in zdirjal tja, naravnost v točo svinčenk, in videl do malega vsako podrobnost. Tudi »slokega mladega človeka v polslužbeni uniformi udarnih čet« je bil opazil, kako je stopil na izpraznjeno mesto. In ko je vodja zaklical »Naprej!« in je legija odkorakala, »se je vzdignil iz prvih vrst mlad, navdušen glas in zapel njeno bojno pohodnico... Čigav glas je bil to?« je vpraševal Frank Urbanus. »Glas tistega mladega človeka? Kdo ve...« Poročevalec »Republike« je bil potem še enkrat srečal navdušenega mladeniča. Skočil je bil v prvi avtomobil, ki ga je mogel dobiti, in se odpeljal k Zeleni hiši. »Udarniki so prikorakali in se razšli po svojih temnih potih; le nekaj jih je krenilo za poglavarjem v notranjost trdnjave, med njimi tudi sloki mladi človek s Stolnega trga. Navdušenje, ki je tam drhtelo v njegovih črtah, se je bilo umaknilo izrazu bolne napetosti...« Dr. Urbanus si je bil Sergeja očitvidno dobro zapomnil. Ko je pa hotel prodreti v Zeleno hišo, da bi interviewal »poglavarja«, je bila vsa njegova zgovornost takisto zaman, kakor njegova poročevalska slava in časnikarska izkaznica: straža pri vhodu ga je bila »z razbojniško sirovostjo« zavrnila na sredo ceste. Frank Urbanus, v čigar poročilu je bilo od tod naprej razločno opaziti zamero in maščevalnost, je bil po

tem neuspehu obiskal bolnišnice in mrtvašnico, kjer so ležale razmesarjene žrtve s Stolnega trga, nato pa poizkusil svojo srečo pri rdečih. Edini, ki ga je tu dobil, je bil Solon Simonowicz, ki je, očitno nedolžen, doma v copatah begal po sobi in se prepaden grabil za glavo. Dr. Urbanus je bil nabral nekaj ganljivih drobtin iz življenja in domačnosti »skromnega, plemenitega pokojnika«. Za Simonowiczevo mizo je sedel in kadil njegove cigarete, ko je nenadoma pozvonil telefon. Simonowicz je stopil k aparatu in poslušal; glas, ki je govoril po telefonu, je bil ženski; in čez komaj pol minute je Simonowicz zdajci zastokal, izpustil slušalo in se mrliško bled opotekel k mizi: »Bežimo! V moji hiši je nastavljen peklenški stroj, vsak trenutek utegne vzbuhniti... Hitro, hitro!« Frank Urbanus je miril Simonowicza in njegovo ženo ter predlagal, da bi najprvo skupaj preiskali hišo; ker ju ni mogel utolažiti, je hotel celo sam skočiti po avtomobil, zakaj svojega šoferja je bil odslovil. Toda svarilka — njenega imena Simonowicz ni hotel povedati — je bila obljubila, da pridejo ponje zanesljivi ljudje. Nesrečnež je trepetal kakor šiba na vodi, še dosti bolj od Lidije Simonowiczówny. V brezumni naglici sta pobrala otroka, in potem so čakali za vežnimi vrati vsi štirje, on, ona, hišnik in dr. Urbanus. Voz je prišel; Simonowicz je planil proti njemu in tudi že padel, zadet od petih svinčenk. Bolj večče ga ni bilo moči ubiti.

Frank Urbanus — on je bil tisti, ki je v nagonskem razburjenju streljal na avtomobil — je bil za trenutek videl morilca, čeprav ne razločno. »Mlad, bled obraz, spačen v neznanski grozi... Izpred obraza je štrlela roka s pištolo; na skrčenem sredincu te roke je bilo nekaj črnega, kakor prstan s temnim kamnom...«

»Ali me je spoznal?« je pomislil Sergej. »Ali je bil moj obraz dovolj spačen, da si ga ni zapomnil?« Med branjem je bil z voljo popolnoma ukrotil trepet svojega bitja. »Če ga je spoznal, me bodo našli.«

»Sergej,« se je oglasila Marja Hristova, ki je bila med tem nekajkrat klicala sina, »pridi že, vse bo mrzlo. Pusti časnik in jej.«

»Tako, mama, tako.« Sergej je stisnil list, kakor da bi mu ga hotela vzeti. »Samo trenutek potrpi.«

Na koncu Urbanovega poročila, ki je s svojo neposrednostjo odlikovalo današnjo »Republiko« pred vsemi drugimi tiranskimi dnevniki, je bil pomemben dodatek. Tri zvezdice. In pod temi, debelo:

»Morilce Solona Simonowicza je vzela noč. Jutri bom o njih dalje poročal. — Dr. Frank Urbanus.«

Bralcu ni bilo treba velike bistrumnosti, da je uganil, kaj pomenijo te besede s tem podpisom. Bile so grbčeva vojna napoved zelenim legijam. »Sledil me bo in izsledil,« si je rekel Sergej, »kakor Branda, kakor jeklarske mogotce, kakor še vsakogar. Frank Urbanus ne pozna strahu. Lev je, pogumnejši od Laleufa, ki je sam napadel dve sto rdečih... In krvoločnejši... Toda O'Brien je mogočen, in dr. Urbanus se bo spotaknil. Ali mu bo vodja zmešal sled, ali bo pa poslal svojo britev nadenj... Nimam se za kaj razburjati. In končno, morilec mora biti pripravljen na vse. Mirno... mirno...«

»Sergej!« je proseče zaklicala Irina.

»Že grem, že grem...« Na koncu strani je bila še ena novica, ki je priklenila Sergejev pogled. »Preiskava v zadevi umora Solona Simonowicza in vseh drugih snočnjih grozodejstev je poverjena znanemu kriminalistu dr. Justinijanu Tekstorju.«

Dr. Justinijan Tekstor... Ko je Sergej prebral to ime, ga je izpreletel vroč val sovraštva. Poznal je Justinijana Tekstorja, mrzlega stremuha in častihlepnega lovca na ljudi. »Kakor so ga za prejšnjih vlad spuščali na rdeče, takisto brezčutno bo zdaj pobesil nos na mojo sled,« je pomislil. »Pes, ogabni pes!« je siknil skozi stisnjene zobe, zmečkal »Republiko« in jo vrgel daleč od sebe.

»Kaj te je razkačilo?« je Marja Hristova vprašala sina, ko se je vrnil k mizi. »Koga misliš?«

»Koga mislim?« Sergej se je zavedel. »Nu, koga neki? Nikogar drugega kakor Asverja O'Briena,« se je zlagal. »Ta je vsega kriv... vsega, vsega, vsega!...« je malone zakričal, čuteč, kako se obenem z njegovimi besedami že

drami v njem besno sovraštvo do vodje. »Ni Boga, če ta peklenšček uide kazni.«

»Ne boj se, dragi,« je s hvaležnim upanjem v srcu odvrnila gospa Marja. »Bog je, in nihče, kdor je prelival kri, ne bo ušel svoji kazni.«

»Hvala nebesom,« se je v mislih oddahnila Irina; »videti je, da mu ne bo treba dosti prigovarjati!« Še ponoči sta bili z materjo sklenili, da mora Sergej, če njune prošnje količkaj zaležejo, pretrgati vsako zvezo z O' Brienovimi ljudmi.

»Kako neumno!« se je Sergej za svojim resnim, mirnim obrazom rogal besedam gospe Marje. »Bog je, pravi, in nihče, kdor je prelil kri, ne uide svoji kazni... Ni Boga, zakaj jaz, morilec Sergej Hristov, bom kazni ušel! Nočem poginiti zaradi tega psa O' Briena — zaradi vse Silvanije ne! O, kako ga sovražim! Kako jih sovražim vse, tudi ti dve,« je mislil, potuhnjeno gledaje na mater in sestro. »Sovražim ju, ker ju ljubim. Če bi te ljubezni ne bilo, bi bilo vse lažje, vse bolj preprosto... Pri ljubezni do matere, do svojcev, je začetek domoljubja,« je pletel svoje blodne misli, s težavo požiraje shlajene grižljaje, ki so se mu ustavljali v grlu, »in od domoljubja do zelenih legij, do udarništva in hudodelstva je samo kratek korak. Kako strašno kratek in neopazen je bil pri meni!... A zdaj sovražim vse: mater, sestro, narod, domovino, človeštvo, Boga. Nikoli več ne bom ničesar ljubil, nikoli več se ne bom za nič žrtvoval. Samo tako se morem rešiti!« je rekel v mislih in porinil krožnik od sebe.

Tako je zlo, ki je ležalo Sergeju na duši, razjedalo vse, kar je bilo plemenitega v njem. In kolikor mirnejši je postajal in kolikor bolj zmožen misliti na svojo varnost, toliko jasneje ga je prevzemala mrzla zavest, da svojega dejanja ne preklinja več zato, ker ga loči od vsega, kar je ljubil, ampak da ga že preklinja zato, ker se strahopetno boji odkritja in kazni.

Čeprav je gospa Hristova videla sinov trudni obraz in odsotni pogled, si vendar ni mogla kaj, da ne bi takoj po

kosilu začela kovati železa, dokler je bilo po njenem mnenju vroče. Med tem ko je Sergej brez slasti srebal svojo kavo, je jela govoriti o dogodkih. Govorila je, kakor navadno govorijo ženske o takih rečeh, bolj s čuvstvom in manj z razumom, padala v podrobnosti kakor v volčje jame, se z muko in težavo reševala iz njih in spet in spet ubirala pot proti cilju. Kako strašno je bilo vse to, kako nečloveška so bila ta dejanja, kako nedoumljivo grozne njih posledice, ne le za krivce, ampak skoraj še bolj za njihove svojce, za njihove drage! Kolikšna sreča za Sergeja, in ne samo zanj, ampak tudi za mater, za Irino, za strica Lonskega, »in tudi za druge mile in plemenite ljudi,« je pomenljivo dodala gospa Marja, kolikšna sreča, da se njen dobri Sergej ni bil pregloboko zapletel v mreže nasilnih zanesenjakov!

Sergej je že od prve materine besede čutil, kam meri, in razumel, da le zato odkrito ne pove, kaj hoče, ker je misel na vsako, še tako daljno zvezo med njim in snočnjimi dogodki neznosna za njeno ljubeče srce. Pritrjeval ji je, skopo odgovarjal na njena vprašanja in se hkratu vdajal zelo mnogoternim in protislovnim občutkom. Duša mu je trepetala ob misli na krvavečo ljubezen te uboge, vdane žene, ki je imela na svetu samo še njega in sestro in živela samo za njiju; obenem se je pa v duhu zlobno prepiral z njo in ji očital, zakaj mu govori vse to šele zdaj, zakaj ni naprej slutila grozečega zla in prej izpregovorila in ga obvarovala. »Samo na moj nravstveni blagor je mislila,« se je na tihem posmehoval gospe Marji, »in še na tega zgolj v-nečem: da ne bi ostal ,v zapeljivkinih krempljih'. Zaklinjala me je in me kleče, s solzami preprosila... Nu, kaj bi neki bilo, če me ta skrbna mati ne bi bila obvarovala Loujinih krempljev? V razuzdanstvu se ljudje rodijo, ne pa ubijajo,« je zavračal prošnje in solze gospe Marje. »Zastran tega, najnevarnejšega, kar me je zdaj pogubilo, ni bila nikoli v takih skrbah. Čeprav je slutila, da vodi vse to v nesrečo, je z materinsko prizanesljivostjo trpela mojo zablodo. Mar bi me bila jokaje silila, naj vrnem gumb s sedmerokrako zvezdo!... Pa kaj bi bilo zaleglo?« mu je prišlo na misel. »Ustava legij pravi, da je prisega nepreklicna... Nu, morda bi bil zdaj ubit in pokopan. A kdo

mi je porok, da ne bom tudi tako kmalu pokopan?« Tako misleč je poslušal materine besede, ki so mu razdirale srce. »Utrditi se moram,« je zabičeval samemu sebi. »Vaditi se hladnokrvnosti: nič me ne sme ganiti, nič mi ne sme iti do živega.«

»Da, mamica ima prav, kakor vselej,« je zdajci z modrim, poučljivim pogledom rekla Irina in vstala. »Poslušaj jo, saj ti ne želi drugega kakor dobro. Jaz moram pa v šolo, naj bo še tako žalosten dan.«

»In Kaja, Sergej, pomisli na Kajo,« je nadaljevala Marja Hristova, še preden je bila hči zaprla vnanja vrata za seboj. »Vem, da ti je mnogo do nje; tako mila je, tako dobra, tako zvesto spremlja tvoje delo — pa kaj ti jo hvalim, ko sam vidiš in veš... Predstavi si, kako strašno bi jo zadelo, če bi bil med snočnjimi žrtvami, ali pa, kar bi bilo še huje, med krivci in storilci teh groznih dejanj! Kleče bo hvalila Boga, da te je za časa odvrnil. Drama, ki sta jo zamislila, je tvoja rešitev... Tu je pot, Sergej, po tej hodi.«

»Da, in nikoli ni bila ta drama toli živa v meni kakor zdaj,« je hlastno rekel Sergej, da bi ušel skeleči bolečini, ki jo je dramilo v njem materino besedovanje o Kaji. »Zdi se mi, kakor da bi jo bil snoči vso sam preživel; ali pa, kakor da bi se bila vzdignila zadnja koprena iznad vsega... Prav v tem stanju jo moram nadaljevati. Že danes, mama! Vsaj začeti hočem, preden se ganem z doma.« Tako govoreč je vstal in se umaknil k steklenim vratom.

Gospa Marja, ki si še davno ni bila olajšala srca, ga je razočarano pogledala. »Nu da, zlati, nu da,« je odgovorila. »Marsikaj bi ti še rekla, nu, a delo te kliče, Bog ti ga blagoslovi.« Ganjeno je zrla za njim, in lepe, žalostne oči so se ji meglile od večne materinske tesnobe.

»Ali sem bila kdaj brez skrbi, odkar je moj ljubi, veliki fant dorasel?« je mislila sama pri sebi. »Še kadar sem najbolj srečna, mi je pri srcu tesno. Na primer zdajle... Vse je tako čudno danes, hude slutnje drhtijo v zraku. Obvaruj mi ga, Mati božja, kakor si mi ga varovala doslej!« je vzdihnila iz dna srca, ne vedoč, da je njena prošnja prepozna in da vse njene vroče molitve niso mogle obraniti Sergeja krivde in zla.

Sergej je sedel za svojo mizo pred kupom narezanega papirja in si podpiral glavo s pestmi. Pogled mu je blodil v daljavo onkraj streh, in njegove misli se niso ukvarjale z dramo. Delo mu je bilo samo izgovor za mater; v resnici je hotel biti sam in, kakor si je v mislih ponavljal, pretehtati vso neskončno vrsto možnosti, vaditi prisotnost duha, se pripraviti na vse in »najti odgovor na vsako vprašanje, ki bi mi ga utegnili zadati«. Kdo naj bi mu zadajal vprašanja, mu ni bilo popolnoma jasno; te misli se je ogibal. Takisto si ni izkušal predstaviti, v čem je nevarnost, in s katere strani prihaja. Vedel je le, da je, in ves čas, odkar je bil prebral Urbanovo poročilo, je pod obrzdano krinko nenehoma rasel v njem votli občutek njene bližine.

»Postavimo, da mi reko: ‚Ubili ste Solona Simonowicza.‘ — Kaj! zavpijem, jaz? Kako se predrznete? Še videl ga nisem. — ‚Nu lepo; kaj ste potem delali v avtomobilu, iz katerega so streljali nanj?‘ — V kakšnem avtomobilu? porečem. Ves večer se nisem vozil z avtomobilom; Simonowicza nisem videl pol leta, v njegovem koncu nisem bil že štirinajst dni. — ‚Kje ste bili po tem takem? Povejte, kako ste prebili večer?‘ — Najprej sem bil v kavarni; tega, da sem spremljal Kajo, ni treba nikomur vedeti. Iz kavarne sem tekel na Stolni trg; tam sem stopil v vrsto in pel; tega ne bom tajil, ker ni nič hudega. V vrsti sem šel do Zelene hiše; ko smo se razšli, sem stopil v vežo. — ‚Čemu?‘ — Da zvem, kako je bilo, kdo je mrtev, kdo ranjen. Razburjen sem bil, presunjen, in razen tega me je zanimalo kot... pisatelja. Da, tako porečem... — ‚S kom ste govorili?‘ — Z Omeragićem. — ‚S kom še?‘ — Ne vem. Menda z nikomer. Razburjen sem bil in se ne spominjam. — ‚O čem ste govorili z Omeragićem?‘ — O Stolnem trgu. — ‚O čem še?‘ — Ne vem; o ničemer takem, da bi spadalo k stvari. — ‚Koliko časa sta govorila?‘ — Pet minut ali kaj, dokler me ni Omeragić zapustil. — ‚In potem?‘ — Potem sem odšel. — ‚Kod ste odšli? Skozi glavna vrata?‘ — Tu je prva zanka,« je mislil Sergej. »Seveda skozi glavna vrata; pri tem ostanem, čeprav bi mi na primer v oči zabrusili: ‚Vemo, da niste šli skozi glavna vrata. Nekdo je stal zunaj in pazil, pa vas

ni videl.' Vsak drug izhod bi bil sumljiv, in tudi naši bodo rekli, da sem odšel skozi veliki izhod. — ‚A kam ste šli?‘ — Tu je druga zanka. Ali naj takoj odvrnem: Tja in tja? Če to storim, bodo uganili, da gre za pripravljen alibi. Nihče ne pove zlepa imena ženske, ki je bil pri njej.«

Sergej se je naporno zamislil.

»Pomolčal bom in z obrazom pokazal, da imam čisto vest, češ: bil sem na takem kraju, da mi za to nihče nič ne more, a povedati mi čast ne dá. Skratka, oziri... Notranji boj... In šele, ko mi začno groziti: Naj bo. A zaklinjam vas, naj ostane skrivnost, dokler je količkaj mogoče. Bil sem pri gospodični Sziklossyjevi z Velike opere. — ‚Po kakem opravku?‘ — Na to ne odgovorim, porečem. Zadostuje vam naj, da sem šel iz Zelene hiše naravnost k tej dami in ostal pri njej... ‚Doklej?‘ — Ure ne vem povedati. Ko sem se vračal domov, je stalo na ulicah vojaštvo, in nebo nad strehami je bledele. — ‚Kdo vas je videl, ko ste se vrnili?‘ — Mati, sestra,« si je odgovoril Sergej. »Bogvekej več me ne morejo vprašati.«

»Stoj,« se je domislil tisti mah; »lahko me vprašajo, kod sem prišel k Louji? Kako naj odgovorim? Niti ne smem reči, da sem prišel s prednje strani, niti ne, da iz stranske ulice, ker bi utegnila Lou drugače izpovedati... Razen tega je sumljivo, da ne vem ne kdaj sem prišel, ne kdaj sem zapustil hišo. Kamov mi ni povedal, a sam sem bil ob vso pamet... Če odgovorim na slepo srečo in ne pogodim tistega, kar bo rekla Lou, me ujamejo na laži; če pa ne odgovorim, bodo takisto videli, da je alibi lažniv, zakaj v resničnem alibiju ne sme biti vrzeli... Ali je mogoče, da satan« — tako je imenoval O' Briena — »ne misli na to? Če me pusti na cedilu, tedaj prepade dokaz, da nisem mogel ubiti Solona Simonowicza!«

Sergej se je zgrozil. Nekaj se je zavrtilo v njem kakor kolo, se vrtilo čedalje hitreje in hitreje — »še malo, pa ne bo nikoli več obstalo!« je čutil Sergej — in čim hitreje se je vrtilo, tem neznosnejša bol ga je stiskala za srce. Vse moči je moral napeti, da je potlačil ta strah.

»Nu, kaj je to takega?« si je rekel s prvo jasno mislijo. »To pomeni, da moram hiteti v Zeleno hišo in vprašati...

A stoj, v Zeleno hišo ne smem, ker bi bilo sumljivo. Če se pozabili, ne bodo niti tam ničesar vedeli in se bodo morali najprej dogovoriti z njo. Torej naravnost k Louji... Vendar: kaj, če je ni doma? Kaj, če je z njo vse dogovorjeno in je tisti, ki mi prinese glas, ta mah že na poti, pa ga zgrešim? Potem bo toliko, kakor da nisem ničesar poizkusil; in če me spotoma primejo... primejo... primejo...?!« mu je zakoválo v možganih, in kolo groze se je spet zavrtilo.

»Samo nekaj morem,« je dejal, ko ga je vnovič ustavil: »počakati. Če do večera ne bo sporočila, pojdem. In če me usoda prehití, jim porečem, da sem prišel k Louji skozi zadnja vrata, skozi tista, ki jih je snoči Kamov odprl... Nekaj je treba tvegati. Dobri morilci so drzni. In konec koncev: kje je zapisano, da me bodo res našli? Kdo pravi, da je Frank Urbanus spoznal mojo podobnost z mladim človekom na Stolnem trgu? Sicer pa vse to ni glavno,« je trpko pomislil. »Bistvo ni v tem, ali me najdejo ali ne najdejo, ali se moj alibi obnese ali ne obnese, ali umrem kot morilec ali živim kot nedolžni, od vseh ljubljeni Sergej... ampak bistvo je v tem, kar sam neizbrisno vem: da sem resnično ustrelil Solona Simonowicza... Morilec sem in se iz strahu pred odkritjem vračam v oblast hotnice, ki sem jo s studom zavrgel. Lou ve vse! In ona, Lou Sziklossyjeva, me ne bo rešila zastonj. S tem gluhim obupom v srcu, v tem strašnem stanju sovraštva do vsega živega, dobrega in nedolžnega, s to zavestjo nepovračljive izgube vsega, kar sem ljubil, ji bom moral biti na voljo... In kdo ve, morda ji bom rad na voljo. Nekje sem bral, da ni ljudem po krvavih dejanjih nič bolj zaželenega od živinske sle, ker iščejo v njej omame... Če je pa tako, kaj mi dé vse ostalo? Naj pride resnica na beli dan, naj se mati in sestra ubijeta ali zblaznita zaradi mojega hudodelstva: kaj meni mar? Samo za to gre, da gledam stvarem v oči in se ne dam zaskočiti. V tem je moja telesna rešitev, zakaj duševne rešitve ni več. Moja duša je mrtva. Izkravela je od strelav, ki sem jih sprožil v Simonowicza, in ostalo je le še telo s svojim hlepenjem in svojimi nagoni. To telo noče poginiti. Ta tilnik se brani sekire. Ti udje hočejo živeti, gibati in uživati...«

Sergej si je krčevito pritiskal pesti na sence in v brezkončnem samogovoru zanikaval prav tisto dušo v sebi, ki je tolikanj trpela in obupovala. Ni se zavedal bega minut. Veliki kazalec ure, ki je stala na pisalni mizi, je v drugo in v tretje preromal krog od ene do dvanajstih, a Sergej je še vedno sedel kakor prej in — takisto kakor kazalec na uri — spet in spet obnavljal krog svojih misli. Vse je bilo že stotič pretehtano; skoraj nemogoče se mu je zdelo, da bi ga karkoli pripravilo v zmedo in ga prisililo, da bi se izdal. Čuvstvo varnosti in samozavesti, ki si ga je hotel ustvariti, je postajalo čedalje močnejše. Sporočila iz Zelene hiše ni bilo; očitvidno so bili v burji dogodkov pozabili Sergeja. »Nu, pa nikar,« je mislil sam pri sebi. Vkljub temu ne bom poginil, naj se zgodi kar se hoče. Sam se bom rešil. Pripravljen sem in miren... miren...«

V nebo za sivim zvonikom stolne cerkve je že rasla rahla rumen, ko se je iz predsobja začulo odpiranje vrat in glasovi. Nato je prišel nekdo v veliko sobo, tihi koraki Marje Hristove so se približali steklenim vratom, in njena sivkasta, plaho se smehljajoča glava je previdno pogledala k Sergeju.

»Sergej,« je s pritajenim, nekam spoštljivim glasom rekla mati, »pridi, gospodična Damourjeva je tu... Tebe bi rada.«

21

Kaja Damourjeva je bila prebila noč, ki ji v svojem svetlem, mirnem mladem življenju ni pomnila enake. Odmevi bomb na Stolnem trgu so bili zagrmeli tudi v pokoj njene dekliške sobe in sirovo splašili prebivalcko iz sanjarij, zelo podobnih Sergejevim blaženim sanjarijam o prihodnosti. Struge ulic so plavile glas o krvavem spopadu na vse strani, služinčad je begala iz hiše in se vračala z zmedenimi, protislovnimi novicami; stari Damour, ki ga je skrbelo, da ne bi ti neredi škodili njegovim papirjem, je v svoji sobi rentačil in tolkel ob mizo; in da bi bila prepadenost popolna, se je oglasil telefon, in izkazalo se je, da je tista gospodična v rožnati obleki, ki je bila po nesreči izkravela na Stolnem trgu, Kajina bližnja znanka in celo sorodnica po rajnki materi. Od te minute seveda ni bilo

več govora o spanju. Kaja je morala vstati, ogrniti nočno haljo in, sama v solzah za ubogo sestrično, miriti razburjenega očeta; a preden ga je potolažila in preden si je utegnila obrisati prve solze, so se privarili izza streh novi gromi z raznih strani Tirane, in mimo oken in po telefonskem vodu so prihrumele v hišo nove črne vesti. Damourju zdaj ni bilo več obstanka; poslal je šoferja po nočne izdaje, ga pričakal na hišnem pragu in se vrnil h Kaji s šopom še mokrih časnikov, rekoč: »Ná, beri! Sto tisoč frankov me bo stalo to divjanje, sto tisoč ko nič!« Šele topot vojaških krdel, ki so zasedala trge, križišča in javna poslopja, mu je toliko vrnil razsodnost, da se je dal preprositi in legel spat.

Hči je pa sedela v svoji sobi do belega dne in brala, ugibala in trepetala. Njene lepe temne oči so postajale vse večje in večje, črke debelih napisov so izgubljale obliko, kakor da bi se razlivale v kri, vsebina strašnih novic se je izprepletala v nove in nove možnosti, ki so bile druga hujša od druge. Prej, ob prvih glasovih s Stolnega trga, je bila z zadoščenjem pomislila, da se je njen ljubljeni, občudovani Sergej še za časa rešil iz teh podivjanih vrtincev; a njena gotovost se je kmalu izpremenila v moreč nemir. Kam je bil šel Sergej, ko sta se ločila? Morda ga je bilo naključje zaneslo na Stolni trg! »Ognjevit, kakor je, se ni znal udržati; planil je in tudi sam prelival kri ali pa celo obležal.« Strah jo je mučil toli neznosno, da je bilo vse drugo, razburjenje, žalost, solze za sestrično, do malega samo krinka zanj. Ko ji je oče prinesel liste, je najprej z zastajajočim srcem preletela imena mrtvih in ranjenih. Hvala Bogu, Sergeja ni bilo med njimi! A spiski še niso bili popolni; morda je bil vendarle ranjen, morda je umiral v kaki bolnišnici ali pa ležal, njen lepi, močni Sergej, razmesarjen na operacijski mizi in v deliriju klical svojo Kajo...

Samota in mir, ki je proti jutru zavladal po mestu, sta jo opametovala, toda le za kratek čas, dokler je niso napadle druge, enako grozeče misli. Niti za trenutek se ni ustavila ob tem, da bi utegnil biti Sergej, ki je toli vroče verovala v njegovo dobro srce, zapleten v divje maščevanje zelenih legij; a Kaja je poznala njegovo mišljenje in vedela, da ni popolnoma zatajil O' Brienovih nauk, saj jim je bil še nedavno

sam glasnik. »Če dva verujeta isto, ni več isto!« je bil ondan obrnil latinski pregovor, ko sta govorila o Sergejevem sedanjem razmerju do Asverja O' Briena in njegovih zvestih. Torej je v srcu še veroval, dasi po svoje, s pesniškim, plemenitejšim spoznanjem pravega obraza nove Silvanije. Kako se bo izrazila njegova vera zdaj, v uri preizkušnje, v viharju, ki utegne izbruhniti? Kaja se je spominjala Sergejevega visokega mnenja o tovarištvu: za kaj se bo odločil, in kaj bo zmagalo v njem? Spone tovarištva, ki uklepajo njegovo mlado, pošteno dušo, ali glas vesti, ki je svetejša od tovarištva? In če ga zanese tovarištvo s seboj, v kako strašno krivdo utegne zabresti! Kaja se je bala za svoj razum, ko ji je slutnja v prihodnosti kazala tisto, kar se je bilo v resnici že zgodilo. Iz trepeta in solz se je njena ljubezen zatekla v najbolj vročo vseh molitev, v obupno molitev posvetnega človeka, ki se na vrhuncu stiske spomni Boga in ga zakliče na pomoč.

»Reši ga, o Bog, ohrani mi ga, in nikoli, nikoli več ne bom dvomila o Tebi!«

A skrb in tesnoba je nista minili, in jutrnje izdaje tiranskih dnevnikov so ji pokazale bližnjo prihodnost v še bolj grozečih barvah. Kje je bil Sergej? Kaj je delal? Kakšna so bila njegova čuvstva, kakšne njegove misli o teh prestrašnih rečeh? Kajina duša je tipala v daljo, preko kamenitih zidov in razgrebenjenih sivih obzorij Tirane, da bi ujela Sergejevo dušo za roke in ji svetlovidno pogledala v obličje; a kamorkoli je segala in koprnela, ljubljene duše ni bilo nikjer.

Vsaka sekunda ji ga je utegnila vzeti. Ko jo je dopoldne nemir zvalil v mesto in je nalašč hodila po krajih, koder je navadno srečavala Sergeja, so jo obsipale blazne govorice. Ljudje so domnevali, da je Asver O' Brien že vzdignil zelene udarnike v vsej deželi ter jim ukazal istosredni pohod na Tirano, kjer misli z orožjem strmoglaviti vladu in se oklicati za diktatorja. »Ali naj mu pišem?« je trepetala Kaja. »Pismo je premalo zgovorno. Ali naj ga povabim na sestanek? In potem naj čakam in vse zamudim! Ali naj grem k njemu, ko sem bila šele včeraj tam? Ponos mi ne da. Kaj bi si mislila gospa Hristova!« Pred hišnimi vrati je že bila, pa se je zmedena vrnila.

Popoldan jo je našel v enaki neodločnosti kakor jutro. Ko so pa zdirjali po mestu raznašalci s popoldanskimi izdajami in je Kaja razgrnila »Republiko«, so se vsi njeni pomisleki mahoma podrli. Ne, niti minute ni smela odlašati; morala ga je ohraniti življenju, sreči in sebi!

In zdaj je bila tu. Stala je v veliki sobi, komaj še podobna včerajšnji srečni Kaji. Njen beli obraz je bil bledejši kakor včeraj, mehke oči še širje in obdane s temnimi sencami, sladka usta kar ganljiva v svojem prosečem drhtenju. Sergej, ki ji je zbran in pripravljen stopil naproti, je prevzet osupnil, in vse mračne utrdbe v njem so se zamajale. Še nikoli je ni bil videl takšne. »O, tisočkrat lepša je od mojih najlepših sanj,« je pomislil. »A zdaj je ne smem več ljubiti, sovražiti jo moram in najti na njej tisto, kar jo dela enako vsem... Kako zoprna je v svojem ženskem strahu!« Tako je rekel sam pri sebi, obenem pa v nepremagljivem hrepenenju prijel za njeno iztegnjeno, ozko roko in pritisnil ustnice nanjo.

Kaja, ki je imela ta vzgib in tople, prisrčne besede, ki so jih govorila Sergejeva usta, za izraz snočnje ljubezni, mu je zdajci vsa zacvela naproti. Ta, ki je stal pred njo, je bil njen ljubljeni, dobri Sergej; da je mogla le trenutek dvomiti o svoji zmagi!

22

»Sergej,« je pričela, božaje ga z nežnim, zgovornim pogledom svojih lepih oči, še preden se je bila do dobrega vgnezdila v naslanjaču, »ne zamerite mi, in tudi vi, Marja Vladimirovna, ne bodite hudi, da sem že spet pri vas in celo nepovabljena... Ne spodobi se, vem; a verjemite, da nisem mogla drugače! Ko sem snoči zvedela o teh... strahotah... teh strahotah,« je ponovila in krčevito stisnila roke, »mi skrb do jutra ni dala zaspati. Skrb za vas, Sergej... Smejte se mi, če hočete, saj priznam, da ni taka navada... zelo čudno je, in vsi ljudje bi me grajali, če bi vedeli... a meni je bilo toli strašno, da sem morala, morala priti... Kadar grozi dragemu človeku velika, smrtna nevarnost, jelite, Sergej, takrat sme vsak... prijatelj... zavreči vse pomisleke in ozire, jelite... takrat mora misliti samo na to, kako bi ga

obvaroval... In zato sem prišla, Sergej, ljubi Sergej, da vas prosim... da sklenem roke, če hočete, in vas zarotim: nikar se ne vdajte razburjenju, ki je zavrelo v ljudeh... razburjenju, ki se pollašča morda tudi vas in vas hoče zanesti... Čutim, tako strašno skeleče čutim, da bi bilo v vašo nesrečo in bi vas pogubilo!« Tako govoreč je v resnici sklenila roke in jih iztegnila proti Sergeju, in glas ji je zadrhtel, in njene velike, temne oči so se mahoma zalile z bleščečimi, ljubečimi solzami.

»Dete! Ljubo, milo dete!« Marja Hristova je objela Kajo in jo ihte privila k sebi. »O, kako naj se vam zahvalim! Sergej, ali slišiš, kako te prosi? Tudi jaz te prosim in zaklinjam: glej, sin, te sklenjene roke, ki so te majhnega pestovale in milovale... Sergej, zlati, kakšen bo tvoj odgovor?«

Sergeja je ta dvojna prošnja tolikanj presunila, da je pobleдел kakor smrt in v prvem trenutku ni zmožgel besede. »Vse to sem izgubil,« je kričalo v njegovi duši, »vso to ljubezen in lepoto, ta živi raj na zemlji!« Solze so mu planile v grlo in oči, in kakor snoči, ko se je bil vrnil domov in spet zagledal mater in sestro, je tudi zdaj malo manjkalo, da se ni zgrudil na kolena in na stežaj odprl pekla, ki je bil v njem. »Nikar, mama, nikarte, Kaja!« je zajeceljal z dušečim se glasom. »Pred menoj ne sklepajte teh dobrih, ljubih rok! Prelepe so, da bi jih dvigali k meni... in prečiste... Pa jih vendar držim,« je v duhu dodal, ko jo je ujel za sklenjene roke, »bele, nedolžne roke svoje včerajšnje Kaje, v tehle krvavih, morilskih rokah!« Ta misel ga je pomirila, kakor vsaka kletev vsakega nesrečnika. »Ni treba, da prosite,« je nadaljeval v isti sapi; »prepozno je... ne, ne, reči hočem, da je vse sklenjeno, vse izvršeno... Po tem, kar je bilo snoči, nočem o legijah niti slišati več.«

Kajin pogled je zasijal skozi solze, ki so ji zdaj neudržano lile po belih, od razburjenja zardelih licih. A njeno srce je bilo še prepolno besed.

»Ne, ne, ne,« je hlastno odgovorila, čeprav ji je na obrazu že vzhajal smehljaj. »Ne razklenem rok in ne neham prositi, dokler vsega ne povem in dokler nimam vaše besede... Glejte, Sergej, če vas krepko, krepko ne priklenem, kako

lahko se zgodi, da zabredete v to... Pošteni ste, čast vam toliko pomeni, tovarišem bi hoteli ohraniti zvestobo... tudi zdaj, ko postajajo njih dejanja greh in gorje za vso deželo... In kaj potem, Sergej, dragi Sergej? Ali rane, morda celo smrt... oh, mar mislite, da bi vas Kaja tako lahko dala in tako hitro pozabila... da bi ji bilo še živeti brez vas?... Ali pa, in to bi bilo tisočkrat hujše: mislite si, da bi vas zaneslo v bojni vrtinec in bi tudi vi ubili človeka... Kri na teh vaših ljubih, pravičnih rokah! Oh ne, ne, Sergej, rajši bi vas videla mrtvega!« je strastno vzkliknila, loveč ga za roke, ki jih je umikal.

»Da, sin, rajši te vidim mrtvega,« je Marja Hristova z drhtečim glasom ponovila njene besede.

»Vse to se je že zgodilo,« je mračno pomislil Sergej: »človeka sem ubil in mrtev sem za vaju... Čemu še ta komedija?«

»Vso noč sem se tresla za vas,« je nadaljevala Kaja, »in vas klicala, da ne bi zašli, in molila za vas... Ali si morete predstaviti mojo skrb? Tako zbegana sem že bila, da bi se bila skoraj sama sebi smejala... A tedaj,« je mahoma vzkliknila, in obraz se ji je bolestno izpremenil, »tedaj je prišlo tole!« Segla je v torbico in mu podala časnik. »Brala sem... in videla, kako upravičen je bil moj strah...« Glas ji je čudno zajeknil, ustnice so ji drgetale.

Sergejeve oči so se pred njenim solznim pogledom padene zatekle v stolpce popoldanske »Republike«. Še v tem, ko je iskal, je čutil, da se mu kri umika iz lic in pritiska k srcu. »Kaj pa je?« so s hinavsko brezskrbnostjo govorila njegova usta. »Res ne vem, kaj bi utegnilo biti...« A že je obmolnil. Kaja in gospa Marja, ki se je bila v tesnobni napetosti sklonila proti sinu, sta videli, da je našel.

Prav za prav ni bilo nič novega. Frank Urbanus je v preurejeni in izpopolnjeni obliki ponavljal svoj opis snočnjih dogodkov. Ob koncu »Klanja na Stolnem trgu« je pod naslovom »V ukletju sedmerokrake zvezde« z viteštvom močnega nasprotnika priznaval skrivnostno notranjo moč, ki je vezala vse ude »poglavarjevih« udarnih čet v strnjeno npravstveno celoto. Kot posebno značilen primer vpliva te moči je spet omenjal slokega, plavolasega mladega človeka v

polslužbeni uniformi, ki je bil »v zanosu tragične minute«, ne da bi mu kdo ukazal, skočil na mesto ranjenega krilnika in dal s tem vsem tovarišem zgled nezapovedane vneme... Vse to ni bilo zelo važno. Važno je bilo pa to, da je doktor Urbanus nadaljeval:

»V tem mladeniču so očividci spoznali Sergeja Hristova, dijaka na tiranski univerzi in nadarjenega mladega poeta...«

»Izsledil me je!« je treščilo v Sergeja. »Dognal je moje ime!« Toda obrzdal se je, in njegov obraz je bil neprisiljeno zavzet, ko je vzdignil oči in rekel: »Nu, mar je v tem kaj strašnega? Vse to bi vam bil sam povedal. Takole se je zgodilo...«

»Vem, vem,« mu je Kaja z boleznim glasom segla v besedo. »Saj je opisano... Berite, kar sem podčrtala. Berite!« je vzkliknila in spet sklenila roke.

Ledeni obroč strahu se je vnovič stisnil Sergeju okoli srca. S prepadenimi očmi je blodil za sledovi Kajinega svinčnika. Da, Frank Urbanus je vedel marsikaj. Izvohal je bil, da je Sergej v trenutku napada sedel v kavarni. »Treski vzbuhov so ga vrgli po koncu; misel, da se tovariši bijejo, mu je dala peroti; brez obotavljanja je zdirjal skozi točo udarniških svinčenk na Stolni trg in se postavil v vrsto... Nato ga vidimo korakajočega za poglavarjem proti Zeleni hiši; da, slišimo ga, ko v polnezavestnem razburjenju povzdigne mladostni glas in — Tirtaios dobe, ki se je izneverila Heladi! — zapoje udarniško bojno pesem. Ta pesem mu vre iz dna bitja, zakaj zložil je ni nihče drug kakor on, Sergej Hristov...«

»Nu da, nu da,« je s suhim, hripavim grlom zamrmral Sergej. »Razburjenje me je zaneslo. Pomislite: bombe, streli, kup mrličev, mlaka krvi, to ni majhna reč... Kakor blaznost je padlo name... Moral sem, čeprav se zdi danes vam in tudi meni samemu smešno.«

»Dalje, dalje!« je skoraj zapovedujoče klicala Kaja. »Berite dalje... Vse, kar pravite, je v poročilih, in ne samo to!«

»Razburjenje ga je zaneslo,« je bral Sergej, kakor da bi ponavljal svoje lastne besede. »Treski bomb, žvižganje svinca, pogled na razmesarjena trupla ljudi, ki jih je poznal žive, zdrave in močne... vse to ni presunilo samo Hristova, ampak slehernega člana udarnih čet, ki so stale na Stolnem

trgu. Ni dvoma, da je tu vzklik zarodek dejanj, ki so se potem zgodila, in da je prva kal teh strahot vzlic njihovi odurnosti do neke meje človeško razumljiva. Zakaj tovarštvo je strašna sila: 'Vsi za enega, eden za vse!' Videli smo, da je bil ta zakon zmožen hipoma izpremeniti Sergeja Hristova, dijaka in pesnika, torej vsekako človeka z bogatejšo, plemenitejšo duševnostjo, v preprostega udarnika, prevzetega od praživiljenjske, vsem skupne bojne strasti...« Tako je modroval Frank Urbanus in razlagal dušeslovno ozadje dogodkov, in Kaja Damourjeva je bila z drobnimi črtami svojega ljubečega strahu zaznamovala vse, kar se je utegnilo nanašati na Sergeja. Ob koncu poročila je bil še debelo podčrtan stavek: »Za uspešen boj proti samozvanskemu opričništvu in njegovim hudodelstvom je najprej treba, da tisti, ki jim je zaupano varstvo pravice in reda v deželi, pojmujejo zelene legije kot pogubonosno zmiseln organizem; treba je spoznanja, da obstoji med glavami gibanja, kakršne so Asver O' Brien in njegova okolica, med misleci in poeti 'nove Silvanije', kakršen je Sergej Hristov, in med sirovo nasilnostjo najnižjega člana legij živa, v popolno skladnost dozorela vez, ki dela, da so v danem trenutku vsi eno in vsi enaki.«

Ko je prišel Sergej do tod, še ni vzdignil glave. Spet se je vrtilo v njem tisto nevarno kolo, in spet mu je bilo, kakor da bi slišal v svojih možganih brezumni, neučakani šklepet nekakšnih vzvodov, ki so uhajali zakonu mere in ravnotežja. »Izsledil me je,« se je bliskalo v tem vrvežu misli. »Zakaj me je sledil? Kaj vidi v meni, da ga tolikanj zanima?... In kako dobro, kako pravilno tolmači moje snočnje duhovno stanje, vpliv sile tovarštva in notranjo vez, ki spaja udarne čete v celoto! Tako mi je, kakor da bi bral svojo lastno očitno izpoved... Ali mar slutiti? Ali ve?... In kaj pomeni to, kar pravi na koncu: da je Sergej Hristov v danem trenutku isto kakor vsak drug član legij: preprost, sirov in nasilen udarnik? Saj tako ga mora vsak razumeti... Ali se to nanaša na njegovo davišnje obljubo, da bo o Simonowiczevih morilcih prihodnjič dalje poročal?... In, joj meni: ali je Kaja uganila njegovo misel? Ni je mogla uganiti, drugače ne bi tako sedela pred menoj... O, Kaja, mila

Kaja! O, uboga mati! Kako vaju ljubim, kako neizmerno, obupno vaju ljubim v gorju svoje zavrženosti!« Sergejevo bitje je vzbuhoma zakrvavelo od ljubezni, ki ni bilo zanjo nobene tolažbe, nobenega upanja več. In kakor bleda zarja nad pogoriščem, se je ta mah zasvital v njegovi duši prvi pričetek osveščanja, prvo spoznanje, da tisto, kar hoče, prav za prav ni rešitev samega sebe, ampak rešitev miru in sreče teh ljubljenih src. »Glej ju, kako proseče, kako zaupljivo strmita vame, prepričani, da je še časa, da me še utegneta obvarovati zla... Nikoli, nikoli ne smeta zvedeti; to bi bilo najstrašnejše, vse drugo so postranske reči. Moja prostost, moja čast pred ljudmi, moje življenje, moja lakota in žeja po življenju, vse to ni nič proti temu...«

Ta misel ga je ohrabrila, da je na videz mirno zložil časnik, ga podal Kaji in s smrtjo v duši uprl pogled v njene črte, ki so se mu zdele lepe, da še nikoli ne tako. »Vse drugo naj molči in miruje,« je pomislil v krčevitem napetju volje, »samo ljubezen naj bo očitna na mojem obrazu. Ljubezen naj pokrije strahoto, ki je v meni, da je ti dve ne zaslutita...«

Marja Hristova, ki je z drhtečo roko segla po list in jela strahoma prebirati podčrtane stavke, je žalostno pogledala sina in nato Kajo, kakor da bi jo klicala na pomoč: govori ti, dete, namestu mene! A preden je Kaja našla besede za misel, ki jo je skelela, se je oglasil Sergej.

23

»Kaja, mamica,« je izpregovoril, »nu, kaj hočeta, ljubi moji? Priznam, da je vse to res. Stopil sem v vrsto, pel sem, nu, vse, kar pravi ta Urbanus, je resnica. Groza in razburjenje sta me zmedli, moč tovarštva me je odnesla kakor vihar... Le zamislita se v moj položaj! Tudi če bi bilo vse do pičice tako, kakor potem modruje poročilo,« je drzno dodal, »nu, povejta, ali me moreta obsoditi? Še enkrat, v izjemnih, strašnih okoliščinah, je bilo vse to močnejše od moje pameti in mojih dobrih namenov... Enkrat, poslednjikrat! Verjemita mi: poslednjikrat!«

Te zadnje besede je govoril, kakor da bi šlo res le za to, kar je bilo v poročilu odkrito izrečenega, in ne za vso resnico, ne za skriti, grozeči zmisel, ki ga je razumel samo Sergej.

Pozaba ga je obhajala, in tiha pesem sreče je rahlo, rahlo že pozvenevala v njegovi duši, ko je zrl na Kajo in se z vsem utripanjem duše in telesa iznova čutil njeno last. Zakaj tisti mah, ko je položil časniki na mizo, ga je bila ujela za roko, jo nežno stisnila z vitkimi prsti in zajela Sergeja v vroči pogled svojih oči, ki so bile od ljubezni, skrbi in prošnje še temnejše kakor zmerom.

»Ne, Sergej, kdo govori o tem, da bi vas obsodil?« je vzkliknila, ko je končal. »Narobe, predobro vas razumem, in tudi mamica vas razume. Stvari so vas zaskočile; kdo na vašem mestu bi bil ohranil hladno kri? In dasi utegne biti v tem, kar pripoveduje ‚Republika‘, marsikaj... pre-nagljenega,« je rekla, ko je z ljubečo tenkočutnostjo dotehtala besedo, »nečastnega ne vidim nič. Vsak ve, da ste nosili zeleno srajco; kdo bi vam mogel očitati, če ste se v boleznem razburjenju nad morilskim dejanjem, spričo trupel in krvi, postavili na tisto stran, ki ste na njej zmerom stali in ki je bila konec koncev tudi napadena? To je človeško, da, v nekem pogledu celo možato... Prepričana sem, da bi bili pozneje, če bi bili videli napad na nesrečnega Simonowicza, prav tako možato in človeško zgrabili morilca za roko,« je dodala, ne sluteč, kako okrutno je s temi besedami zdramila Sergeja v resničnost. »In vendar, Sergej, vendar je tu še nekaj drugega... Doktor Urbanus pravilno piše, da gre od člana do člana legij železna vez tovarštva in pokorščine, ki dela, da so v danem trenutku vsi enako pripravljene na vse... Glejte, dragi, ob tej misli sem se zgrozila. Po tem, kar je bilo snoči, vidimo vsi, in tudi vi vidite, Sergej, da je beseda ‚vse‘ zla beseda. Ta beseda pomeni, da je človek pripravljen storiti tudi zlo, krvavo, nečloveško dejanje. Nočem, nočem, Sergej,« je strastno vzkliknila, »nočem, da bi bili vi pripravljeni na vse! A povejte mi, kaj bi bilo, če bi vam bil snoči O' Brien zapovedal, da ubijte človeka? Ali bi se mogli upreti, po tem, ko ste bili, čeprav v razburjenju, stopili v vrsto in vpričo vseh zapeli udarniško bojno pesem?... Sergej! Kaj vam je, Sergej?« se je ustrašila njegovega krčevito spačenega obraza.

»Nič... o, nič mi ni,« je zajecjal Sergej. »Samo groza me je... Čutim, Kaja, da se ne bi bil mogel upreti. Najbrže

bi bil šel kakor slepo orodje in brez svoje volje prefil človeško kri...«

»Sergej, zlati!« Gospa Hristova je sklenila roke. »Ti da bi bil šel in... Ne, ne, tega nisi zmožen.«

»Jaz ne, mamica, ali vse tisto, predstavi si,« je mrzlično zahitel Sergej. »Morda bi se bil zbal, da me ne bi ubili zaradi nepokorščine, in bi bil šel in storil, samo da te še enkrat vidim,« je nadaljeval, obračaje se h Kaji, tako da ni bilo moči vedeti, ali govori materi ali njej. »Sicer pa, kdo ve? Če bi bil v pravem trenutku pomislil na vas... na to, kar sva včeraj govorila... bi se bil uprl,« je končal v popolni zmedii. Občutek, da se lovi na robu priznanja, ga je navdajal z blazno slo.

»Tedaj vas zaklinjam, da zmerom mislite na to, kar sva govorila!« je rekla Kaja in nežno stisnila njegovo roko.

»Poslušaj jo, Sergej,« je s solznim glasom šepnila gospa Hristova. »Vse vidi, vse razume, vse zna toliko bolje izraziti kakor jaz. Za tvojo srečo se pravda s teboj.«

»O, za več,« je nadaljevala Kaja. »Za to, da ne bi bilo v vašem življenju nikoli tistega dolga in neusmiljenega vračila, ki smo včeraj govorili o njem; za to, da ne bi nikoli sami postali junak svoje tragedije... O, nikar me nápak ne umejte,« je zahitela, ko ji je Sergejeva desnica trznila med dlanmi. »Od včerajšnjega dne me ni več strah, da bi zlo vzkalilo v vas samem, kakor je vzkalilo v vašem pastirčku. Ne bojim se zla, ki bi ga storili iz sebe, Sergej, zakaj takega zla ne more biti, in vse, kar je v vas, je samo lepo in dobro — ampak bojim se zla, ki bi zabredli vanj brez svoje volje, zapeljani ali prisiljeni po dogodkih in ljudeh.«

»Kolikanj me mora ljubiti,« je mislil Sergej, ki mu je sleherna teh besed odpirala v duši novo rano. »Samo velika, najčistejša ljubezen, kakršna ne vzklije niti vsakih sto let enkrat, je zmožna te jasnovidnosti. Vendar, Kaja, prepozno je! Nemir tvojega milega srca je zaman, in to, kar vidiš na obzorju prihodnosti, se je že zgodilo. Najina sreča je zapravljená, preden je čakala dne. Nikoli ne bo tega, kar sem sanjal, ko sem se snoči vračal od tebe... Tvoje bele, nedolžne roke še držijo mojo krvavo desnico, kakor da bi dve grlici grelí kragulja. Enkrat sem se ohrabril in jih

poljubil, nikoli več jih ne bom. In kako bi jih v grozi umaknila, kako bi sovražila te svoje bele roke zaradi mojega poljuba in svoje lastno sladko srce zaradi njegove ljubezni do mene, če bi slutila, kaj sem... Vse, vse je zaigrano in izgubljeno!«

»O, kako prav ima gospodična Kaja!« je vzdihnila mati. »Sergej, obrni vrtincu hrbet, preden te potegne na dno. Nihče ne ve, kaj še prineso ti dnevi.«

»Vi tega ne bi preboleli, Sergej,« je vroče poprijela Kaja. »Človek ste, najplemenitejši človek, ne zver, ki se napije krvi in gre mirno spat. Kot človek ste v svojih mislih in v svoji drami spoznali, da hodi za krivdo neogibna kazen in da pomeni vsak dolg vračilo. Če bi zabredli v krivdo, bi se zrušili pod njo in bi šli... in plačali... poginili...« Glas ji je zadrhtel in usahnil.

»Na smrt me obsojaš, mila,« je v mislih odvrnil Sergej. »In najstrašnejše je to, da sem jo zaslužil... Kaj torej hočete, Kaja?« je vprašal na glas. »Povejte, kaj naj storim?«

Njen ozki, nežni obraz se je pokrnil z zarjo plahe radosti.

»Bodite dobri, Sergej,« je odgovorila. »Vse, kar hočem od vas, je majhna žrtev... in morda niti ne žrtev, po tem, kar se je zgodilo... Snoči je šla nevarnost mimo vas, Bog bodi zahvaljen; a bila je v tem, ker ste vedeli, da je vaše mesto še v vrstah legije. Če bi bili pa vedeli, da vaše mesto ni več tam, ne bi bili stopili v vrsto, in vse strašne nevarnosti ne bi bilo.«

»Da, da,« je pritrdila gospa Hristova. »Poslušaj jo, Sergej. Ali ne govori čiste resnice? Spoznaj in stori, kar te prosi.«

»Spoznal sem, mama,« je z muko, ki je samo ljubeči ženski nista bili zmožni opaziti, rekel Sergej. »Snoči sem vse spoznal. Dobro, oh, še predobro vem, da vodijo vse te ceste v pogubo. To so ceste zla, in nihče ne more kreniti nanje, ne da bi zaigral svojo srečo... svoje življenje... kakor pastirček v moji drami... Ne, ne,« je zbežan vzkliknil, »ne kakor pastirček! Ta stori svoje dejanje s čistim srcem in pogine samo zaradi večnih zakonov ravnotežja — snočnja dejanja so pa nizka, zavratna hudodelstva, in tisti, ki so jih storili, bodo poginili in morajo poginiti kot zavratni, strahopetni morilci... Kje je opravičba za umor

Solona Simonowicza? Ali more njegov morilec trditi, da ga ni hotel ubiti in da mu je le sam satan tako nameril cev? Kdo mu bo verjel?« je zablebetal v vročični, polnezavestni razvnetosti, gledaje zdaj mater, zdaj Kajo. In ko je tako govoril, se je groza tem huje vrtinčila v njem, čim razločneje se je zrcalila v Kajinih toplih, vlažnih očeh radost nad njegovimi besedami, ki jih ni razumela. »Vse to sem spoznal,« je nadaljeval. »Dobro in zlo je stehtano kakor na sodnji dan, in zame ne more biti nikoli več nobenega dvoma.«

»Nu, glejte, ljubi Sergej!« je vzkliknila Kaja. »Nu vidite, spoznali ste, čemu potem govorim? Recite že besedo... Ali mi nimate nič povedati?«

»O, pač, Kaja,« je skoraj zastokal, prevzet od misli, ki se je bila šele ta trenutek z vso neusmiljeno ostroto zagrizla v njegove možgane: da je storil svoje dejanje brez vsake senčice plemenitega nagiba, ne iz zaslepljene vere v idejo, niti ne iz maščevanja, ampak narobe, iz prav tistega nizkega nagiba strahopetnosti in trepeta za življenje, ki ga je pri drugih zmerom neusmiljeno zaničeval. »O, pač... Povedati vam imam... povedati vam moram...« Obtožba samega sebe mu je planila na konec jezika. »Saj ne strpim, da ne bi priznal,« je pomislil. »Naj slišita in naj zblaznita, kakor bom jaz zblaznel!« Čuteč, kako se za krinko njegovega obrzdanega lica pripravlja drget in jok obupne izpovedi, je že poslednjič zajel zraka, da bi zmozel besedo, ko so zdajci vsi trije vzdignili glave in prisluhnili. Pri vratih stanovanja je bil dvakrat zaporedoma kratko in odločno jeknil zvonec.

»Iriñočka se vrača,« je rekla Marja Hristova, in materska nežnost ji je ozarila obraz. »Takoј vama jo privedem.«

Toda Irina ni bila sama. Še preden je mati odklenila vrata, sta Sergej in Kaja začula njen razgovor z neznanim, moškim glasom. Očividno je bil nekdo obenem z njo prišel po stopnicah.

»Samo da je minilo!« je sam pri sebi vzdihnil Sergej in globoko zasopel. »Še pol sekunde, pa bi se bil zlomil kakor šiba.«

Irina in neznan prišlec sta bila med tem stopila v pred-sobje. In ko je Sergej odtrgal oči od Kajinega obraza in jih nameril proti priprtih vratom, je zdajci razločno ujel

neznane besede: »če je gospod Sergej Hristov doma...«

»Konec!« je izpreletelo Sergeja kakor mrzel blisk. »Prišli so pome...«

Za kratek, neznosen drobec sekunde je v njem vse obmrlo. A ta prepadenost je izginila prav tako nenadoma, kakor je bila padla nanj. V Sergejevih očeh se je ukresala uporna iskra, in njegova mlada, še nedozorela življenjska moč se je v trenutku zdramila in pripravila na zvijačo in na boj.

»Prišli so, da me primejo kot Simonowiczevega morilca!« mu je šinilo po možganih. »In kako brezskrbno jim odgovarjata Irinočka in mati; očitno še nič ne slutita... Zdaj je kocka padla: ker se nisem sam izpovedal, mi ne ostane drugega, kakor tajiti, igrati nedolžnega in zmagati!« si je zabičil. »Tem trem ne morem več prizanesti udarca: gore, porušite se... Jaz sem vkljub vsemu miren.« In res je čutil, kako je ob tej misli nastala v njegovi notranjosti brezdušna tihota.

24

Sergej se je motil. Ko je gospa Marija odprla sobna vrata in spustila prišleca naprej, ni zagledal mladi človek ne redarja ne potuhnjenega detektivskega obraza. V sobo je stopil majhen, spodobno oblečen mož srednjih let, ki ni bil na oko v ničemer podoben lovcu na ljudi. Sergej ga v svoji zavzetosti in svojem krčevitem prizadevanju, da bi ostal miren, ni takoj vedel kam dejati. Grba, ki se je bočila prišlecu za ravnimi, širokimi rameni, ga je čudno prevzela, in oglata, nenaravno velika glava ga je s svojim izrazom na prvi mah presunljivo spomnila Zuloagovega »Pritlikavca«. A v tem je grbec obstal in se nekam hitro priklonil, na pol Kaji, na pol Sergeju, in Sergej ga je spoznal, še preden se je utegnil predstaviti:

»Dr. Frank Urbanus, poročevalec 'Republike'...«

V glasu in nehotnem poudarku teh besed je bilo več samozavesti, kakor če bi bil rekel: Napoleon Bonaparte.

Sergej je bil počasi vstal in umerjeno vrnil priklon. Bilo mu je, kakor da bi se vsa glava praznila in bi sleherna kaplja življenja, ki je bila v možganih, pritiskala k srcu. »Prišel je, da se prepriča,« je blisnilo po praznoti njegovega duha.

»Snoči me je spoznal, zdaj pa zbira podrobnosti za veliko senzacijo. A v bistvu je že prepričan, drugače ne bi bil prišel... Mirno... mirno!...« je ukazal samemu sebi. »Vsaka beseda je odločilna, vsak pogled izdajalec, vsak drhtljaj obraza pomeni življenje ali smrt.« In kakor se je bil pred nekaj trenutki že vdal v to, da bo obtožen v pričo matere, sestre in Kaje, tako je zdaj, ko je stala nevarnost pred njim in ga gledala z živimi očmi, ostrimi in temnimi kakor kaljeno jeklo, rasla in rasla v njem obupna volja: biti spretnejši, ukaniti nasprotnika, odvrniti strašno minuto. A s čim? Med tem, ko je imel Frank Urbanus nemara polne roke orožja, se je mogel Sergej zanesti samo na svojo drznost in svoj krčeviti, posiljeni mir.

»Poznam gospoda,« je odvrnil in hladno uprl pogled v nelepi, maslinastorjavi obraz Franka Urbana. »Sicer je pa trenutek baš pravi, da se mu zahvalim za veliko zanimanje, ki mi ga izkazuje.« Tako govoreč je malomarno pokazal na številko »Republike«, ki je še ležala na mizi. »S čim smem...«

»Nikar ne vprašuj,« ga je prekinila Irina v nejasnem nagibu, da bi se postavila na bratovo stran. »Najprej te je opisal, zdaj pa prihaja po interview. Veliki poročevalci delajo namreč vse narobe, kaj ne, gospod doktor?«

Namestu zadrege se je pri teh besedah pokazalo v črtah Franka Urbana vidno olajšanje. »Sketano priznam, gospodična,« je rekel z visokim, nekoliko hripavim glasom. »Ustanovljeni način je dostikrat prepočasen, in v burji dogodkov sem ga moral postaviti na glavo. Zato je tudi moj prvi namen, da poprosim gospoda Hristova odpuščanja,« je nadaljeval in se iznova nekam slovesno priklonil Sergeju. »In ker se je gibal tako rekoč sredi drame, bi mu bil velik dolžnik za nekaj... pojasnil...« Poročevalčeve temne oči, ki so med govorjenjem priljudno romale od obraza do obraza, so se pri tej besedi spet trdno in terjajoče spoprijele s Sergejevimi očmi.

»Prosim, sedite,« je hotela reči Marja Hristova in že ustrežljivo prijela za prazen stol, ko jo je Sergej prehitel.

»Izvolite,« je rekel mirno kakor prej in brez naglice odprl vrata svoje sobe. »Takoaj pridem, gospodična Kaja, opravičite me samo za dve minuti; gospod doktor vidi, da sem oddan,«

je pripomnil v napadljivi želji, da bi spraval Franka Urbana v zadrego.

»Sinko, pazi, kaj boš govoril!« je pomembno zaklicala gospa Marja. »Vsaka beseda pride v ‚Republiko‘!«

»In prosim, Sergej, ne recite ničesar takega, kar bi nasprotovalo našemu pravkaršnjemu razgovoru,« se je mehko proseče oglasila Kaja. »Porabite priliko in pokažite svoje resnično mišljenje.«

Sergej, ki je pravkar odhajal za poročevalcem v svojo sobo, je opazil, da so Urbanova grbasta pleča pri tem opominu trznila in skomignila, kakor od hipne, nad vsako mero brezumne misli. Uganil je, zakaj. »Materine in Kajine besede se tako čudno ujemajo s tem, zaradi česar je prišel!« ga je izpreletelo. »Bedak! Če bi Kaja in mati vedeli, ne bi govorili v pričo njega.«

A zdaj ni šlo za to. Sergej, ki je bil komaj zaprl steklena vrata, se je v nenadnem obupu ozrl nanje. »Samo ta tanka steklena stena naju loči od onih treh!« je pomislil, in hromota groze se je spet razlila po njem. »Kje je mogoče, da ne bi slišale najinega razgovora?« Za tisočinko sekunde je spustil oči po sobi, išoč rešitve.

In v tej tisočinki sekunde je Frank Urbanus zasačil njegovo misel. Z neprisiljeno samoumevnostjo se je odvrnil od zofe, ki je stala z okroglo mizico in dvema starima naslanjačema v bližnjem kotu, nedaleč od vrat, in iz globin svoje majhnosti segel vitkemu, visokemu Sergeju pod pazduho. »Kak krasen razgled!« je vzkliknil, še preden se je do dobrega obrnil proti oknu, z očitnim namenom, da bi ga slišali v sosednjo sobo. »Ta plemeniti zvonik, te stoletne strehe! Da, to je obzorje za mladega poeta... Prosim, gospod Hristov, stopiva k oknu,« je govoril, vlekoč Sergeja s seboj, »in si prižgiva cigareto... Izvolite pokusiti moje, turške so... Slast, jelite? Nu, pokramlajva.« Naslonil se je na zid med oknom in zaveso, prekrižal komolce in pogledal Sergeju naravnost v obraz. Njegove temne oči so dobile mahoma spet izraz neupogljivega hotenja.

Sergej se ni zavedel prizanesljivosti, ki je bila v Urbanovem ravnanju, niti ni prestregel odsevov človeškega čustva, ki so se izprelivali s trdoto njegovih oči. Vse njegovo

bitje je v napeti pozornosti zasledovalo samo vnanja znamenja poročevalčevega namena, podobno, kakor obsojenec preži na gibe svojega krvnika, ne da bi mu videl v srce.

»Močnejši je od mene,« je mislil, kljubujoč Urbanovemu pogledu. »Na prvi mah me je potolkel. Uganil je, da imam slabo vest, in vse to besedovanje o razgledu je komedija... A zdaj sem se zbral, Zuloagov pritlikavec: neranljiv ti gledam v oči. Ukanim te in te ukanim! Če meniš, da si me preslepil s svojim hinavstvom... Prav ta trenutek se boš s kremplji zapodil vame; nu izvoli!« Tako misleč, je pričakujoče gledal Franka Urbana in izkušal dati svojim očem kar moči zaupljiv izraz.

Ali Frank Urbanus, veliki razpletalec skrivnosti, je bral misli ubogega dečka kakor abecedne vaje. Njegov obraz je postal še bolj človeško preprost, toliko da ne otožen.

»Nikar me ne imejte za zvitega lisjaka,« je zamrmral s trudnim nasmehom. »Potegnili sem vas k oknu, ali je v tem kaj posebnega? Saj ni treba, da bi tam« — pokimal je proti veliki sobi — »slišali, kaj govoriva... In sploh,« je nadaljeval, »zelo se motite, če mislite, da sem prišel... z vojnim načrtom... Kaj bi nama lisičenje? Ne vi ne jaz nisva kdor si bodi. Vi niste Ivan Ivanovič, ampak Sergej Hristov, in vidite mojo misel kakor na dlani in čisto natanko veste, kaj vem; in jaz nisem Jacques Durand, ampak Frank Urbanus, in znam vso vašo resnico na pamet. Tako je, prijatelj.«

Sergej je za časa utajil posmeh, ki mu je hotel blisniti v oči, in rajši ostrmel. »Ne razumem vas,« je rekel z nalašč povzdignjenim glasom. »Kaj mislite, ne vem; a to, kar govorite, je prav gotovo zmotno... v obojem oziru,« je pikro dodal.

»Škoda, oh, škoda!« je s pritajenim glasom odvrnil poročevalec »Republike« in žalostno zmajal z glavo. »Če nočete razumeti, kako naj potem govoriva... o stvari?... In, prosim, gospod Hristov: nikar tako glasno. Verjemite mi, da nisem prišel vznemirjati vaših dragih; to so nedotakljiva razmerja, skratka, to plat zadeve prepustim popolnoma vam,« je rekel s čudnim poudarkom. »Sicer pa, ko že govoriva o častitljivem zvoniku naše stolnice,« je zdajci obrnil pomenek: »ali ste

včera j ob tem času le količkaj slutili, kak plaz usode se bo sprožil v njegovi senci?«

»Če bi bil slutil, bi bil v trenutku napada tam,« je nejevoljno rekel Sergej. Nato se je spomnil Kajinega opomina in nehote dodal: »Ali me pa sploh ne bi bilo v sosedščini. Že nekaj časa se ne soglašam več popolnoma z O' Brienovim delom.«

»Torej vas je katastrofa res zajela nepripravljenega?« Frank Urbanus ga je živahno pogledal. »Zdelo se mi je! Groza in razburjenje sta se združili s starimi, zrahljanimi vezmi, in preden ste se zavedeli, vas je že sukal vrtinec. Tako sem si tudi jaz razložil vaše ravnanje, ali ste brali? Da, da, niti v sanjah niste slutili, kaj bo. To je strašno.«

»Nihče ni slutil, razen rdečih,« je spet zanikal Sergej. »Kaj vprašujete, ko sami veste?«

»Da, razen rdečih... Po tem takem sodite, da je bil Solon Simonowicz vendarle zapleten v bombno zadevo, kakor so vpili na Stolnem trgu?«

»Nikakor ne!« je vzrojil Sergej. »Simonowicza sem prejšnje čase dobro poznal. Bila sva... skoraj prijatelja... In vem, da ni bil zmožen zverinskih naklepov.«

»Celo prijatelja sta bila!«

»Prijatelja,« je ponovil mladi človek, s škodoželjnim zadovoljstvom čuteč, kako mirno je zmožen govoriti o svoji žrtvi. »Le ujemi me, pritlikavec, če me moreš!« je v mislih dodal.

»Prijatelja...« je zamrmral poročevalec, kakor da mu nekaj ne bi šlo v glavo. »Torej niste imeli niti najmanjše jeze na Simonowicza? Bili ste, narobe, prepričani o njegovi nedolžnosti? Kako naj si potem... Ne, ne... Bogme, to je uganka.« Črne rese Urbanovih oči so bile zamišljeno priprte, a Sergej je v prežeči napetosti svojih čutov dobro vedel, da ga izpod njih opazujeta dva jeklena, neusmiljena kroga.

»Ne razumem vas,« je hladno odvrnil. »Kaj ste hoteli reči?... To je veliki udarec!« ga je prešinila misel. »Mirno... mirno... Zberimo se. Ne glas ne obraz me ne smeta izdati.« Krepko je uprl pogled v doktorjeve oči in ošabno vzdignil obrvi.

Frank Urbanus je v zadregi pobesil glavo. Misli, ki so mu silile na jezik, so se z vidno muko izpreminjale v besede. »Kaj govorim, oh, kaj govorim?« je rekel malone šepetaje. »Najbrže sem tudi jaz snoči izgubil ravnotežje duha. Saj ni čudo, predstavite si! Če bi stali vi z živim in zdravim človekom — z nedolžnim, kakor sami pravite! — pri hišnih vratih in čakali avtomobila, ki naj odpelje tega človeka, njegovo ženo in njegova uboga judovska otročiča na varen kraj — jelite, tako so mu telefonirali? — in bi avtomobil prišel... in bi ta človek v svojem smrtnem strahu, v svoji obupni, živalski želji po rešitvi z razprostimi rokami planil proti vozu« — Frank Urbanus je od razburjenja lovil sapo, in iz temnih zrenic, ki so bile zdaj srepe uprte v Sergeja, mu je sršal ogenj — »pa bi se iz voza tisti mah pokazala roka s pištolo, takole« — pri tej besedi je nenadoma zgrabil Sergeja za desnico, mu železno stisnil prste v pest in sunil z njo proti sebi, da bi ga bil prstan s črnim kamnom skoraj v oko udaril — »in bi se zabliskalo in počilo petkrat zaporedoma nesrečnežu v čelo, v vrat, v prsi, v život... človek moj, kaj staviva, da bi tudi vi nekoliko poblazneli? Zgrabilo bi vas in zakleli bi se, da ne odnehate, dokler ne najdete tistega, ki je sedel v avtomobilu... In naj bi se vam še tako krvavo smilil in naj bi še tako z dušo razumeli vse peklenske moči, ki so ga prisilile v to, kar je storil, in vso strašno grozo, ki jo je v tisti sekundi odražal njegov obraz... in naj bi vam bilo še tako žal njegovega mladega, za nič zaigranega življenja... prepričan sem, gospod, da vam človeška vest, ki še živi v vaših prsih, ne bi dala miru... šli bi, ga poiskali, mu pogledali iz oči v oči in rekli: 'To je junaštvo? To je borba za novo Silvanijo? To je dejanje?... Dol krinko, morilec, in plačaj, plačaj svoj prekleti dolg!'...« Doktorjev plameneči obraz se je bil v strasti teh besed vzpel Sergeju tik pred lice, in glasovi, ki so se mu trgali iz spačenih ust, so zamrli v komaj razumljivem sikanju. Nato je trznil s širokimi rameni, kakor da bi se bil zbudil iz delirija, se kakor v strahu odmaknil in se prijel za čelo, ki je bilo vse orošeno z znojem.

Nekaj trenutkov je visel v sobi mrtvaški molk. Drobna muha se je brenčé zaganjala v šipe sosednjega okna. V veliki sobi je žuborel razgovor žensk, zdaj tiho, zdaj glasneje. Kajin mehki, topli smeh je prihajal skozi steklena vrata kakor zlat potoček in padal v praznoto Sergejevega srca.

»Nu, kaj porečete, mladi človek?« je zamrmral Frank Urbanus. »Kaj mi odgovorite?«

Njiju pogleda sta se stikala kakor ostra meča. Doktorjev je bil vroč in terjajoč, Sergejev izzivalno hladen. Držal se je na uzdi, Urbanove besede so ga zadevale samo v oklep. Nalašč je čakal z besedo, da bi malega, nevarnega nasprotnika še bolj razdražil in mu izvabil vse, kar ve.

»Molčite?« je zdajci žalostno vprašal poročevalec »Republike«. »Ničesar ne rečete?... Nobene besede ne najdete, gospod Hristov?«

»O, pač.« Sergej se je vendarle odločil. »Povedati vam moram, da me pripravlja vaš... izliv... v začudenje... Simonowiczewa usoda me je globoko presunila, kako me ne bi, a to je vse. Jaz nisem kriv, da je mrtev,« je rekel in sam pri sebi z zadovoljstvom pomislil: »Saj ne lažem, prav za prav je res tako; nihče drug ni kriv kakor O'Brien... Obsojam morilca,« je nadaljeval, »in razumem vašo vnemo... Nu, kaj še hočete?« je vprašal, videč, da doktor ne neha strmeti vanj. »Menda ne govorite s kakim namenom... ki bi ga moral...«

Črte Franka Urbana so se napele v krčevitem pričakovanju, a Sergej je obmolnil in zaničljivo mahnil z roko.

»Kako, kako?« je planil pritlikavec, ko ni dočakal besede. »Z namenom, ki bi ga morali...? Prosim, povejte to misel do konca. Takoj se bova sporazumela.«

Sergej je molčal. Bilo mu je, kakor da bi slišal svojo voljo, kako škriplje in poka v borbi z voljo Franka Urbana.

»Pravite, da obsojate morilce in razumete mojo vnemo?« je čez čas nadaljeval poročevalec. »Tudi to je nekaj, hvala za priznanje... Kako šepečeva,« je mahoma preskočil, »ali se vam ne zdi čudno? Človek bi mislil, da je vse to šele uvod v razgovor o strašnih, skrivnostnih rečeh...«

»Prosim, govoriva glasneje,« je predrzno odvrnil Sergej in povzdignil glas.

»O, drage volje!« Frank Urbanus se je prostodušno zasmeljal in takisto povzdignil glas. »Kaj sem vas hotel vprašati... Da: tej vaši lepi sivi obleki je videti, da jo malo nosite. Zelena srajca je tako pripravna, kaj? Sicer pa — snoči ste bili menda v rjavi?« Jeklenosive oči so spet zaprežale izpod priprtih trepalnic.

Sergej je bil pripravljen na to vprašanje, samo da ne v tem trenutku in v taki zvezi. Zadelo ga je kakor udarec pod pas, v nekakšen živec, ki ga ta mah ni nadzoroval. Preden se je utegnila njegova zavest ujeti, je strahoma začutil, da se je zdrznil in trenil z očmi.

»Kako v rjavi?« je dahnil, in še se mu je zdelo, da ga morajo slišati v sosednjo sobo. »Rjave srajce ni.«

»Obleko mislim,« je mirno rekel doktor. »Mestno obleko rjave barve.«

»Snoči?« je siknil Sergej, drhteč od tihe, vrtoglave besnosti.

»Snoči.«

Sergejeve oči so hudobno zažarele. »V 'Republiki' trdite, da sem nosil polslužbeno uniformo,« je zašepetal. »Res dosti je vredno vaše pisanje! In kar je najlepše: rjave obleke nimam, nikoli je nisem imel... Izvolite pogledati!« je dodal in pokazal na omaro.

Dr. Urbanus se je vsevedno nasmehnil. »To ni odločilno,« je rekel z istim pritajenim šepetom kakor Sergej. »Saj ne pravim: tam, na Stolnem trgu, ali pred Zeleno hišo. Pozneje, razumete?«

»Kako pozneje? Tesnoba se je dvignila v Sergeju kakor temen val. »V zeleni srajci sem bil odšel z doma, v zeleni srajci sem se vrnil. Nihče me ni mogel videti drugače oblečenega... Kaj se vam blede?«

»O, pač.« Zuloagov pritlikavec je zrasel Sergeju tik pod obraz; široki, od tobaka rumeni zobje so mu kakor volkodlaku bliskali izza razklenjenih ustnic in njegove besede so bile tišje od vetra. »O, pač, gospod Hristov... Jaz sem vas videl.«

»Kje ste me videli?« V Sergeju je zaključevala skeleča izkušnja, da bi ga ubil. »Govorite! Kje?«

»Tam... V avtomobilu. Pred Simonowiczovo hišo.«

»Lažete!« je hotel vzrojiti Sergej, pa je še v čas pomislil, da bi bila ta beseda sumljiva. Samo krivcu bi mogla priti na jezik; pomenila bi, da razume obtožbo, ki je Frank Urbanus še ni bil jasno izrekel, in ve, kaj je delal avtomobil pred hišo Solona Simonowicza . . . Sergej se je udržal in z odprtimi usti zastrmel poročevalcu v obraz. V sosednji sobi je zazvenel Kajin nežni smeh, in mati je z ljubečim glasom nekaj rekla. Sergeju se je zdelo, da čuti v njenih dragih glasovih pritajeno tesnobo, strašno slutnjo nečesa, kar se godi na tej strani steklenih vrat. V doktorjevih očeh je gorela okrutna volja. Sergejev molk je postajal bolj izdajalski od najbolj neprimernih besed.

»V kakšnem avtomobilu?« je hripavo zašepetal. »Mesec dni že nisem sedel v avtomobilu. Simonowiczeve hiše nisem videl že štirinajst dni.«

Frank Urbanus ga je zdajci osuplo, skoraj preplašeno pogledal. »Kaj pravite?« se je zavzel. »Štirinajst dni? Kako je potem mogoče, da ste se snoči z avtomobilom pripeljali v naselbino in ustrelili Solona Simonowicza pred vrati njegove hiše?« Njegov glas se je zdel mlademu človeku komaj še dih.

»Ni res, ni res!« je zastokal Sergej. »Ni res, lažete! Nisem bil tam in nisem ga ubil...« Iz globin njegovega bitja je vstajal blazen trepet. In prav ta mah se je zgodilo tisto, česar je najmanj pričakoval. Osuplosti na obrazu Franka Urbana se je pridružil drget pritajenega, prežečega zmagoslavja. Njegove odurne črte so vriskale, in hkratu je bilo v njih nekakšno bolešno pomilovanje, ko je razšopirjen dahnil mlademu človeku v oči:

»Nikar, gospod Hristov, opametujte se . . . Kdo pravi, da ste ga ubili?«

»Vi . . .« je komaj slišno spravil iz sebe. »Vi ste rekli!«

»O ne!« je slovesno šepnil poročevalec »Republike«. »Nič nisem rekel. Še črhnil nisem, samo z ustnicami sem gibal . . . Vse, kar ste slišali, je govorila vaša lastna vest!«

Zmagoslavje, pomilovanje, bol, vse čuvstvene megle, ki so pravkar še zagrinjale doktorjev pogled, so mahoma izginile.

Njegove oči so kakor s kremplji držale Sergeja za dušo... Pa kaj je bila duša mladega človeka v tem trenutku! Zmešnjava groze in obupa, vklenjenega v edino jasno misel, da se mora rešiti, tajiti, odbijati zavratne udarce, s katerimi je ta strašni nasprotnik rušil njegovo zavest... Od nekod je vstajala želja, končati vse na mah in izzivalno zabrusiti Franku Urbanu: »Da, res je!« ali se pa zgruditi na kolena, priznati svojo izmučenost in s povzdignjenimi rokami iskati usmiljenja tam, kjer ga ni. Noge so se mu šibile in bilo mu je, kakor da bi ga mogočna pest tiščala k tlom. A tihi razgovor med materjo, Kajo in Irino, ki mu je skozi vrata udarjal na uho, ga je spominjal, da ni mogoče. Sergej je začutil, da ne sme biti ničesar, kar bi pomenilo njegovo razkrinkanje pred temi tremi, in še enkrat zbral vse moči.

»Ni res!« je zahropel. »Ni res, ni res.«

»Res je.« Doktorjev obrzdani glas je bil trd kakor steklo in miren kakor tiktakanje ure. »Videl sem vas! Simonowicz je skočil proti avtomobilu, vratca so se odprla, v vozu ste sedeli vi v rjavi mestni obleki in razen vas še dva ali trije. Drugih si nisem zapomnil, a vas poznam, zakaj vaš obraz je bil prav tako spačen od groze, kakor je zdajle... Videl sem, kako ste vzdignili pištolo in petkrat zaporedoma ustrelili na Simonowicza. In na vaši iztegnjeni roki sem videl prstan s črnim kamnom — tale prstan... Zakaj ga niste vrgli v vodo, nesrečnež?« je nepričakovano vprašal Frank Urbanus in pazljivo pogledal Sergeja.

»Nova zanka,« je zaslutil Sergej, ki mu je ta stvarna opomba vračala ravnotežje. »Ni res,« je šepnil z odločnim glasom in zaničljivo mahnil z roko. »Manjka se v Tirani prstanov s črnimi kamni!«

»Na rokah mladih mož, ki so za las podobni morilcu?« je krotko vprašal poročevalec. »Ne, ne, ubogi fant. Spoznam vas po vsem: po obrazu, po grozi in po prstanu.«

»Ni res!« je trdovratno ponovil Sergej. »Ne morete me poznati ne po prstanu, ne po obrazu, nikar že po grozi. Ne bojim se vas! Nisem bil tam in nisem ustrelil Simonowicza... Le pojdite me naznanit! Dokazal bom, da nisem mogel biti tam.«

Doktor je z izrazom zvitega posmeha vzdignil roke: »Vem, alibi! Kdo pa še hodi dandanes ubijati, ne da bi si prej omislil alibi? Sergej Hristov v svoji nedolžnosti bi bil morda šel; a tisti, ki so ga poslali — tisti, ki so ga prisilili, da je šel — ne, tisti niso tako nedolžni. Ti vedo, kaj je treba, in so že pred dejanjem določili, kdo bo prisegel, da ste bili v usodnem trenutku pri njem... Zakaj ste se tako zdrznili, gospod Hristov? Ali ne govorim resnice? O, kako dobro vas razumem, nesrečni človek; berem vas kakor odprto knjigo. Brez dokazov natanko vem, da niste ubili Simonowicza iz svoje volje, ampak prisiljeni, iz strahu pred krvavo pokorščino zelenih legij... Tisti, ki zlagajo bojne pesmi, nikoli ne nosijo sami glave na prodaj, nikar že da bi sami prelivali rdečo kri... Vse to vem, ker sem bil v svojih dijaških letih član anarhističnega kluba. Tudi jaz sem zložil bojno pesem, tudi jaz sem s plamenom gorel za sveto stvar; ko so pa hoteli, naj vržem bombo v človeka, ki ne bo pripravljen, da bi se mi z orožjem v roki postavil v bran, sem mahoma začutil, da terjajo od mene svinjarijo, in sem se uprl... O, prosim, nikar se ne opravičujte,« je šepnil, čeprav mu je Sergej molče strmel v oči, »nikar ničesar ne recite. Vse vem. Tudi vi ste se uprli. Ali, ko so vam zagrozili, da vas po tem takem ubijejo, ste se zbali za svoje mlado življenje... za prihodnost, za vse, kar bi še utegnili biti... in ste storili, kar so hoteli od vas, naj se je še tako upiralo vašemu čuvstvu in vaši vesti... Odtod tista groza na vašem obrazu, gospod Hristov!... Jaz, vidite, sem se takrat uprl. Tudi meni so grozili s smrtjo, pa sem vztrajal, in ker so me videli stanovitnega, so me pustili pri miru. Morda bi bili tudi vam prizanesli; kaj menite? Škoda, škoda za vas, da niste imeli dovolj odločnosti! Zakaj, če je že tako, da mora vsak umreti — verjemite mi: blagor mu, kdor pogine, da ne bi storil zlega, in gorje mu, kdor stori zlo, da bi živel!... A nikar ne mislite, da si lastim kako zaslugo,« je dodal. »Meni se je bilo lahko postaviti po robu: koliko je pa vredno življenje grbastega človeka? Za vas, ki ste mladi in zali in vam je prihodnost še snoči vse obetala,« je s čudnim, skoraj nevoščljivim poudarkom rekel Frank Urbanus, »za vas je bila stvar drugačna... Grbec ni nikoli mlad, prihodnost mu

ničesar ne obeta; vsaj meni se je tistikrat tako zdelo, in to me je obvarovalo krivde. Oh, da bi bili tudi vi snoči v enakem položaju: ne mladi, zali in polni upov, ampak odurni, grbasti in obupani, da ne bi bili ljubili življenja, ampak bi ga bili sovražili in samo čakali, kako bi ga vrgli od sebe! Zaznamovanec bi se bil rešil in bi čutil danes npravstveno zadoščenje namestu strašne zavesti, da ste prav zaradi tega, kar je bilo v vas najlepšega in najbolj prisrčnega, zaigrali svoje življenje z vso srečo in vsemi bleščečimi upi vred...«

Sergej mu je presekala besedo. »Vaše zaupanje me globoko presunja,« mu je z zlobnim porogom siknil v oči. »Po toli površnem znanju... pa tako iz srca... to ni kar si bodi... Vendar, rad bi vedel, čemu vežete take otrobe? Ali ste prišli kot detektiv ali kot misijonar? V obeh primerih se obračate do nepravega. In še enkrat: nemogoče je, stvarno nemogoče, da bi bil jaz, Sergej Hristov, morilec Solona Simonowicza. Ob času, ko so ga ubili, sem bil čisto drugje. Razumete? Pojdite drugam poizkušat svojo srečo in ne smešite se pred menoj, ki sem nedolžen,« je dodal, in oči so mu zarsšale v mrki togoti. »Kolikorkrat mi porečete, da sem kriv, tolikokrat vam odgovorim: lažete, Frank Urbanus!«

»Vi lažete, Sergej Hristov!« je slovesno odvrnil poročevalec »Republike«. »Videl sem vas, spoznam vas. Pa tudi če vas ne bi bil videl, tudi če vas ne bi spoznal, nikar ne mislite, da ni drugih dokazov... Karkoli primem, vse priča zoper vas! Na primer tole: zakaj šepečete? Trdim, da ste od prvega trenutka vedeli, čemu sem prišel. Komaj sva stopila v to sobo, ste jeli šepetati. Ko sem vam namignil, kaj pomeni ta čudni šepet, ste mi izzivalno ponudili, da govóřiva glasneje; a vaša naslednja beseda je bila spet šepet... Šepet, šepet, šepet!« je mrmraje ponovil Frank Urbanus. »Jelite,« je dejal in z glavo pokazal na steklena vrata, »tamle še ne vedo? Tamle še nič ne slutijo — tam ste še vedno ljubljeni, dobri, nedolžni Sergej! In prav te ljubezni do vas in te vere v vašo nedolžnost vas je najbolj strah! Simonowicza, prijatelja, ste podrli vzlic svoji grozi; vpitja njegove vdove, solz njegovih sirot se niste ustrašili; umor se vam ni zdel nemogoč; nemogoče se vam zdi šele to, da bi te tri, ki jih ljubite, spoznale v vas morilca. Zato šepečete, ker nočete, da bi

slišale... da bi zvedele... Otrok! Ubogi, trmasti otrok, ki mislite, da jim boste skrili! Da boste zmožni vse dni in vse noči nositi ta ogenj v sebi, ne da bi le enkrat zakričali od obupa! Da ne boste nekega dne izmučeni vrgli svoje skrivnosti z ramen, kakor človek odvrže preketo breme, ki mu je strlo moči... Šepečete!« je nadaljeval pritlikavec. »Šepečete, da bi prikrili svojim dragim sum, ki pada na vas. A tisti, kdor se čuti nedolžnega, ne utegne misliti na drage ljudi; ne more se preišljeno brzdati, ne brani se po naprej pripravljenem načrtu. Vse v njem se upre, vse pobesni pod bičem obtožbe! Nedolžnost kriči do neba, gospod Hristov; in če je pravični kdaj zmožen ubiti človeka, je zmožen ubiti tistega, kdor mu po krivem reče: morilec!... Vi pa šepečete. Krotite se... Zakaj ne vzkričete iz globin svoje užaljene duše? Zakaj prizanašate onim trem, zakaj jih ne kličete na pomoč, ki so izmed vseh ljudi najbolj skalno prepričane, da niste zmožni zavratnega umora? Zakaj ne planete name in me ne pobijete? Kaj vam brani?« Franku Urbanu je usihal glas, rumenkastoblede polt se mu je svetila od potu in zoprno dišala. »Nič vam ne brani, in vendar ne vzdignete roke zoper mene... Zakaj ne? Zato, ker ste ubili Solona Simonowicza!«

Sergejev duh se je zibal v dolgem, neudržnem potresu. Strašna npravstvena trudnost ga je obhajala pred tem obtoževalcem, ki ni hotel verjeti in se ni dal zavrniti. Oči Franka Urbana so mu prežigale dušo, njegove besede so mu bičale srce; nagonsko je čutil, da nima obramba nobenega zmisla več in da je edina rešitev v napadu. Počasi, ne da bi se zavedal, je dvigal roke proti doktorjevemu vratu in krečil prste.

»Zblazneli ste!« je zahropel, z obrazom spačenim od iznemoglega sovraštva. »Meša se vam, če ni vse to kdo ve kakšna peklerska zmota in zmešnjava... Ni res, kar trdite, predolgo vas že poslušam. Idite, idite, tam so vrata!«

»Še vedno šepečete... Zakaj ne kričite?« je vprašal Frank Urbanus.

»Moja mati... moja sestra... Gorje ti, če jih prestrašiš!« je v brezumju siknil mladi človek. »Samo drzni se črhniti...«

Rdeča megla mu je padla na oči, in njegove roke so se po bliskovo sprožile proti Urbanovemu vratu.

Pritlikavec je to menda naprej slutil. V trenutku, ko so razkrečeni prsti šinili proti njemu, je skrčil ves kratki vrat med ramena, in nevarni prijem se je ustavil ob čeljustih poročevalčeve oglate glave. Tistih nekaj sekund, dokler se ni Sergej opametoval, sta oba težko dihala, mladi človek v svojem besnem naporu, doktor v negibni obrambi. A že je rdeča megla skopnela, in Sergej je zagledal v kleščah svojih rok lice Franka Urbana, ki je z izrazom porogljive otožnosti kakor želvja glava štrlelo izmed grbe in ramen. Še enkrat je krčevito zatipal s prsti, išoč nasprotnikovega vratu; pri tem je nehote sunil z nogo v stol, da je glasno drsnil po podu. Pritlikavčeva glava je trznila v primežu njegovih rok, in oči Franka Urbana so pokazale na steklena vrata. Še tisti mah ga je Sergej izpustil.

»Idite, izginite!« Njegov šepet je bil takisto obupan kakor njegov pogled in izraz njegovega lica. »Zakaj ne greste?«

»Tako j pojdem, takoj,« je hlastno zamrmral poročevalec, popravlja je si zmečkani ovratnik. »Sami izprevidite, da ne morem nikamor, dokler me držite za vrat... Le nekaj bi vas še vprašal, gospod Hristov: ali imate pištolo? Morda je nimate? Svoje lastne, mislim.«

Sergej ga je nápak razumel. Malone veselo je stopil k pisalniku, odprl predal in pokazal doktorju svoj stari, skrbno osnaženi parabellum. »Izvolite pogledati,« je rekel. »Že nekaj mesecev ni nihče streljal z njim.«

Frank Urbanus je pomilovalno skomignil z rameni. »O, hvala,« je dejal. »Lahko si mislim, da Simonowicz ni bil ustreljen s tem orožjem, ampak z drugim, ki ga je storilec dobil v Zeleni hiši...«

Iskra upanja v očeh mladega človeka je ugasnila. Poročevalec »Republike«, ki je bil že na poti k vratom, se je zasukal in obstal tik pred Sergejem.

»Če imate pištolo, je stvar v redu,« je zašepetal. »Drugače bi vam bil pustil svoj browning... Zakaj — to je drugi namen mojega obiska — prišel sem, da vam povem: večni

zakon, ki ga vse vojske tega sveta in vse legije in vsi vodje tega sveta ne morejo izbrisati . . . ta zakon terja, da tisti, kdor je ubijal, sam pogine . . . Vi, gospod Hristov, priznavate ta zakon. Ko sem spremljal vašo gospodično sestro po stopnicah, sem jo s svojo poklicno spretnostjo nekoliko izprašal o vas in zvedel marsikaj lepega in častnega . . . med drugim tudi to, da pravkar pišete dramo, ki je zasnovana na tej misli . . . Oh, zakaj niste zdavnaj spoznali te vsemogočne, vsemu vladajoče sle ravnotežja, ki je v rečeh tega sveta in ki jemlje zob za zob, glavo za glavo, življenje za življenje! Zakaj vas ni spoznanje dovolj globoko prevzelo, da bi vas bilo obvarovalo! Zakaj niste v čas zaslutili, da pišete svojo lastno dramo, in storili, da bi bil konec srečen! Prav to me najbolj presunja, gospod Hristov, da moram najti Simonowiczevega morilca v mladem, visokomišelnem človeku, ki je s pesniško jasnovidnostjo naprej stehal pomen svojega dejanja in se, ne da bi vedel, že pred dejanjem sam obsodil na smrt . . .«

»Ni res, ni res!« mu je Sergej drhte segel v besedo. »Zaman govorite. Nisem ga umoril . . .«

»Ne trepetajte,« je zamrmral Frank Urbanus, kakor da ga ne bi bil slišal, in njegovo nakazno lice je dobilo v žarkih večernega solnca izraz globoke človeške toplote. »Ohrabrite še, bodite vredni svoje velike misli. Ura bije, Sergej Hristov, vaša drama je končana. Plačajte! V tem, da možko poplačate, je edini razplet, ki vam bo lep in blag . . . Saj ni mogoče, da bi šli zoper resnico, ki jo izpovedujete v svojem delu, in ne bi plačali. O, tega vam ne govori sovraštvo ali strast; sočutje z vašim gorjem in ljubezen do vaše uboge zaigrane mladosti vam odpirata oči, da bi videli . . . Ne iščite, kako bi ušli plačilu: vsemu in vsem lahko uidete, samo sebi ne, samo tistemu ne, kar diha v slehernem atomu stvarstva in v vaši lastni najgloblji misli. Ne jaz, ki moram pričati zoper vas, niti ne silvanski zakon, ki ga danes ta, jutri oni po mili volji zavija in tepta z nogami, ampak vi, vi sami boste svoj tožilec in svoj lastni neusmiljeni sodnik . . . Plačajte!«

Mimo vse neizprososti je bilo v pritlikavčevem šepetu nekaj takega, da bi se bil Sergej oklenil njegove roke kakor rešilne veje. »Tu je resnica,« je mislil Sergej, »tu je moje lastno spoznanje . . . Kaj drugega me more vzdigniti iz brezdna,

ki sem padel vanj? Plačati moram. Umreti...« Toli glasna je postajala ta misel, da je prenašal njen odmev še v doktorjeve besede: tihe in pritajene, so mu vendar razbijale uho kakor bronasto zvonjenje, in zdelo se mu je, kakor da bi bučal v njih ves svet in vse življenje na zemlji. »Za Boga,« se je zgrozil, »nikar ne kričite! Tiho govorite! ... Sicer pa ... dovolj...«

»Vse je povedano,« je žalostno odvrnil poročevalec. »Samo to še, gospod Hristov: kot človek človeka vas prosim odpuščanja.«

»Odpuščanja?« Iskrica upanja je spet zatlela v Sergejevih očeh. »Za kaj?«

»Za vse, kar vam storim,« je s čudno prevzetim glasom nadaljeval Frank Urbanus. »Za to, da se ne usmilim ne vas ne vaše matere in sestre in ... nikogar ne ... Priznam in se izpovem, da tega ne delam zaradi Simonowicza, niti ne zaradi večnih zakonov ravnotežja in vračila, ki z vami vred verujem vanje. Če bi šlo zgolj za te, ali če bi poslušal svoje srce, Bog ve, da bi rajši vzel nekaj vaše krivde na svojo vest in — zaradi vaše mladosti in zaradi njih, ki vas ljubijo — z vami vred iskal, ali ni vendarle kje rešitve ... Saj ni zapisano, da moram biti prav jaz maščevalec! A naj bo zapisano ali ne — davi sem si rekel: po vseh dosedanjih izkušnjah je tudi današnja izprememba vlade pesek v oči. Hardy, ki terja O' Brienovo glavo, utegne biti poglavarju že jutri zaveznik, če tako nanese. In ker ni po tem takem v vsej Silvaniji nikogar več, ki mu pravica in svoboda ne bi bili blago na borzi za občne dobrine, zato, gospod Hristov, sem sklenil — jaz, Frank Urbanus — da obnovim silvansko pravico in silvansko svobodo. Prisegel sem, da strmoglavim O' Briena in izbrisem madež brezpravja z obličja te dežele!« Doktorjev obraz je plamenel, jeklene oči so mu bliskale v ognju bojevitosti, in Sergej je prepaden spoznaval v Zuloagovem pritlikavcu tistega neukrotnega Franka Urbana, ki je bil pred letom dni strahovito potolkel izdelovalce plinov in livarje topov.

»Če bi vedel, da zdaj tudi jaz sovražim O' Briena, bi mi morda prizanesel,« mu je nejasno šinilo po glavi. »Porečem

mu, da ga preklinjam in hočem biti vsakomur zaveznik zoper njega...« Ali beseda, ki mu je silila na jezik, je imela strahopeten okus; Sergej je čutil, da bi pomenila samo priznanje, milosti pri tem možu pa ne bi našla. »Prepozno,« je spoznal. »Vse je izgubljeno!«

Frank Urbanus je pobral svojo aktovko, ki je ležala na stolu. Obraz mu je hoté okamenel.

»Smešno bi bilo, če bi pričel tak boj z usmiljenjem,« se je poslednjič obrnil k Sergeju. »Razumete? Poglavarja zelenih legij ne morem streti z njegovimi lastnimi sredstvi, ampak samo s tem, da ga vpričo vesoljne Silvanije razgalim v njegovih dejanjih. Zato morate pasti, Sergej Hristov. Manj ko ste sami hoteli Simonowiczevo smrt in bolj ko vas je škoda, bolj neogibno je, da vas pokažem svetu, rekoč: ‚Glejte, kaj je napravil O' Brien iz tega dobrega, dragocenega človeka!‘... Mudi se,« je nadaljeval. »Nocoj je silvanska beseda še mogočen zvon, jutri utegne biti komaj dih proti hrumenju legij. Ne smem vam dati časa za rešitev... Kar vem jaz, mora zvedeti vsa Tirana še nocoj!... Zdajle pokadim spodaj na ulici cigareto, nu, dve. Morda pustite okno odprto?... Kot možu vam mora biti ljubše, če bo v trenutku razkritja vaš dolg že plačan, vaš greh opran... Na to, da bom prizanašal vašemu spominu, se zanesite: pokazal vas bom kot žrtev, maščeval vas bom!... Z Bogom, Sergej Hristov,« je dodal in počasi iztegnil roko.

Sergej ni segel vanjo. Skozi drobno grozo, ki je curljala po njem, je poslušal doktorjeve besede, in dokončna gotovost mu je ledeno prevzemala dušo. Brezdno mu je zevalo naproti; nikamor, nikamor ni bilo več moči storiti koraka, razen v ta črni prepad. Frank Urbanus ga je priganjal, Frank Urbanus je vedel vse... »Še se lahko branim,« je mislil Sergej, »še lahko vse utajim, tudi to, kar sem mu s svojo prepadenostjo, s svojo zmedenostjo v oči priznal. A čemu? Kaj pomaga? Najhujšega ne morem odvrniti: čez nekaj ur bodo Kaja, mati, Irina brale v ‚Republiki‘ mojo obtožbo! In proti temu ni vse drugo nič, proti temu je tudi smrt malenkost... A recimo, da se odločim za to nemogočo pot: pritlikavec me bo gonil kakor pes jelena, in prej ali slej bom omagal, in ves obup in trepet teh dragih, vsa moja strahopetna laž bo

zaman!« mu je kakor v blodnji vihralo po možganih. »Edina rešitev je v tem, da se ubijem. Umrem, in vse bo končano.«

Le vdati se ni hotel. Vsaj tega naj doktor ne sme reči, da bi bil priznal! Sergej je nejasno upal, da si bodo Kaja, mati in sestra nasnovale okoli te uboge možnosti dvoma tolažilno pravljico, češ: nedolžen je šel v smrt... Zato je zmajal z glavo in zamrmral, kljubujoč Urbanovemu pogledu:

»Motite se, Frank Urbanus. Ni res, ni res! Nisem ga umoril! In če storim... če bi storil, kar terjate od mene v svoji blaznosti... bi storil zaradi teh treh« — Sergej je pokazal z očmi na steklena vrata, — »ker ne prenesem, da bi me videle obtoženega...« Ljubezen in obup sta mu zameglila oči. »Končajva!« je hlipnil. »Sklenili ste moj pogin... vaša vest naj vas sodi... Idite, idite že!«

Poročevalec se je priklonil. »Popolnoma vas razumem,« je rekel s komaj slišnim glasom, kakor da bi odgovarjal Sergejevi misli. »Bodite mož in skrijte svoje stanje... Opravite sami s seboj!« Počakal je, da si je Sergej obrisal oči, nato je krenil proti vratom in povzdignil glas. »Seveda,« je rekel, kakor da bi končaval neprisiljen pomenek, »vse te zmede so dediščina vojne... Silvanija jih bo prebolela... in živela in uspevala, ko nas že davno več ne bo...«

»Da, da,« je mrzlično pritrnil Sergej, ki si je bil siloma nadel miren obraz, in stopil za doktorjem v materino sobo. »Ljudje odhajamo, narod pa ostane... Upam, gospod doktor...«

»Zmerom vam bom dolžnik, gospod Hristov,« je razigrano odvrnil Frank Urbanus. »Prosim odpuščanja«, se je obrnil k ženskam, ki so se ob njunem prihodu vidno oddahnile, »razgovor je bil mnogo predolg... dobro vem... ali gospod Hristov me je spomnil nekih važnih podrobnosti, beseda je dala besedo, in... nu, saj že odhajam,« je z neverjetno gibčnostjo brbljal poročevalec »Republike«, pomikaje se proti izhodu. »Čast mi je, da se klanjam... Še enkrat hvala, gospod Hristov — oh, zelo ste ljubeznivi!« je vzkliknil proti Sergeju, ki je stopil z njim v predsobje. Tam je še enkrat pogledal mladega človeka, kakor da bi ga opominjal, naj nečesa ne pozabi, nato pa hitro krenil mimo njega in zaprl vnanja vrata za seboj.

Ko je ostal Sergej sam v mračnem predsobju, se mu je zoprni napor laži in tajenja kakor kamen odvalil s srca. »Zdaj me čaka samo še zadnje,« je šepnil samemu sebi. »Dve minuti, pa bo vse opravljeno, in jaz bom ,tam' in ne bom vedel ne za svoje dejanje ne za to, kar bo z njimi... Hitro, hitro!« je pomislil v vzkipu bolne neučakanosti. Komaj je pa položil roko na kljuko, ga je ob pogledu na trojico, ki mu je bila zdaj misel nanjo strašnejša od vsega, izpreletela neznana groza. »Ali je mogoče, da jih ta mah še vidim, čez minuto pa ne bom videl ne Kaje ne matere ne Irinočke, nikoli nobene več?« V brezumnem strahu, da ga ne bi zapustil pogum, je hotel s pobešenimi očmi zaviti v svojo sobo. A Kajin mehki, topli glas ga je dohitel in prikoval.

»Sergej!« je vzkliknila. »Kam se vam tako mudi, Sergej? Najprej se zaprete s tem čudnim doktorjem in govorite z njim skoraj uro, kakor da nas ni več na svetu, zdaj pa spet dirjate mimo nas... Ali se to spodobi? Pri priči sedite k nam in povejte, kaj sta imela.«

Sergej jo je strahoma pogledal. Mar je slutila? Ali je bila ujela kako preglasno besedo? Toda ozki, beli obraz Kaje Damourjeve, ki ga je že pregrinjala koprena somraka, je bil ves mil in nežen od hrepenenja. Nobene slutnje, nobene težke misli ni bilo na njem; in prav tako nežna in dobra in nič hudega ne sluteča sta bila obraza Marje in Irine Hristove. Sergej, ki mu je ta pogled vrnil prisotnost duha, je stopil k mizi, in njegove trudne oči so se še enkrat — »za slovo!« si je rekel — zalile z ljubeznijo in mehkobo.

»Dve minuti sta časih dolgi!« je očitajoče rekla Irina. »Ali ga nisi mogel prej odpraviti? Neznansko tečen je ta gospod.«

»Pa kaj je hotel od tebe, sinko?« je vprašala Marja Hristova in pričakujoče uprla dobre, nekoliko kratkovidne oči v Sergeja.

»O, nič,« je trudno odvrnil Sergej in z muko odtrgal svojo misel od tega, kar je hotel storiti. »Povprašal me je zastran nekih podrobnosti... s Stolnega trga in drugih... da bi si izpopolnil sliko dogodkov... Nato mi je sam povedal... še

marsikaj... Občudoval sem ga; vsi detektivi naj se skrijejo pred tem poročevalcem. Kakšen dar za sklepanje!... Vendar,« je zdajci dodal in grenkobno skrivil ustnice, »opazil sem, da je Frank Urbanus to pot na krivi sledi. Njegove zmote utegnejo povzročiti veliko gorja... To sem mu tudi povedal,« je dejal, strahoma se vprašujoč, ali vceplja poslušalkam tisto usmiljeno, varljivo kal, ki naj ,potem' samodejno vzklije iz nje tolažba.

»Kaj? Kakšne zmote?« Kaja Damourjeva je vzdignila dolge trepalnice in napeto pogledala Sergeja. »Dajte, pripovedujte. Zakaj ne sedete?« je vprašala in pokazala na njegov prazni stol.

»Oh, nikar!« Zmajal je z glavo in mahnil z rokami. »To so strašne, odurne reči, ki je človeka nanje še misliti groza... Ali prav govorim?« je dvomil sam pri sebi. »Moj Bog, ne daj, da bi le ena mojih besed pomenila v njihovem spominu priznanje... Kaja, deklica moja sladka, z Bogom. Češče-na bodi in zahvaljena za vse; pozabi me, bodi srečna... Mati, Bog posuši tvoje solze! Sestrica Irinočka, ne jokaj za ne vrednežem!...« Bol slovesa ga je grabila za grlo, misli, obupne, žalostne in nežne kakor nikoli poprej, so vse hkratu, vse vprek drevile skozi prostor njegove duše, kakor krpe oblakov čez mračno nebo; in nikoli v njegovem življenju, še snoči ne, se mu ni zdelo nič tako strašno in nemogoče, kakor zdaj ta kratki, odločilni korak v sosednjo sobo, »kjer bo njegovega trpljenja konec«. Sergeju je bilo, kakor da bi morale tisti mah, ko poizkusi storiti ta korak, vse tri planiti po koncu, se vreči nanj in ga okleniti s prosečimi, drhtečimi, zaklinjajočimi rokami. Ali korak je bil neodložljiv: Frank Urbanus je hodil spodaj sem ter tja in čakal... Sergej je uprl vročično plapolajoče oči v Kajo in s hlastnimi, druga druga prehitevajočimi besedami nadaljeval:

»Kaja,« je rekel, »prej ste izrekli željo... Prav za prav je niste izrekli z besedami, a razumel sem vas, ljuba Kaja, in vem, kaj pričakujete od mene... To je najbolj nujno. Ne, ker vi želite... zakaj vam, Kaja, bi hotel izpolniti... storiti kaj... kako veliko, težko, resnično uslugo... in zaslugo,« je govoril, v zmedenosti išoč besed, »ampak zato, ker čutim kot človek to dolžnost... in ker bi bil drugače

nevreden vaše dobrote... vas prosim, ljuba Kaja, samo še za minuto časa... da napišem pet vrstic in presekam vse, kar me družijo z legijami.«

»Da, Sergej?« Kaja Damourjeva je poskočila iz naslanjača in nežno obličje ji je zasijalo v somraku kakor srečen cvet. »Res hočete?« je vzkliknila. »O, kaj naj vam rečem, Sergej... Dajte, dajte mi roko!«

»Napiši, Serjoža, napiši,« je z glasom globokega odrešenja vzdihnila mati. »Moj Bog, še je sreča na svetu.«

»Da, piši jim!« je vneto pritrdila Irina. »Da nočeš imeti več opravka... sam veš, kako...«

»Tako, ljube, tako,« se je žalostno nasmehnil Sergej in odprl vrata v svojo sobo; še trenutek, pa ne bi bil imel moči.

»Tako, tako,« je nekajkrat mehanično ponovil, ko je zaprl vrata za seboj. »Hitro, hitro... Moj Bog, ta neznosna misel! Konec... konec...«

Sam ne vedoč, kaj šepče, je sédel za pisalno mizo in v nagonski zvijačnosti hrupno pošaril s papirji, med tem ko je odpiral predal, v katerem je hranil samokres. Vzel je parabellum, previdno porinil nabojnik v kopito, nategnil zaporno koleno in počasi, neslišno spustil naboj v cev. Ko je bilo to storjeno in mu ni bilo treba nič drugega več, kakor da si upre sivo, hladno cev v sence in pritisne na petelina, je Sergeja s strahotno močjo prevzel naprejšnji občutek smrti. Oči so mu stopile iz jam, srce mu je obmrlo, zobje so mu zašklepetali v ledeni grozi, ki je mahoma vzvrtinčila njegovo bitje.

»Ali je mogoče?« je zakričalo v njem. »Ali je resnica, da to sekundo še mislim in čutim sebe, življenje, bližino njih, ki jih ljubim, in ves neizmerni utrip sveta, v prihodnji sekundi pa naj ostaneta od mene, živega Sergeja, samo prestreljena glava in mlaka krvi? Moja glava in moja kri! In včeraj ob tem času sem bil najsrečnejši človek na zemlji... Ne, ne, saj ne more biti res!«

Roka s pištolo mu je omahnila. Vstal je in se opotekel k oknu, da bi videl. Bilo je res. Spodaj pred hišo je z umerjenimi koraki hodil Frank Urbanus, živa ura usode, ki se je dokončavala nad njim. Prav ta hip je vrgel ogorek cigarete

proč in si brez naglice prižgal drugo. Očividno je kadil počasi. Čakal je...

»Ta cigareta je moje življenje!« je izpreletelo Sergeja. »Ko dogori, moram biti mrtev.« Misel, da ne bo več videl Franka Urbana, kako vrže ogorek te cigarete od sebe, se mu je zadelo strašnejša od vseh strahot. »In zaman, zaman!« je v duhu zaječal. »Moj radovoljni pogin bo vsem dokaz zoper mene. Mati, Kaja, Irina, stric Hadžibaba, vsi bodo verjeli doktorju... 'Če bi ne bil kriv, se ne bi bil ustrelil...' Prav tistega, česar me je najbolj groza, se ne odkupim z vso svojo krvjo!«

Drgetaje od notranjega mraza je vzdignil oči od poročevalčeve grbe, ki je bila iz višine še bolj nakazna videti, in jih poslednjič spustil po sliki ljubljenega mesta. Stare strehe so se mirno grebenile na rdečini večernega neba; zvonika stolnice sta štrlela nad njimi kakor dve sivi meniški postavi nad sključenimi molilkami; zrak je dišal po zelenju in dimu in plinu avtomobilov, ki so v nepretrganih vrstah drčali obakraj ulice, tu v to, tam v ono stran, in zlivali svoj pritajeni hrč z debelejšim bučanjem avtobusov, s kovinskim drdranjem cestne železnice in z mnogoglasnim hrupom ljudi. Prav tedaj, ko se je Sergejevo oko potopilo v to vrvenje, je nastal spodaj krik in vik. Postaren možki z livrejsko čepico, nekakšen trgovski sluga, je hotel steči na ono stran ulice in toliko da ni prišel pod avtomobil. Sluga je smešno skakal med vozovi in se vrtil kakor omotičen, avtomobili so zavirali, ulica se je zagatila, vozniki so kleli, množica na pločnikih se je ustavljala in zijala, in nazadnje je prišel sluga na ono stran, in živa reka je stekla kakor prej.

Sergej se ni mogel odtrgati od tega vsakdanjega prizora, čeprav mu je v možganih kovala strašna misel na doktorjevo cigareto. Zdelo se mu je, da jo vidi, kako potuhnjeno tli in se krči, in sliši njeno tiho, zlobno prasketanje, a hkratu je kakor prikovan strmел v gnečo voz in ljudi.

»Za las je manjkalo,« je spodaj vrisnil histeričen ženski glas, »za las je manjkalo, pa bi ga bil strl!«

Sergej se je zdrznil, kakor da bi bilo nekaj, kar se je trenutek ali dva že motalo iz lupin, pri teh besedah mahoma dobilo obliko. Svetel žarek je padel v njegov obup in čez

vse razburkano gorje njegove duše se je kakor blažilno olje razlila ljubezen.

»Da, to je bilo razsvetljenje,« je zamrmral sam pri sebi. »Umreti moram, prej ko mogoče, a tako, da ne bo nihče uganil namena: po naključju... To je bilo razsvetljenje. Hvala, hvala ti zanj, o Bog!«

29

Kakor odrešen se je vrnil k mizi, izpraznil samokres, ga zaklenil v predal, vzel list papirja in hitro, odločno vrgel nanj nekaj vrstic, kakor da bi si jih bil zdavnaj pripravil. Nato je poiskal ovoj, napisal naslov in vtaknil pismo v ovoj, ne da bi ga zalepil. Z vedrim obrazom, ki ni bilo na njem skoraj nobene sence več, je stopil v materino sobo.

Vse tri ženske so mu v napetem pričakovanju pogledale naproti. Kaja Damourjeva se je vsa okrenila k Sergeju; vprašanje ji je viselo na robu ustnic, ozke bele roke so ji trenile, kakor da bi jih hotela iztegniti proti njemu. Sergej jo je prehitel.

»Ljuba Kaja,« je izpregovoril, in smehljal, ki ga ni mogla nikoli pozabiti, mu je zaplapolal na bledem obrazu, »preberite to pismo in povejte, ali sem našel prave besede...«

Sergej še ni bil končal stavka, ko mu je vzela pismo iz roke. Sivkasta glava Marje Hristove in mlada, plavolasa Irinina glava sta se neučakano nagnili k njej.

»Gospodu Asverju O' Brienu, v Zeleni hiši,« je z drhtečim, presunjenim glasom brala Kaja. »Spričo dogodkov minule noči se ločim od vas in grem od tega trenutka sam svojo pot. Obljubil sem vam zvestobo in pokorščino, ne slepe sokrivde; tovarštvo, ne pajdaštva. Odrečem se vas in vaše nove Silvanije, ki kliče nedolžna kri prekletstvo nanjo... Sergej Hristov.«

»Takega vas spoznam, Sergej!« Kaja Damourjeva je burno vstala in ga stisnila za roke; obličje ji je zasijalo v ljubečem ponosu. »To so moške, pogumne besede, da, v teh besedah je pravo junaštvo... Vendar: ali niso zelo izzivalne? Sami presodite, Sergej.«

»Da, ljubi,« se je boječe oglasila gospa Marja, »takisto je, kakor da bi se nalašč ponujal maščevanju... Čemu to?«

»Kaj neki!« Irina se je vročekrvno zavzela za brata. »Sram bi me bilo, če bi mu pisal drugače. Kako pa naj govori s tem morilcem?«

»Nu, prav,« je odnehala mati, »prav... Kakor ti vest veli, Serjoža. Beseda ni glavno, ampak to, da si prost. In če meniš, da bi se utegnili maščevati, pojdem s teboj na konec sveta. S temile prsi te zaslonim!« je vzkliknila in si vzneseno položila roko na prsi.

Sergej je že iztegnil desnico, da bi pobožal mater po redkih, sivkastih laseh, pa jo je nehote umaknil, in skrnil bolečino, ki ga je prešinila, za prevzetnim nasmehom. »Nikamor ne pojdeva, mamica — nikamor, ker se nikogar ne bojim,« je odvrnil. »Naj se zgodi kar se hoče, meni ni mar.«

»Karkoli pride, jaz sem z vami!« je vzkliknila Kaja. »Oh, dajte, dajte mi še roko... Tako hvaležna sem vam za vaš korak... dajte, da vam povem... in tako srečne ste nas storili vse tri, mamico, Irino in mene — vi krasni človek, naš dobri, ljubi Sergej!...«

Tega mu ni govorila sama. Tudi gospa Marja in Irina sta bili s solzami v očeh pristopili k njemu, in vsaka mu je hotela reči kaj prisrčnega, druga je drugi jemala besede iz ust. Sergej, ki je mislil samo na to, da je prepozno, da so te mile besede in vsa ta radost ljubljenih bitij le nezaveden porog nad njegovim obupom in da jim ne more dati za vso njihovo ljubezen nič drugega več kakor svojo smrt, sramoto in neizmerno gorje, se jim je zdajci izvil.

»Kaja, prosim, dajte mi pismo,« je rekel s hlastnim, skoraj preplašenim glasom in segel po pismu, ki si ga je bila položila pred čajno skodelico, kakor da bi ga štela za svojo last.

»Čemu?« je vprašala Kaja. »Mar ga hočete popraviti?«

»O ne, kaj mislite! Dol stopim, da ga vržem v prvi nabiralnik. Takoj se...« je začel, a laž, da se vrne k njej, mu je obtičala v grlu.

»Ali me ne boste spremili?« se je zavzela Kaja. »Saj že odhajam, moj Bog, sedela sem, kakor da bi mislila sploh ostati... Irinočka tudi pojde,« je zahitela, pobiraje torbico; »spotoma oddamo vaše pismo in potem, če hočete, lahko večerjamo v najinem malem restoranu... pod lipo na vrtu... tam, kjer ste mi pripovedovali o svojih načrtih... Mamica

vas je že odvezala,« je govorila Kaja, »samo klobuk vzemite! Do svidenja, Marja Vladimirovna,« se je obrnila h gospe Hristovi. »Vem, da vas zapuščam potolaženo, kakor sem tudi jaz.«

Spet je iskala rok gospe Marje, a ta se nocoj ni mogla več premagati: objela je Kajo, jo privila na svoje ubogo srce in zaihtela:

»Moje dobro, blagoslovljeno dete!...«

Sergej je planil na hodnik, se za trenutek ozrl v temno predsobje in v krvaveči muki naslonil čelo na zid.

»Do svidenja, sinko!« ga je došel tihi, ganjeni glas gospe Marje.

»Nikdar več!« je v duši zaječal sin. »Mati! Nikoli, nikoli več!...«

A že se je moral zatajiti. Kaja in sestra sta pritekli za njim. Oklenili sta se ga z desne in leve in ga potegnili s seboj po stopnicah. Zvesto zaupanje in nedolžna sreča sta objeli grešnika, ki je hitel v težki odkup svoje krivde, z neskrbno pesmijo lahkih korakov in zvonkih dekliških glasov.

Čeprav je Sergej naprej vedel, da Franka Urbana ne bo več pred hišo, da je usodna cigareta zdavnaj dogorela in da je poročevalec odšel in v tem trenutku nemara že zapečatil njegovo pogubo, se je spodaj vendar ozrl po pločniku, in kri mu je v grozi oledenela, ko ni bilo grbčeve postave nikjer.

»Na stražnico me je šel naznanit!« mu je blisnilo po možganih. »Ne, na policijsko ravnateljstvo; peljal se je, zdaj je tam... Če ni morda stopil v kavarno in telefoniral? Kocka je torej padla,« je sam pri sebi rekel Sergej, »rešitve ni več nobene, nobenega upanja več... Moj Bog, da bi le še utegnil! Da me ne bi prehiteli!« je vztrepetal in v brezumnem strahu spustil oči po tujih obrazih množice. »Hitro, hitro... Samo sekundo naj zamudim, pa bom videl to, kar se bo zgodilo!...«

Mislil je: to, kar bo z Irino in Kajo, ko zvesta, česa je osumljen Sergej. Na mater ni mislil nič več; ta je bila ostala zgoraj, v svojih ponižnih sobicah, onkraj črte, ki je ločila žive od mrtvih. A sestra in Kaja sta bili pri njem; nič hudega ne sluteč, sta se mu bili pridružili na poti, ki je bila poslednja v njegovem življenju, in Sergej ju ni mogel zapoditi od sebe.

Vse, kar je zdaj še želel, je bilo to, da ne bi v trenutku odkritja ničesar videl in slišal — da bi bil v tistem strašnem trenutku že slep in gluhi in mrtev...

Tok uličnega vrvenja jih je nesel s seboj. Sergej je čutil bližino svojih spremljevalk, videl je njuni čisti, radostni obličji, in njiju žuboreče besedovanje mu je udarjalo na uho. Toda vse: telesi, obraza, glas in pomen besed, mu je bilo že tuje in mu je uhajalo in se zlivalo z reko ljudi in ljudskega trušča, ki je valovala okoli njega. Samo vezi ljubezni, ki je tvar ni več vklepala v svoja razmerja, vezi Sergejeve odhajajoče duše z dušama oboževane prijateljice in ljubljene sestre, so še utripale, se napenjale kakor goreče strune, se trgale in krvavele. In čudno, je mislil Sergej v vrtoglavičiji svoje muke, videti je bilo, da Kaja in sestra niti ne slutita, kako je z njim, da prav nič ne čutita krčevitih trzajev teh vezi, ampak se vedeta in govorita tako, kakor da bi bile vezi ljubezni, ki jo bosta še nočoj preklinjali in z grozo trgali iz sebe, prav zdaj na veke utrjene. Posebno Kaja je bila vsa blaženo zamaknjena v prihodnost.

»Zakaj molčite, Sergej,« je vpraševala z nežnim, radostno vznemirjenim glasom, »zakaj nič ne govorite, nu? Recite že, da ste zadovoljni: da vam je zdaj laže pri duši in da se veselite svetlega, čistega, širokega življenja, ki je pred vami... Mar ne, Sergej? Glejte, zdaj vržem vaše pismo v nabiralnik: storjeno je... S kakim votlim, odločilnim glasom je padlo na dno! Ta glas pomeni, da je zdaj vse dobro. Zdaj niste več ne to ne ono, zdaj ste samo Sergej Hristov, najboljši človek, človek s krasnimi darovi, jeli, Irinočka, najin srčno dobri Sergej, ki ga morajo vsi ljubiti, da o naju dveh niti ne govorim... Moj Bog,« je vzkliknila, in beseda se ji je od sreče prekrhnila, »kako čudovito so nas zblížali dogodki včerajšnjega in današnjega dne! Čeprav sem na tihem že prej in menda že zmerom vse trdno vedela, mi je vendar takisto, kakor da bi se bilo nekaj zraslo, za vse življenje nazaj. Kdor bi mi rekel, da se nisva že majhna skupaj igrala in da vas poznam komaj leto dni, ne vem, kako bi mu

verjela... Sergej, povejte, morda ni prav, da tako govorim? Ne spodobi se, jelite, a saj ne morem molčati. Kar pomnim, še nisem bila tako vesela. Predstavite si: videti, kako se nekdo, ki vam je blizu, drag človek, ki ste zanj vso noč trepetali, iztrga strašni nevarnosti, ali ni to nekaj velikega? In vi ste se iztrgali, Sergej, in niti prigovarjati vam ni bilo treba — oh ne, ne, nikar nič ne recite,« je zahitela, čeprav je Sergej molče taval med njima in komaj slišal Kajo, kaj govori; »iz svoje volje ste to storili, iz svojega lastnega spoznanja! Misel, ki se iz nje poraja vaša drama, vam je vdahnila ta sklep. Povejte, ali bi bili mogli pisati, nocoj in jutri in prihodnje dni, in vedeti vse, kar je bilo, in ne storiti tega, kar ste storili? Kakšna laž, kakšen razkol s samim seboj! Ne, Sergej, vi niste bili zmožni živeti v laži, in skoraj sram me je, da sem napeljala besedo na to, ko ste že sami hoteli... Saj niste hudi name, kaj? Predstavite si mojo skrb, mojo grozo... In zdaj stojite na varnem bregu, in hudournik dere globoko, globoko pod vami, Sergej! Nič več ni nevarnosti, da bi postali pastirček, ki mora poginiti, ker je storil za dobro stvar zlo dejanje in grešil zoper večno ravnotežje sveta. S krasnimi, plemenitimi dejanji boste služili Silvaniji in človeštvu,« je vzneseno govorila Kaja; »ne z bojno pesmijo in krvjo, ampak z visokimi mislimi, s takimi, kakor je vaša misel o vesoljni pravičnosti, o harmoniji vseh reči in o človekovi sveti odgovornosti za svoje dejanje... Dajte, nu, dajte, da vam povem, Sergej,« je nadaljevala, kakor da bi jo ustavljal, »prepričana sem, da bo vaša drama prav v tem divjem času odrešilno vplivala na ljudi. Besneži z obeh strani barikade se bodo ob njej zamislili, izprevideli bodo in odšli razsvetljeni, poboljšani... O, že zdaj vas vidim slavnega in srečnega in sem ponosna na vas! Vaše 'Dejanje' bo dejanje miru in sprave, dejanje v službi velike harmonije, in se bo z blagoslovom dokončalo v vaši usodi...«

»Sergej! Kaj ti je, Sergej?« je tisti mah vzkliknila Irina, in Kaja je preplašena obmolnila.

Sergej je bil ujel zmisel Kajinih zadnjih besed in nehote bolešno zastokal. Ob sestrinem vzkliku so vsi trije obstali. Mladi človek se ni ozrl na Irino; njegove oči so lakomno strmele na ulico, sredi katere so pri svetlobi obločnic avto-

mobili hrčé in brné švigali drug mimo drugega.

»Kaj vam je, Sergej, dragi?« se je vznemirila Kaja. »Kam gledate? ... Kaj je tam?«

Sergej se je zdrznil, kakor da bi ga bila zalotila na prepovedanem početju. Krčevito izpremenjene črte so se mu zganile v bled nasmeh.

»O, nič,« je zamrmral in motno pogledal Kajo. »Zdelo se mi je, da na oni strani raznašajo liste... ,Večer', slišite?«

»In kaj vam je do tega?« je očitajoče rekla Kaja. »Ali ni zdaj vsa ta zmešnjava za vami? Nikar se več ne razburjajte in nikar ne bodite nevljudni... Ves čas govorim z vami, vi pa mislite na večerne liste! In poglej ga, Irinočka, kako je bled... Ali vam ni dobro, Sergej?«

»O, dobro,« se je nekam strahoma uprl. »Tako dobro, kakor more biti človeku samo v vaši družbi... Srečen sem, ljuba Kaja, in dobro sem slišal vse, kar ste rekli... Kako naj se vam zahvalim? Nobena beseda ni dovolj lepa za vas.«

A hkrati s temi besedami se je njegov pogled izmikal Kajinim nežnim očem in uhajal tja, v drevenje avtomobilov, ki so tod zelo hitro vozili, in plahutal po bližajočih se, izginjajočih obrazih množice, kakor da bi plašno tipal in iskal.

»Ta gre proti meni... Onile me gleda!... Zakaj?« ga je izpreletavalo, ko je govoril. »Ali mar že vedo?... Moj Bog, kako naj se jima ukradem izpred oči?«

Obedve, Kaja in Irina, sta s tankim sluhom ljubezni čutili nemir, ki je drhtel v njegovih publicah, in obema je bilo na jeziku isto vprašanje, ko se je iz živih valov pred njimi mahoma vzdignil voden, belolas obraz. Jindra Vymazal jih je spoznal, trenil z očmi kakor zasačen grešnik in zaplul s svojo obilno postavo naravnost proti njim.

»Gospod Vymazal!« se je skoraj nejevoljno zavzela Kaja. »Menda me niste čakali? Kakšno naključje!«

»Da, da, da,« je s sumljivo hitrico zakokodakal Jindra in zardel od svoje laži, »naključje, prav pravite, gospodična Kaja, srečno naključje... Vračam se s poslovnega opravka... da veste, borza je zaradi snočnjih dogodkov mrzlično vznemirjena,« je pritaknil in še bolj zardel; na čelu mu je bilo zapisano, da si izmišlja in da je iz nepremagljivega koprnenja dve uri stregel na Kajo, ko jo je bil po sili spremil

do Sergejevih hišnih vrat. »Vračam se — in koga zagledam? ... Moj najgloblji poklon! ... Vaš vdani sluga, gospodična Hristova ... Spoštljivo pozdravljeni, gospod Hristov,« je nadaljeval in se z boječim nasmehom obrnil k Sergeju, moleč mu zalito roko. »Srečen sem, da vas vidim živega in zdravega,« je pomenljivo dodal, nato pa spet uprl vodene oči v Kajo. »Kaj pravite o zadnjih novicah?« je vprašal. »Kar Tirana stoji, ne pomni takega divjanja.«

»Nikar,« ga je zavrnila. »Vse to je bilo že v listih.«

»O, torej ne veste!« je skoraj zmagoslavno vzkliknil Jindra. »Kje naj bo v listih, ko se je zgodilo pred pol ure ...«

»Kaj, kaj?« je vztrepetala Irina. »Hitro povejte! Kaj se je zgodilo?«

»Rdeči so sredi Skupščinskega trga ustrelili dva zelena,« je hlastno poročal Jindra. »Dva višja, pravijo ... Omeragića in ... dajte, da se spomnim ... Laleufa ... Da, da, da: Omeragića in Laleufa.«

Dekleti sta z grozo zastrmeli vanj.

»S strojnico!« je nadaljeval. »Iz avtomobila ... Ustrelili in ušli ... In skoraj ob istem času so zeleni ...«

»Moj Bog, moj Bog!« je zastokala Kaja in sklenila roke. »Sergej, ali slišite?« Z belim, prepadenim obrazom, obenem pa nagonsko srečna, ker so bili vsi prizadeti, storilci in žrtve, sami tuji, neznani ljudje in ni moglo biti o Sergeju nikoli več govora v taki zvezi, se je hotela ozreti vanj in videti v njegovih očeh isto čuvstvo odrešenja.

Toda Sergeja ni bilo več pri njej. Tisti hip, ko sta Kaja in Irina pod vplivom strašne novice obviseli z očmi na Jindrovem obrazu in za sekundo odvrnili svoje misli od njega, se je bil utrnil v množico, jo predril in skočil s pločnika na cesto.

Komaj je to storil, je bilo njegove zmede in neodločnosti konec. Nikoli v svojem življenju ni tako jasno vedel, kaj hoče in kaj mu je storiti. S tiste strani, kjer je ulica zavijala proti Stolnemu trgu, se je nenavadno hitro bližal velik siv avtomobil, ki je z glasnim trobljenjem opozarjal nase. Avtomobil je vozil ob nasprotnem pločniku; in Sergej se je spretno

umikal drugim vozovom in uravnaval svoj tek tako, kakor da bi hotel prehiteti ta avtomobil in tik pred njim dospeti na ono stran ulice. Videti je bilo, da se mu bo posrečilo, in pešci na pločniku so z nejevoljo in ščemečo napetostjo gledali predrzneža, ki se je gnal, da bi v zadnjem drobcu sekunde presekal dreveči gmoti pot. A tedajci je planil iz vseh grl prestrašen vzkrík: v trenutku, ko je stopil na pas, po katerem je moral v naslednjem hipu šiniti težki, hrumeči avtomobil, je Sergej spodrsnil in padel.

Gledalci so v grozi zamežali. Toda smrtnega krika, ki so mislili, da bo jeknil v cestni trušč, ni bilo slišati. V trenutku, ko je Sergej obležal na asfaltu, z glavo, vratom in prsi kakor nalašč nastavljenimi, da bi mu jih strlo kolo sivega voza, in so gledalci mislili, da je izgubljen, je voznik avtomobila opazil nesrečo in na vso moč zavrl. Živa gmota voza, ki se v svojem zaletu ni mogla ustaviti, je kakor žrebec na trdi uzdi bobné zatopotala po tlaku, ritnila v zrak, se skoraj prevrnila, srdito odskočila od asfalta in se zavrtela okoli sebe. Zadnje kolo je s ploskvijo zadelo Sergeja v hrbet in ga vrglo nekaj metrov daleč po cesti. Ljudje, ki so sedeli v avtomobilu, so poskakali iz njega ter planili k ležečemu. Vsa množica s pločnika se je zgrnila okoli njih.

Sergej ni ničesar vedel o tem. V trenutku, ko se je vrgel pod kolesa, je bila v njegovem bitju toli mogočno zabučala pesem smrti, da je vse utonilo v njej in se v tistem presledku med padcem in udarcem kolesa, ki se je zdel množici dolg, čeprav je bil v resnici neskončno kratek, ni utegnil zavedeti. Čutil je le dotik nečesa neznanskega — »konec!« mu je zažarelo v možganih — in potem ničesar več.

In ko ni čutil ničesar več, se mu je mahoma zazdelo, kakor da bi ga dvigali iz temnega brezdná na beli dan. Svetloba obločnic ga je zbodla v oči, trušč ulice in množice mu je spet zalil ušesa. Stal je, držali so ga pod pazduhami; nekaj rok mu je otipavalo glavo, prsi in ude; mnogo glasov je hrumelo okoli njega.

»Nič mu ni,« je trdil nekdo, »vse kosti so cele.«

Sergej se je zdramil in osuplo pogledal okoli sebe. Zakaj je stal tu in zakaj je bil tako omamljen? Kaj so hoteli ti

možje v uniformah? Kaj se je bilo zgodilo? Vsi spomini so bili kakor utrjeni.

Prvo, kar mu je planilo v zavest, je bil sivi, brkati obraz policijskega častnika, ki je bil snoči na Stolnem trgu pristopil k O' Brienu. Stari častnik je stal pred Sergejem in ga prediral z očmi. Sergej je mežikaje zrl v ta obraz, trudeč se, da bi razbral, kaj mu hoče. V častnikovih rokah je opazil nekakšno izkaznico s fotografijo in zdajci uganil, da je to njegova, Sergejeva dijaška izkaznica.

»Vaše ime?« je osorno vprašal starec.

»Sergej Hristov,« je s težkim jezikom zajeceljal mladi človek. Zagrinjalo, ki je skrivalo njegove spomine, se je jelo počasi trgati...

»Poklic?«

»Dijak filozofije...«

»V imenu zakona!« je rekel policijski častnik in trdo položil Sergeju roko na ramo.

Zagrinjalo se je pretrgalo od vrha do tal, in vsa resničnost je kakor strašna, neznosno žarka raketa buhnila v mrak Sergejeve zavesti. Blazen grohot se je razlegel po ulici, daleč nad hrupom voz in vršanjem in krikom ljudi...

Množica je z vseh strani tiščala proti sivemu avtomobilu, pesti so se dvigale, burja kletev je rjovela okoli Sergeja, ki je vklenjen sedel med dvema redarjema. In ko je avtomobil potegnil in je Sergej nehote okrenil glavo na desno, je tudi onkraj ulice zagledal gručo ljudi, podobno veliki črni oteklini, ki je rasla čez pločnik in se napenjala proti sredi ceste.

Na čelu te gruče je spoznal zavaljeno moško postavo. Jindra Vymazal je v brezumni grozi buljil čez ulico in nerodno podpiral dve ženski, ki sta mu viseli na rokah...

32

Tisto minuto po prijetju, ko so ga redarji v sivem avtomobilu peljali na policijsko ravnateljstvo in je slika Jindre Vymazala z omedlelo Irino in Kajo na rokah počasi ugašala v njem, kakor ugaša razbeljeno železo v sežganem mesu, se je izvršila v Sergeju nova izpremema. Obupna napetost njegove duše je mahoma ponehala, in zavest življenja je izpodrinila voljo do smrti.

»Konec!« si je rekel Sergej. »Samomor pod kolesi mi je izpodletel, prijel sem, in najstrašnejše, tisto, zaradi česar sem hotel umreti, se je zgodilo vpricho mene: Kaja in Irina sta videli, kako so me vklenili, in v tem trenutku gotovo vesta, kaj mi očitajo... In ne samo, da sem ostal vkljub temu živ in pameten in se mi ni niti srce raztrgalo niti nisem zblaznel ob tem pogledu, ampak celò materina usoda je postala nekaj, do česar nimam več moči in za kar torej ne odgovarjam... Kako smešno,« je nadaljeval sam pri sebi, »kako klavrno je bilo, da sem vobče mislil na smrt! Pobegniti sem hotel in še nalagáti samega sebe, da je moj beg malo manj ko plemenita žrtev za mater, za sestro, za Kajo in strica Lonskega... Zdaj, ko so posledice mojega dejanja v najhujšem razmahu in se odboj storjenega zla že vrača name in opljuskava z menoj vred moje drage, ki niso nič pregrešili! O, zdaj ne gre za to, da bi strahopetno bežal pred gorjem; za to gre, da mu pogledam v oči in ga zavrnem v pravične meje. Zlo, ki je v tem, da kriv dokažem svojo nedolžnost, je neizmerno manjše od zla, ki bi ga povzročil, če bi pustil sramoto svojega dejanja na njih, ki me ljubijo... Zato se moram boriti, čeprav z lažjo; porabiti moram alibi in dokazati, da nisem bil jaz... Čeprav sem kriv, je torej moja dolžnost, da se vrnem v svobodo. Ker pa vem, da prekletstvu svojega dejanja ne uidem, si bom sodil sam! Ponesrečil se bom v planinah ali žrtvoval svoje življenje v kak plemenit namen, za rešitev bližnjega...«

Vrsta romantičnih možnosti je v slikah zamigljala mimo njega. »In kdo ve, morda je vendar še odpuščanje in življenje,« je rekel glas Sergejeve mlade krvi, in njegova domišljija je jela neutegoma snovati zgodbo, kako se Sergej skesano vda v izgubo vsega, kar je ljubil in kar je bilo njegova sreča, kako odkupi svoj greh, kako ga nato večna pravičnost čudežno odveže kazni in kako najde na koncu novo življenje in novo, »še večjo« srečo. Kakšno naj bi bilo to novo življenje in v čem naj bi obstajala nova sreča, tega si Sergej ni mogel predstaviti; a vendar je bil vkljub liscam na svojih rokah, vkljub strahotam, ki so bile za njim in pred njim, in vkljub neizmernemu gorju svojih dragih že

poln nedoločnih upov in ves pripravljen na boj, ko je sivi avtomobil obstal na dvorišču policijskega ravnateljstva.

Njegovo pričakovanje, da se bo boj že tu pričel, ga je ukanilo. Sergej je dolgo časa čakal v veliki, zatohli in mračni sobi, polni drugih ujetnikov in redarjev. Med ujetniki je bilo mnogo članov zelenih legij, nekaj rdečih in nekaj zvodnikov in žepnih tatov, ki so s porogljivim začudenjem gledali te krvoločne poštenjake. Nato so odbrali »politične«, jih popisali, jih spehali na tovarne avtomobile in jih odpeljali v sodni zapor. Iz razgovora med redarji je Sergej spotoma zvedel, da pridejo vsi pred izjemno sodišče.

»Hardy zna,« je rekel bradat stražnik tovarišu. »Spomnil se je, da nagla sodišča, ki so lani sodila komunistične puntarje, prav za prav niso bila veljavno preklicana... Nekateri izmed teh gospodov,« je dodal redar in se strogo ozrl po ujetnikih, »bo držal jutri osorej svojo lastno glavo pod pazduho.«

Sergeja, ki so mu bili okovi vrnili ravnotežje duha, so te besede prav tako malo pretresle kakor klici raznašalcev na cesti Osmega januarja, po kateri je drdral prevoz.

»Kupite ‚Večer‘!« so vpili raznašalci. »Krvno maščevanje divjá v Tirani!... Novi umori pri belem dnevu!... Snočnji krivci prijeti... morilec Solona Simonowicza odkrit!... Kupite ‚Večer‘!... ‚Republika‘!« so kričali drugi. »Berite ‚Republiko‘!«... Nova razkritja o grozodejstvih legij... Frank Urbanus storilec za petami!... Kupite ‚Republiko‘!... Morilec Solona Simonowicza v rokah pravice!...«

Množica se je trgala za liste. Ob robovih pločnikov so stali neučakani bralci s časniki v rokah in lakomno požirali naslove. Drug je gledal drugemu čez ramena. Tisti, ki niso imeli listov, so z mračnimi, nekateri tudi s sočutnimi pogledi spremljali prevoz ujetnikov. Pesti so se dvigale in grozile, tu pa tam se je iztegnila desnica v kljubovalen pozdrav. Na vogalih so pri svitu luči štrleli bajoneti.

»Tamle peljejo Hristova!« je zdajci zatulil hripav glas. »Smrt morilcu!... Potegnite ga dol! Ubijte ga!...«

Sergej je mračno, a hladno zrl na črni val, ki je planil za avtomobilom in se raztekel, preden ga je došel. »Kaj mi je

zdaj mar,« je pomislil. »Vsa Tirana tako kriči, in moja mati sliši... Vse eno je. Morda bom res jutri osorej brezglavo truplo: naj bom. Dokler sem pa živ, se branim.«

Prepričan je bil, da v svoji obrambi ne bo popolnoma zapuščen. Kakor se vsak hudodelec po pravici zanaša na tistega, kdor mu je naročil dejanje, in na to, da bo naročnik iz strahu pred odkritjem na vse pretege izkušal obvarovati storilca stiske, v kateri bi ga izdal, takisto se je bilo tudi v Sergeju vzlic njegovemu sovraštvu do O' Briena in vzlic današnjemu pismu, s katerim se ga je bil odrekel, takoj po prijetju oglasilo zaupanje v vodjevo pomoč. Zgodbe o njegovih skrivnostnih zvezah, visoko in široko razpredenih po silvanski upravi, so mu nejasno prihajale na misel. Bledi satan s krvavo grivo je imel povsod privrženca, povsod naklonjene ljudi. Ko je Kamov pred nekaj meseci sedel v preiskavi zaradi umora, so romala v ječo in iz nje zaupna pisma, važni dokazi so izginjali, in Kamov je bil oproščen. Drugi udarniki so bili na nerazjasnjen način pobegnili iz zaporov, tretjim so bili neznani varuhi postrelili obremenilne priče, po četrte so bili prišli tovariši in jih s silo odvedli v prostost.

»Boji se me,« je sodil Sergej. »Morda me bo dal potem ubiti; a najprej me bo rešil, ker se boji, da ga ne bi izdal.«

In ni se motil. Močni vojaški oddelek, ki je stražil jetnišnico, jo je mogel braniti samo sile, ne udarniških zvijač. Komaj se je bil Sergej do dobra ozrl po svoji celici, se je že odprla lina v vratih, in Sergej je zagledal roko, ki je držala med prsti zložen papir. Obotavlja se je pristopil. Komolec roke je bil v sivem rokavu pazniške uniforme.

»Ali bo kaj?« je rekel pridušen glas izza vrat. »Vzemi že!«

Sergej je željno zgrabil pisemce, počakal, da se je lina zaprla, nato pa hlastno razvil papir in bral:

»Pogum! Prijatelji skrbijo zate. Dobre priče bodo potrdile, da si bil od poli dvanajstih do treh — sam veš, kje... Vse je ukrenjeno, nič se ti ne more zgoditi. Pogum in pamet!«

Sporočilo je bilo napisano s strojem na list tenkega papirja. Sergej ga je pazljivo prebral, si vtisnil bistvo v

spomin — »od poli dvanajstih do treh«, je nekajkrat ponovil sam pri sebi — zmečkal papir v kepico, jo del v usta in začel žvečiti. »Miruj... miruj...!« je opominjal svoje srce, ki je bilo zabobnalo na poplah. »Ne razbijaj, vse je dobro. Nihče drug te ne bo ustavil kakor jaz sam,« je zašepetal in pogoltnil papir.

Zdelo se mu je, da ni moglo miniti mnogo časa, ko je začul na hodniku korake; bližali so se in bližali, dokler niso utihnili pred Sergejevimi vrati. Širokopleč paznik s štrlečimi sivimi brki in kosmatimi obrvmi je zarenčal v celico:

»K preiskovalnemu!...«

Sergej se je zdrznil in molče stopil mimo njega iz celice. Laž, ki jo je hotel izpovedati kot resnico, je stala zdaj na trdni, preišljeni podlagi. Vse se je ujemalo, nikjer ni bilo več vrzeli, nikjer šibke točke. »Zdaj naj bi prišel Frank Urbanus,« je mislil Sergej, ko je korakal pred ječarjem po dolgih, glasno odmevajočih hodnikih. »In čudno, kako preprosto je mahoma vse, kadar sta čast in ljubezen zaigrani in ostane človeku samo še boj za golo življenje! In kako me hrabri gotovost, da tisti, ki so me pahnili v prepad, skrbijo za mojo usodo... Ali je mar v tem najgloblje bistvo tovarštva: v skupnih zločinih, v krivih prisegah in v zvijačnem utajevanju resnice?«

Paznik je odklenil mrežna vrata, pred katerimi sta stražila dva vojaka z nasajenima bajonetoma. Onkraj vrat je bil nov hodnik, in na tem hodniku je brkač ustavil Sergeja. »Tu noter!« je rekel. In mladi človek, ki je včeraj ob tej uri še ves drhtel od sreče, ljubezni in blaženega upanja, je stal v naslednjem trenutku pred preiskovalnim sodnikom.

Sredino nevelike sobe je zavzemala podolgasta, zeleno pogrnjena miza, za katero sta sedela dr. Justinijan Tekstor in — ob koncu mize — zgrbljen pisar s kosmatimi lici. Dr. Justinijan Tekstor je molče pokazal jetniku stol, ki je stal pred mizo, in Sergej je sédel nanj. Paznik mu je obstal za hrbtom.

Svetlobni stožec viseče svetiljke je živo obseval jetnika. Preiskovalni sodnik, zajeten mož z redkimi, črnimi lasmi, rdečeličnim, nekam mastnim obrazom in poltenimi, nabuhlimi zamorskimi ustnicami, je samozadovoljno uprl boljše oči v Sergeja in ga minuto ali kaj srepo gledal, ne da bi izpregovoril. Videti je bilo, da ga hoče na prvi mah pretresti in mu pokazati svojo vsevednost.

»A, to je znameniti pogled v dno duše,« je zaničljivo pomislil Sergej. »Pogum, tiger, naskoči me!«

Dr. Justinijan Tekstor je res hotel predreti bledo, izmučeno krinko jetnikovega obličja in jo je tudi brez težave prediral. Notranjost mladega človeka je ležala pred njim kakor odprta knjiga, znal jo je na pamet kakor kazenski zakonik, in prav tisto, kar je Sergej najbolj skrival, je bilo najbolj na vrhu. Preiskovalni sodnik je sam v sebi že naprej vedel vse, kar mu je hotel izviti z zaslišanjem. Vedel je, da se je bila snoči v duši tega nesrečneža usodno zapletla neštevila množica vplivov in ga storila morilca; vedel je, da Sergejeva duša vzlic svojemu dozdevnemu miru plahuta nad prepadom obupa in da ne more nobeno sodišče izreči nad njim strašnejše kazni, kakor je ta obup. Vsega tega ni vedel samo zato, ker je bil izkušen preiskovalni sodnik, ampak tudi zato, ker je Sergeja osebno poznal; zakaj dr. Justinijan Tekstor se je še nedavno dobrikal udarniškim krogom in upal, da bo po O' Brienovem prihodu na oblast zasedel visoko mesto v pravosodnem ministrstvu. Spominjal se je celo, da je bil nekoč vpricho Sergeja Hristova sofistično branil propagando dejanja in dokazoval, da je teror npravstveno opravičljiv, kadar služi plemenitemu namenu. A vse to je bilo zdaj ničevno: dr. Justinijan Tekstor je bil snoči zaslutil, da se zbira nad O' Brienovo glavo poguba, in preložil zlato svoje vdanosti na karto Roberta Hardyja; in v tisti sekundi, ko je to storil, je bilo postalo zanj in za vse spodobne ljudi neresnica, da bi bil kdaj ustrezal zelenim legijam in zagovarjal nasilje, in čista resnica, da je bil zmerom srdit nasprotnik terorja in goreč zagovornik državljanskih pravic. Sergej Hristov, ki je zdaj sedel pred njim, ni bil več njegov osebni znanec niti ne zapeljana žrtev vplivov, med katerimi je bil tudi vpliv besed Justinijana Tekstorja o upra-

vičenosti nasilja; bil je zgolj kos tvoriva, ki ga je hotel dr. Justinijan Tekstor spretno predelati v dokaz svoje zmožnosti in svojih dobrih načel.

Nerodno je bilo samo to, da je moral zaradi naglega postopka in zaradi javnosti, ki je čakala novic o preiskavi, takoj poklicati osumljenca predse. Dr. Justinijan Tekstor je imel namreč nocoj še snidenje z ženo nekega prijatelja in se je bil v ta namen že okopal in preoblekel; misel na to, kar je hotel storiti s prijateljovo ženo, ga je tolikanj prevzemala, da se je le z nejevoljo lotil zasliševanja in komaj čakal, da bi opravil. Ko je pa izpraševal Sergeja o njegovih osebnih podatkih in nagonsko spoznal, da Sergej ni samo zbran in pripravljen, ampak da se celo zdaj, ko stoji pred vsemogočnim obličjem preiskovalnega sodnika, spominja svojega prejšnjega znanja z njim in ga v srcu zaničuje zaradi njegove npravstvene ničvrednosti, njegovega hinavstva in stremušstva, je potuhnjeno vzkipela v njem mržnja do mladega človeka, in sklenil mu je iztrgati priznanje.

»Do pol enajstih mu moram zlomiti vrat,« si je obljubil; »če bi se pa upiral, tedaj odložim stvar do jutri, da ne zamudim Marcele.« Zapodil je misel na Marceline vitke, skoraj dekliške noge, ki mu je hotljivo vznemirjala živce, si podprl čelo z roko in jel iskati napake v Sergejevem obrambnem načrtu, kakor si ga je predstavljal. Pravilno je sodil, da mora biti osumljenec najmanj pripravljen na vprašanja o tem, kar je bilo danes in česar še ni utegnili premisliti. Dasi ni gledal Sergeja, je vendar čutil obupno napetost mladega človeka; zavest, da osumljenec trpi, mu je dobro dela, in rad bi mu bil podaljšal muko, če ne bi bilo Marcele. Zaradi te se je vendar že odločil. Nenadoma — tako je mislil — je spustil roko na mizo, vzdignil glavo in mrzlo uprl boljšeče črne oči v Sergeja. Pogled preiskovalnega sodnika in morilčev pogled sta se kakor s kremplji zapela drug v drugega.

»Zakaj ste ustrelili Solona Simonowicza?« je z malo-marnim, brezčutnim glasom izpregovoril Justinijan Tekstor.

Osumljenec ni trenil z očmi, nikaar že da bi se bil zrušil, zakaj neposredno vprašanje o vzroku umora je bilo po na-

ključju baš tisto, ki ga je najprej pričakoval. Mirno je pogledal izpraševalca in s trdnim, skoraj jeznim glasom odvrnil:

»Na to vprašanje ne morem odgovoriti... Nedolžen sem, žrtev blazne zmote Franka Urbana. Nisem ustrelil Simonowicza!«

»Niste ga ustrelili?« Preiskovalni sodnik se je zavzel, nato pa hudobno pokimal. »Recimo, da to ni vaša zadnja beseda... Povejte, mladi človek,« je dejal in se porogljivo nagnil proti Sergeju, »razodenite mi: če niste ustrelili Simonowicza, iz kakšnega nagiba ste potem danes priznali doktorju Urbanu, da ste ga ustrelili?« Njegove oči so se prežeče zasedale v črte Sergejevega obraza.

Tudi ta udarec Sergeja ni podrl; narobe, uganil je, da mu hoče Justinijan Tekstor samo omajati ravnotežje. Zato je še bolj jasno in — kakor se mu je zdelo — prostodušno pogledal sodnika, rekoč:

»Kako vam je doktor Urbanus poročal o najinem razgovoru, ne morem vedeti... Resnica je, da mi je zabrusil to obdolžitve v obraz; a laž je, da bi mu bil priznal dejanje. Nisem ga mogel priznati, ker ga nisem storil.«

»Torej je tudi laž, da je bil vaš obraz po tem, ko je doktor izrekel svojo obtožbo, živa slika groze?« je z zmago-slavno povzdignjenim glasom vprašal preiskovalni sodnik in potrkal s svinčnikom ob mizo. »Laž je, da se niste glasno in ogorčeno uprli, kakor bi storil vsak nedolžen človek, ampak ste ves čas razgovora šepetali, očitvidno iz strahu, da ne bi v sosednji sobi slišali, kaj vam doktor očita? In laž je seveda tudi to, da ste dali doktorju Urbanu besedo, da izvršite samomor, preden vas naznani oblastvom, potem ste se pa strahopetno skesali in odšli z dvema gospodičnoma na izprehod? Vse to je laž?« je pikro ponovil Justinijan Tekstor.

Jetnik, ki je sam predobro vedel, da se je od snoči pa do te minute nenehoma bal in da ga je samo strah podil skozi pekel teh štirindvajsetih ur, je ob očitku strahopetnosti zardel in sovražno blisnil z očmi. Vse njegovo bitje je bilo toli besno prežeto z voljo, utajiti sleherno krivdo, da ga je zadel očitek Justinijana Tekstorja kakor krvava psotka. O,

kako je sovražil ničevnika, ki se je hotel z njegovo krvjo dokopati do višjih časti in višje mesečne plače!

»Gospod sodnik,« je vzkipeł, »dobro vem, da bi se v tem položaju zaman skliceval na človeško dostojanstvo. Govórite z menoj, kakor vas je volja; podtikajte vsemu, kar sem storil in česar nisem storil, najnižje nagibe! Vendarle...«

»K stvari!« Justinijan Tekstor mu je zlobno presekal besedo. »Zdaj gre za glavo, ne za viteško občutljivost... Ali je laž ali ni? To hočem vedeti.«

Sergej je že miroval. Tisto sekundo, ko je vzrojil, je bil kakor po razsvetljenju ujel nit zagovora.

»Laž ali ne laž?« je ponovil sodnikovo vprašanje. »Frank Urbanus je poštenjak, kar mu celò v tem strašnem trenutku sam prvi priznam... Pobral je napačno sled, se zagrizel vanjo, in zdaj me ima za morilca,« je neprisiljeno govoril, gledaje sodniku v oči. »Za morilca me je imel, še preden je prišel k meni. Ni čudo, da je videl v vsem dokaz za svoje krivo prepričanje... To ni laž, ampak grozna, usodna zmeta.«

»Ali vas je bilo strah ali vas ni bilo strah?« je nestrpno vprašal Justinijan Tekstor. Misel na Marcelo mu ni dala miru; sukno na mizi se je izpreminjalo v njeno polt, in komaj je čakal, da bi končal zaslišanje. »Ali ste šepetali ali niste? Ali ste obljubili, da se ustrelite, ali niste obljubili?«

»Tudi vam je vse dokaz,« je žalostno rekel osumljenec. »In vendar je resnica tako preprosta... Dovolite, dovolite,« se je podvizal, videč, da mu hoče Justinijan Tekstor spet seči v besedo, »naj vam povem, kako je bilo... Mislite si...«

»Kratko, prosim!« je zarenčal Justinijan Tekstor. »Nikar ne praznih besed!«

»Nobene, ki ne bi bila potrebna... Izvolite se zamisliti v moj položaj... Strašne reči so se zgodile, vse mesto je zbeگانo, tako tudi vi in takisto tudi vaši dragi, najdražji na svetu! Človek je v nekakšni histeriji, ne svoje pameti, kakor da bi se hudobna vročica norčevala iz njega... kakor da bi se ves svet podiral... In mislite si, takega vas zaskoči mož, ki veste, da se ničesar ne boji in nikomur ne prizanese... in gre z vami v vašo sobo in jame šepetati — da, gospod preiskovalni sodnik: tisti, ki je prvi zašepetal, je bil Frank

Urbanus, ne jaz! in jame šepetati take čudne besede, da vas že naprej obhaja blazna, nemogoča slutnja in nehote tudi sami šepčete... In delj ko govori ta človek, jasnejši in jasnejši vam postaja zmisel njegovih besed, dokler vam ne sikne v oči: 'Ti, ti si umoril Simonowicza! Plačaj svoj dolg, morilec!'... Zaman se mu kolnete, da ni res, da lahko dokažete svojo nedolžnost; pobesneli bi, kričali, kakor volk bi mu planili na grlo — to je vaša prva misel — a kaj bi pomagalo? Ta, ki stoji pred vami, bi trdil svojo in bi jo trdil... in one tri, ki sedijo v sosednji sobi...«

»Kdo so bile tiste tri osebe?« je vprašal Justinijan Tekstor.
»Vaša mati...«

»Moja mati... moja sestra... in...« Sergej je obmolknil.

»Nu?« Preiskovalni sodnik je trkal s svinčnikom. »Kdo je bila tretja ženska?«

»Ne ženska: angel, gospod preiskovalni sodnik!« je v nenadni, drhteči ganjenosti vzkliknil osumljenec, in resnične solze so mu zameglile pogled. »Prijateljica, če smem tako reči... prijateljica, ki jo spoštujem in... obožujem...« je zamrmral.

»Njeno ime?« Dr. Justinijan Tekstor je nastavil svinčnik.

»Nikar, zaklinjam vas!« je vztrepetal jetnik. »Zaradi njenih ljudi ne morem povedati imena...«

»Kakor hočete. Našli jo bomo... in zaslišali... njo, vašo mater in vašo sestro,« je ravnodušno odvrnil Justinijan Tekstor.

Sergej se je zgrabil za sence in prepaden izbuljil oči v sodnika; šele ta mah je z duhom premeril vso Kalvarijo dragih žensk. A sredi ihtljaja, ki mu je spačil obraz, ga je izpreletelo: »Naj vidi, koliko mi je do njih! Tem bolj mi mora verjeti... Moj Bog,« je zdajci pomislil, »kak podel lažnik sem postal! Kak gnusen, ostuden hinavec!«

»Ime?« je mrzlo ponovil Justinijan Tekstor.

Sergej je spustil glavo na prsi in zamolklo izrekel Kajino ime.

»Damourjeva?« Preiskovalni sodnik je strmé pomolčal, nato pa z izrazom meščanskega zgražanja dodal: »Čestitam! Spoštovano ime ste spravili v sramoto!«

»Jaz?« je omotičen vprašal jetnik. »Jaz?« je v mislih ponovil. »Res jaz in ne življenje, ne zlo življenja, ki nas rodi in žre?...«

»Nihče drug kakor vi,« je zahreščal Tekstorjev glas. »A to ni predmet zaslišanja. Pripovedovali ste, kolikanj vas je bilo strah, da ne bi ženske slišale...«

»Da...« Osumljenec se je zbral. »Mislite si, gospod preiskovalni sodnik, da ste na mojem mestu... Predstavite si! O, tudi vi šepčete... Zaradi miru, zaradi sreče in zaupanja treh bitij, ki so vam vse na svetu... ko veste, da utegne prva glasna beseda pomeniti njihov obup, morda celo njihovo smrt... On šepče, in vi šepčete. Dokler še upate, da se bo dal prepričati, šepčete zato, ker jim hočete prizanesti nezmislno, neosnovano bol; in ko že dokončno vidite, da bo zakričal svojo blaznost v svet in da ne morete z ničimer odvrniti strahote, tedaj šepčete iz obupa, ki ni zmožen razsojanja, iz groze, ki nima ne dna ne bregov. Vse, da, tudi samomor, se vam zdi bolj mogoče kakor to, da bi vas te tri, gospod preiskovalni sodnik, te tri imele za morilca, kdo ve koliko peklenških dni, dokler se ne izkaže, da ste nedolžni!... In ko vam blaznež ponuja in prigovarja, češ: ubij se, in ne boš ničesar vedel o vsem tem, tedaj se vam zazdi ta misel skoraj dobrota, in malo manjka, pa bi mu zanjo poljubili roko... Obljubili mu ne bi, kakor mu tudi jaz nisem obljubil, prisežem vam, da ne! — zakaj nekje v srcu bi še vedno skrivaj upali, da sanjate divje sanje... a sami pri sebi bi pozdravili to rešitev, kakor sem jo jaz pozdravil... rajši, kakor da bi živeli... in doživeli...«

V teh besedah je bilo vzlic Sergejevi krivdi toliko resnice, da so ga zanesle v strašno razburjenje. Ko mu je zadnja jeknila iz prsi, je padel z glavo na mizo in glasno zajokal.

Dr. Justinijan Tekstor je potegnul izpod talarja zlato uro, pogledal nanjo in se posmehljivo ozrl na jetnika.

»Ne primerjajte me s seboj,« je rekel z vzvišenim podarkom. »Sicer pa, čemu komedija? Saj se niste ustrelili.«

»Tudi vi se ne bi, gospod sodnik!« je vzkliknil Sergej in vzdignil solzni, razdejani obraz. »Spomnili bi se, da bi s tem potrdili sum... v očeh teh treh in v očeh vseh

ljudi... in ko bi to pomislili, ne bi mogli! Tudi jaz nisem mogel — tako ne, kakor je terjal dr. Urbanus! Hotel sem, da bi bilo videti nesreča... Svoj namen sem tudi izvršil: šel sem na izprehod in nalašč padel pod avtomobil... Sam Bog si ga vedi, kako so me rešili; v avtomobilu so sedeli redarji... in... to je vse...«

Jetnikove solze so usihale. Njegove razširjene oči so s toli lakomnim izrazom prežanja vrtale sodniku v mastno obličje, da se je Justinijan Tekstor začutil užaljenega in bruhal v jezen smeh.

»Ha, ha, ha!« je zarezetal kakor hudobna črna žival, vstal izza mize, razgrnil talar, prekrižal roke pod hrbtom in jel z dolgimi koraki hoditi po sobi. »Iz same nedolžnosti ste šli pod kolesa! Kako ganljivo! In jaz, prav jaz naj to verjamem? Ha, ha, ha... Ne, gospod pisatelj, preiskovalni sodnik ni kupec za take romane.« Vrnil se je na svoje mesto in očitajoče našobil debele ustnice. »Če bi bili nedolžni, ne bi bili obupali, ampak bi se bili zanesli na svojo čisto vest. Takoj po odhodu doktorja Urbana bi se bili razodeli svojim najbližjim in jih pripravili! Jutri, tu, v tej sobi boste slišali iz njihovih lastnih ust, da bi jim bili s tem prizadejali najmanj gorja — stokrat manj kakor s svojo ‚slučajno‘ smrtjo,« je porogljivo vzkliknil Justinijan Tekstor, »in tisočkrat manj kakor s tem, da sedite v ječi in ste osumljeni umora, one pa...« Usoda gospe Hristove, Irine in Kaje Damourjeve se je zdela celo preiskovalnemu sodniku tako žalostna, da mu je zmanjkalo besed. »Vidite, kako lažete,« je končal. »Mar priznajte svoje dejanje!«

Sergej je trdovratno zmajal z glavo. »Vem, da se vam moram zdeti morilec,« je rekel z zamolklim glasom. »Videz priča za Franka Urbana, in vse, kar pravite, je popolnoma dosledno...«

»Torej priznajte!«

»Nedolžen sem.«

»Povejte mi samo nekaj,« je strogo rekel Justinijan Tekstor: »zakaj ste šli rajši pod avtomobil, kakor da bi se bili razodeli materi, sestri in... prijateljici?«

Osumljenec ga je kalno pogledal: »Če bi se bil razodel, bi jim bil moral povedati, kje sem bil ob tistem času, ko so ubili Solona Simonovicza.«

»Ali naj bo to priznanje, da ste sedeli v nekem avtomobilu, ki je stal pred Simonoviczevo hišo, in držali v roki samokres?«

»Nikakor ne,« je rekel jetnik in odločno stresel glavo. »Nisem sedel v avtomobilu in nisem držal samokresa.«

»Ampak?«

Sergej je pobesil glavo. »Če bi vam mogel povedati, bi bil tudi njim povedal.«

»Zakaj ne morete?« je nestrпно vprašal preiskovalni sodnik.

»Bil sem na takem kraju, da ne morem priznati ne materi ne sestri ne gospodični Damourjevi,« je odvrnil Sergej. Vse njegovo bitje je vzdrhtelo od pritajenega upanja.

»Kje po tem takem?« je vprašal Justinijan Tekstor. »V javni hiši?«

Jetnik je odkimal.

»Vsekako pri ženski!« je silil sodnik.

»Ne mučite me!« je zastokal Sergej in skril obraz v dlani.

Justinijan Tekstor ni verjel Sergeju, da ne bi bil morilec; verjel je Franku Urbanu, in njegov pogled na vprašanje o jetnikovi krivdi je bil, kakor zmerom pogled preiskovalnega sodnika, že naprej nepreklicno določen. Ne glede na svoje častihlepje in svojo službeno korist se je čutil nasproti njemu v položaju igralca, ki sedi z nasprotnikom pri deski in se ne bi za nič odrekel veselja, da mu pobere figure, ga zajame v klešče svojih ukan in mu napove »šah—mat«. Ali preiskovalni sodnik se nocoj ni čutil zbranega za usodno igro. Ne le, da ga je spet in spet mamila misel na Marcelo, ampak tudi razgovor z osumljencem je bil poln izkušnjav, ki so mu zapeljevale duha. Odkar je videl v Sergeju junaka ljubezenskih pustolovščin, se mu je zdel zanimivejši, človeško bližji; in med njegove sodniške misli o tem, kako bi mu zlomil vrat, so se čedalje bolj trdovratno vpletale misli na bisernobelo telo gospe Marcele, nedoločne predstave Kajinega telesa in nazadnje celo predstava tretje, neznane ženske, ki je osumljenec namigaval, da je bil pri njej, in tega, kar bi se bilo utegnilo goditi med Sergejem

in neznano žensko. Ker je vedel, da se v tem raztresenem stanju ne bliža svojemu namenu, ampak samo jalovo zapravlja večer, ki ga je hotel porabiti za snidenje s prijateljovo ženo, se je pridružilo njegovi sodniški naježenosti proti osumljencu tudi čustvo osebnega sovraštva. Z jasnim naporom volje se je iztrgal sanjariji, izvlekel uro, jo položil predse in sklenil, da bo posvetil ves čas, kolikor mu ga še ostane, samo svoji službeni koristi in zapovedi pravice, ki jo terja ta korist, to je, pogubi Sergeja Hristova.

»Nu?« je vprašal in hladno uprl oči v osumljenca.

»Ne morem povedati,« je zamrmral Sergej. »Zaradi matere in sestre... zaradi vseh treh,« je z muko dodal, ker se mu je vpricho sodnika in paznika upiralo izreči Kajino ime, »in tudi zaradi osebe, ki sem bil pri njej...«

»Pa pozneje, vsa pota vodijo v Rim!« je s pikro togoto odrezal preiskovalni sodnik. »Povejte mi torej, kako ste prebili snočnji večer?«

34

Justinijan Tekstor je jel zadajati jetniku tista preprosta, dosledna vprašanja, ki si je bil Sergej že popoldne pripravil odgovore nanje. Sergej je čutil, da se na tej utrti poti ne more spotakniti; tesnoba mu je odlegla, spet je z dozdevno prostodušnostjo gledal sodniku v oči in z mirnim, krepkim glasom dajal svoje odgovore; zavest, da premišljeno določa vsebino svojih odgovorov, izraz svojega glasu in igro mišic na svojem obrazu, mu je utrjevala pogum. Obenem s tem novim zaupanjem, ki ga je obhajalo, je pa ves čas čutil v grlu solze neizmerne, skeleče žalosti, zakaj sleherni teh odgovorov ga je spominjal njegove podstrešne sobice, steklenih vrat, materine in sestrine bližine, njunih ljubljениh, vdanih obrazov, rahlih korakov in nežno pritajenih glasov, skratka, vsega tistega raja, kamor ni bilo več nobene poti in kjer sta bila zdaj groza in obup edina sled o Sergeju...

Preiskovalni sodnik je izpraševal osumljenca o tem, kaj je delal v Zeleni hiši.

»O čem ste govorili z Omeragićem?«

»O napadu na Stolnem trgu.«

»O čem še?«

»Ne vem. O ničemer takem, da bi spadalo k stvari... Razburjen sem bil in se ne spominjam.«

»Koliko časa sta govorila?«

»Nekaj minut, morda delj; dokler me ni Omeragić zapustil.«

»Kam je šel?«

»Mislim, da v notranjost Zelene hiše. Ne vem... Ljudi je bilo v veži mnogo; vsi so prihajali in odhajali.«

»Kaj ste storili, ko ste ostali sami?« je nadaljeval Justinijan Tekstor, in Sergej je po glasu uganil, da se spet pripravlja na skok. »Ali ste še čakali v Zeleni hiši?«

»Ne dolgo,« je odvrnil jetnik. »Kmalu sem odšel.«

»Odšli ste,« je rekel preiskovalni sodnik in pokimal. »Zakaj? Ali so vas poslali?«

»Sam od sebe sem šel. Tesnoba me je obhajala... in pozno je bilo,« je počasi dodal osumljenec.

»Pozno?« Dr. Tekstor je potrkal s svinčnikom in vzdignil glavo. »Koliko je bila ura?«

»Enajst... morda četrta na dvanajst...«

»To je pozno?« se je zavzel sodnik. »Kod ste hodili do ene?«

»Zakaj do ene, gospod preiskovalni sodnik?«

»Vprašam vas, kod ste hodili! Kam ste šli iz Zelene hiše?«

»V mesto,« je z izrazom zadrege odvrnil Sergej in pomislil: Zdaj!...

»Mesto je veliko,« je zarenčal Justinijan Tekstor. »Kam ste šli, vprašam?«

Razburjenje je pomagalo Sergejevi igri: zardel je, in glas mu je trepetal, ko je rekel: »To je tisto, česar ne morem povedati...«

»Ne kvasite neumnosti, mladi človek!« je osorno kriknil Justinijan Tekstor in zastrmel čez konico svojega svinčnika jetniku v oči. »To ni tisto, česar ne morete povedati, ampak tisto, kar mi hočete povedati za vsako ceno! Če bi ne bilo tako, bi si izmišljali in lagali, ne pa da ponavljate: ne morem... Ta lažni alibi, ki vas peče na jeziku — zakaj naprej vam povem, da mu ne verjamem! — je vaš edini up, edino, kar vas more obvarovati sekire; in ker se tega

zavedate in predobro veste, da mora alibi obveljati, ali pa jutri osorej vaša lepa glava ne bo več krasila vaših ramen, zato igrate komedijo in se obotavljate, češ, delj ko se bom upiral, bolj mi bo nazadnje verjel... Ali je tako ali ni?« je govoril preiskovalni sodnik, rezko in zmagoslavno poudarjaje vsako besedo. »Novinec ste,« je nadaljeval, »smešen, klavrn novinec! Spoznajte že, da ne gre za to, ali vam verjamem ali ne, ampak za to, ali ovržem vaš alibi ali ga ne ovržem. Če se zanesete na svoje krive priče, povejte jih in odgovorite, kje ste bili; če jim ne zaupate — priznajte! Na dan z besedo!« je s trdim, okrutnim glasom končal Justinijan Tekstor in spet potrkal ob mizo.

Osumljencu je bilo, kakor da bi poslušal te besede s tilnikom, ne z ušesi: delj ko so padale nanj, bolj se mu je zdelo, da čuti ostrino, ki mu trga kožo in mišice, drobi vretenca in reže v mozeg nepopravljivi prepad med življenjem in smrtjo. Njegova volja se je zašibila v omotični grozi, in izpregovoril je, samo da bi čul svoj glas in čutil, da se bori...

»Vem, da mi ne verjamete, gospod preiskovalni sodnik,« je rekel, krčevito se upiraje pogledu Justinijana Tekstorja; »to je vaš posel... A branil se nisem iz zvijačnosti; ne zato, da bi mi rajši verjeli, ampak zato, ker je s tem, da odgovorim na vaše vprašanje, v mojem življenju vsega lepega in dobrega konec...«

»Pustiva literaturo!« mu je Justinijan Tekstor posmehljivo segel v besedo. »Ne vprašam vas, zakaj ste se branili, ampak kam ste šli iz Zelene hiše.«

»In samo zato vam odgovorim,« je trdovratno nadaljeval Sergej, »ker me je groza — ne sekire — ampak tega, da bi me imela tri bitja, ki so mi nad vse sveta in draga...«

»Za morilca, razumem,« je zlobno pokimal sodnik. »Ta nagib vam dela vso čast in priča o vzvišeni plemenitosti značaja... Torej?«

»Bil sem pri Louji Sziklossyjevi!« je z mrtvim glasom rekel osumljenec in pobesil oči.

»Pri plesalki Velike opere?« se je zavzel Justinijan Tekstor. V črnih zrenicah sta mu zamigljali dve grdi iskri, in Marcelina

prikazen mu je spet obsedla duha. Nervozno je pogledal na uro, cmoknil z debelimi ustnicami in ponovil: »Pri Louji?« Sergej je prikimal.

»Ták Casanova!« se je čednostno zgrozil sodnik. »Priateljico ima, ki jo spoštuje in obožuje,« je nadaljeval, zbiraje svoje misli za tisto, kar je hotel storiti, »pa gre sredi noči... in... sram vas bodi!... Kaj ste delali pri tej razbrzdanki?« je vprašal Justinijan Tekstor in hotljivo priprl oči.

Jetnik je molče skomignil z rameni.

»Kdaj ste prišli k njej?«

»Šel sem iz Zelene hiše, ne da bi se kje ustavil,« je zamrmral Sergej. »Torej sem moral biti o poli dvanajstih tam.«

»In ste ostali — doklej?« je vprašal sodnik.

»Ko sem odšel, je bila ura tri...«

»Ták pokvarjenec!« Justinijan Tekstor je majal z glavo. »Ták monsieur Nicolas — ali poznate Restifa de la Bretagne?... In še po takih strašnih dogodkih! To je prav za prav zanimivo... Bral sem, da pogled na kri, na rane in na razmesarjena trupla draži v nekaterih ljudeh poltenost. In pri morilcih se kaj pogosto zgodi, da dirjajo po storjenem dejanju naravnost ženski v objem... Prosim, prosim,« je vzkliknil in kakor prestrašen iztegnil roke proti Sergeju, »o vas to seveda ne velja, nikakor ne! O poli dvanajstih ste prišli iz Zelene hiše k Sziklossyjevi, jelite... in ste ostali pri njej do treh — saj tako ste rekli? — Simonovicza so pa ustrelili ob eni; kako morete biti po tem takem morilec? Očividno je vse to pomota, usodna, neopravičljiva pomota... Kaj ne da?«

Osumljenec je že upal, ko je zalotil v glasu Justinijana Tekstorja drhtljaj prihuljene zlobe. Mržnja je zakipela v njem, in kljubovalno je zbral vse moči.

»Da, gospod preiskovalni sodnik,« je odvrnil, mirno strmeč nasprotniku v mastni obraz, »prav pravite: kako morem biti morilec, ko nisem bil na kraju dejanja, ampak drugje? Gospodična Sziklossyjeva ne bo mogla utajiti, da govorim resnico... Nedoržen sem, žrtev usodne zmote.«

»Lažete!« je tisti mah zagrmel Justinijan Tekstor in treščil z roko po mizi. »Lažete, zakaj Sziklossyjeva se o poli dvanajsti še ni bila vrnila iz opere... Ujeli ste se, ničvrednež!« Iz boljšečih črnih oči mu je zsršal neusmiljen ogenj, črte njegovega obraza so se spačile, beli zobje so odurno planili izza mesnatih ustnic. »Vaš alibi je zlagan in dogovorjen!«

Sergej, ki ga je ta udarec zadel pripravljenega, se je hladno nasmehnil. Čeprav ni vedel, da Lou zaradi gostovanja Rahele Constantinescove snoči ni mogla plesati, kar je bilo preiskovalnemu sodniku dobro znano (Justinijan Tekstor je celo sedel pri predstavi, občudoval Raheline gole noge, jo v mislih primerjal z odsotno Loujo in navdušeno ploskal), je vendar takoj pomislil, da ga Lou ne bi bila mogla srečati v Zeleni hiši, če bi bila nastopila.

»Motite se, gospod sodnik,« je odvrnil. »Gospodična Sziklossyjeva je bila o poli dvanajstih doma in bo to dokazala.«

Justinijana Tekstorja, ki je trdno upal, da bo s to podrobnostjo prestrašil osumljenca, ga zmedel in mu izsilil priznanje, je Sergejev odgovor še bolj razkačil.

»Tako!« je nadaljeval z istim grmečim glasom kakor prej. »S Stolnega trga v Zeleno hišo, iz Zelene hiše k čednostni deklici in odtod naravnost domov: ali je treba očitnejšega dokaza, da ste nedolžni? Kdo naj še dvomi? Kleče vas prosim odpuščanja... ha, ha, ha!«... Tekstor je buhnil v grohot, se vrgel nazaj, da je stol zahreščal pod njim, sklenil roke na dvignjenem kolenu in zdajci zvitó pogledal jetnika. »Čujte, mladi človek,« je nadaljeval z izpremenjenim glasom, hlastno in skoraj poredno, kakor v ljubeznivem družabnem razgovoru; »dovolite mi vprašanje... in Bog mi je priča, da vas ne maram spraviti v zadrego... Vendar, gospod Hristov: če bi bilo vse to res — kako bi bili potem mogli ubiti Simonowicza?« je zdajci zagostolel, in njegov pogled se je kakor rapir zabodel v jetnika. »Tega ne spravim v sklad in ne spravim. Pomagajte mi, dobri mladenič.«

Sergej je zrl na sodnikove kosmate roke, ki so sklenjene drgetale na kolenu. Nagonsko je čutil razkačenost Justinijana Tekstorja, in ta razkačenost mu je krepila zaupanje in pogum.

»Stvar ni tako zamotana, kakor se vam zdi, gospod preiskovalni sodnik,« je pikro odvrnil. »Izvolite se sprijazniti s tem, da nisem ubil Simonowicza, pa boste vse razumeli...«

»Lažete!« je zdajci spet zarohnel Justinijan Tekstor in planil pokoncu. »Lažete! Lažete!« Kosmata pest je razbijala po mizi, zamorske ustnice so brizgale osumljencu peno v obraz. »Lažete, morilec! Dr. Urbanus vas je videl: na Stolnem trgu, pred Zeleno hišo in potem, v avtomobilu, v samem trenutku dejanja... Natanko vas je opisal! Lažete,« je kričal Justinijan Tekstor, »nihče drug ni ubil Simonowicza kakor vi!«

Jetnikov pogled je bil kakor steklo. »Ne lažem,« je rekel z glasom, ki je drhtel od strastne napetosti volje. »Nisem ga ubil!... In Frank Urbanus ni videl mene, ki nisem bil tam, ampak kdo ve koga drugega...«

»... ki je imel na roki vaš prstan!« je porogljivo zapel sodnik. »Prav tale zanimivi prstan s črnim kamnom!« Iztegnil je debeli kazalec s skrbno opiljenim, položčenim nohtom in pokazal na Sergejevo desnico. »Reči moram, da se zelo zanašate na Sziklossyjevo: niti prstana niste skrili!«

»Nalašč ga ne skrivam,« je odgovoril Sergej in obrnil roko tako, da je bil prstan še bolj na očeh. »Če bi ga skrili, bi potrdil to, kar ni res... Oniks je zelo priljubljen kamen, in lahko si mislim...«

»Lažete!« je odsekal Justinijan Tekstor. »Povejte, kdo vam je ukazal, da ubijte Solona Simonowicza?«

»Nihče mi ni ukazal, in nisem ga ubil! Kolikokrat naj še povem?«

»Ubili ste ga!« je zavpil sodnik. »Priznajte! Čemu ta jalova burka? Dr. Urbanus vas je videl, in Frank Urbanus ni plesalka iz opernega baleta, ampak gentleman, ki ga pozna vsa Silvanija...«

»O tem sem enako prepričan kakor o svoji nedolžnosti,« je suho rekel osumljenec. »Zato ne pravim, da Frank Urbanus laže, ampak da se moti.«

»Ne moti se!« Justinijan Tekstor je vstal izza mize, stopil k Sergeju in ga srdito stresel za ramo. »Morilec ste vi, priznajte! Hočem, da priznate!« Njegova okisla sapa je zoprno udarila jetniku v lice.

»Nikoli ne bom priznal... Nedolžen sem!« je s trdim, odsekanim glasom ponovil osumljenec.

»Priznali boste!« je rekel preiskovalni sodnik in nagnil svoj mastni, rdeči obraz prav do Sergeja. »Jutri boste priznali...«

»Kako kriči...« je izpreletelo mladega človeka. »Ne, saj ne kriči... Šepeče. Samo ta grozna, okrutna volja, ki je v njegovem glasu...«

»Jutri!« Besede Justinijana Tekstorja so kakor vroča burja žvižgale jetniku v oči. »Priznali boste, pravim — pa da vam moram z razbeljenimi kleščami iztrgati resnico!...«

Tedajci je Sergejev pogled omahnil. Kakor slike, izpred katerih vzdigneš zagrinjalo, so zavrvele v njegovem spominu divje zgodbe, ki so jih pripovedovali o tem možu in ki jim Sergej Hristov prej ni verjel: zgodbe o trpinčenju preiskovalnih jetnikov, o zaslišanjih sredi noči, zgodbe o nečloveškem pretepanju ljudi, ki so zdravi in močni stopali pred Justinijana Tekstorja in ki so jih zbite in razmesarjene, ljudem ne več podobne odnašali izpred njega... Leden curek se je ulil osumljencu po hrbtu. Stisnil je čeljusti, obupno kljubujoč sodnikovemu pogledu.

»Vem,« je zamrmral. »Močnejši ste od mene in smete, kar hočete... Začnite! Ubijte me!... Priznal ne bom, ker ni res...«

Justinijan Tekstor se je vzravnal. »Morilec,« je vzkliknil z glasom brezmejnega zaničevanja, »nizki, lažnivi morilec! Ali se ne studite samemu sebi? Snoči ste imeli pogum, da ste vpričo žene in otrok ubili neoboroženega človeka, zdaj pa nimate poguma, da bi vzeli kazen nase... Žrtev se ni mogla skriti pred vašimi strelji, sami se pa skrivate in strahopetno branite svoje življenje z lažjo!« Vzdignil je pest, kakor da bi ga hotel iz svete jeze udariti v lice.

Pri teh besedah se je v jetniku vse zamajalo. Ne le, da sta ga pretresli resnica, ki je bila v sodnikovih očitkih, in zavest, da se sme celò tak malopriden, sebičen brezvestnež, kakor je Justinijan Tekstor, zgražati nad njegovim dejanjem, ampak še bolj ga je presunil strah pred sodnikovo grožnjo. »Zdaj jih bo poklical,« ga je zamrazilo. »Tepli me bodo, in jaz, ki ne bom strpel sramote udarcev, bom vse priznal... Tako bo

moja poguba še stokrat popolnejša, kakor če bi bil v prvem trenutku rekel: da, jaz sem ga ubil!« Groza je rasla v njem kakor tiho, ledeno morje...

Če bi bil Justinijan Tekstor vztrajal še pet minut in poklical moža z žilavko, ki je čakal njegovih ukazov, bi se bil zrušil Sergejev odpor na kolena. Toda preiskovalni sodnik se je zdajci vrnil k svojemu stolu in pogledal na uro: čas, ki si ga je bil odmeril, je potekal. In ker se Justinijan Tekstor ni mogel sprijazniti z mislijo, da naj ne gre k prijateljavi ženi in ne osramoti njenega moža, je potrkal s svinčnikom ob mizo in se obrnil k pisarju:

»Torej... po tem takem... pišite!...« je pričel.

Komaj je tako rekel, ga je že minilo vse sovraštvo in vobče vsakršno človeško čuvstvo do osumljenca, in Sergej Hristov je postal zanj samo nekakšen predmet, o katerem je bilo treba napraviti zapisnik. In ne le, da je osumljenec izgubil svoj človeški pomen, ampak tudi dejstva, ki jih je bilo treba zapisati, so se mahoma odmaknila v tisto megleno neprijemljivost, ki je zmerom prehodna stopnja med zaslišbo in sodnim zapisnikom. Justinijan Tekstor je lovil vsebino in medsebojno zvezo teh dejstev s takisto neizmernim naporom duha, kakor če bi jih bil slišal pred mnogimi leti in zdavnaj pozabil, čemu so na svetu in kaj pomenijo. In ko jih je mukoma vlačil iz neprijemljivosti in spenjal drugo z drugim v verigo doslednih členov, je osumljenec opažal, da se dejstva sproti nekoliko izpreminjajo in stopajo med seboj v takšno zvezo, kakor če bi jih bil Sergej izpovedal z namenom, da se obremeni in pokoplje, ne pa z namenom, da se razbremeni in reši. V zapisniku, ki ga je narekoval sodnik, ni bilo izraženo tisto, kar je osumljenec spet in spet poudarjal, to je, da ni bil na kraju dejanja in torej ni mogel ubiti Simonowicza, ampak izraženo je bilo, da Sergej Hristov taji svojo krivdo, čeprav si po vsej opisani zvezi dejstev ni moči misliti drugega storilca.

Če bi bilo šlo za manjšo stvar in bi bil sodnik narekoval tak zapisnik, bi se bil osumljenec glasno uprl, nikar že, da bi ga bil podpisal. Ko je pa Sergej zdaj strmel v Justinijana Tekstorja in opazoval, kako je mrdal z obrazom, zavijal boljšeče oči, šobil debele ustnice, se čehljal po redkih laseh

in lomil kosmate prste, ni mogel ujeti zmisla niti enega njegovega stavka. Strašna napetost jetnikove volje se je bila umaknila neizmerni trudnosti; po ohromelem zrcalu njegove zavesti je leno plul spomin tega, kar je bil rekel in slišal; in šele nekje spodaj, globoko na dnu, so se dramile zavzete, nejeverne, izmučene misli...

»Snoči ob tej uri sem bil nedolžen,« je mislil Sergej, »in zdaj sem zaslišan zaradi umora, in to, kar dela ta, to narekovanje in škripanje peresa po papirju, je moj zagovor... Ali so to moje besede? Kako različen je njihov zmisel od tega, kar sem hotel povedati!... Sodnik je prepričan, da lažem; ali sem res lagal? Mar ni resnica, da nisem hotel? ‚Jaz nisem bil tam, s svojo voljo ne, in še v avtomobilu, še pred Simonowiczevo hišo se je vse moje bitje upiralo strašni sili, ki me je gnala. Laž je zgolj to, da sem bil pri Louji... in res je le toliko, da je moja roka držala parabellum... da je Simonowicz mrtev... in da se zdaj svet podira name... Moja laž je torej samo obramba v stiski, kaplja vode v požar gorja... Ne lažem se zaradi sebe, moj Bog!...«

»Podpišite!« je zahreščal Tekstorjev glas, in kosmati prsti so porinili zapisnik pred jetnika.

Čeprav je Sergej nejasno čutil, da je vse, kar je bil povedal, v tem zapisniku nekam zavito in obrnjeno bolj v korist obtožbi kakor v njegovo korist, je vendar mehanično vzel pero in podpisal.

»Jutri do svidenja!« je grozeče rekel sodnik ter ukazal ječarju, naj ga odvede.

Tisto sekundo, ko je osumljenec podpisal, je bil v glavi Justinijana Tekstorja spet nastal beli dan. Megla, ki je med narekovanjem obdajala slučaj Sergeja Hristova, je hitro kopnela, in dejstva so se vračala iz neprijemljivosti v jasno, rezko osvetljavo zakona, politike in službene koristi. Preiskovalni sodnik je bil vkljub Sergejevemu tajenju trdno prepričan, da je osumljenec kriv, in je hotel jutri brez usmiljenja zlomiti njegov odpor. Ta namen je še bolj podžigal v njem željo po Marceli; zakaj Justinijan Tekstor je čutil, kakor mnogi ljudje, pred vsakim važnim opravkom potrebo po ženski, da si je zbistril duha in umiril živce.

S prožnimi koraki in veselim obrazom je stopil v svoj kabinet, odložil talar, si popravil ovratnico in si pogladil lase pred žepnim zrcalom, ki mu je kazalo — tako je menil — zelo lepega moža. Ko je pa vzel klobuk in palico, da bi odšel, ga je prešinila nenadna misel. Ta misel se mu je zazdela toli važna, da je neutegoma obesil klobuk nazaj, prislonil palico in pozvonil.

35

Sergej se je komaj zavedal, kako je prišel od Justinijana Tekstorja v svojo celico. Opotekal se je po goščavi, v kateri so se vrstile nepredirne temine s svetlimi jasami; temin ga je bilo groza, na jasah mu je odlegalo, čeprav je bilo tudi tam še dovolj strašno; in čutil je, da so te svetle jase in te črne temine samo pokrajine njegove duše, ki omahuje med smrtjo in življenjem. Že ga je držala smrt za vrat; še malo bi bila stisnila, še malo zamajala, pa bi ji bil padel v plen: ta občutek je bil tema. A strašni prijem smrti se je bil razklenil; nekaj časa je bilo še njegovega, morda še ure, morda vsa noč, in nemara da je bila na koncu teh ur ali te noči rešitev: ta zavest je bila jasnina, mrzla in žalostna od zavesti, da mu ne more nobena rešitev vrniti sreče in obnoviti tistega, kar je bilo. In kakor se čuti potnik, ki blodi po neznanem gozdu, izmučenega in slabega in z vsakim utripom svojega bitja in vsakim vlakencem svojega mesa koprni po miru, tako je rasla v Sergeju trudnost, ki ga je bila obšla na koncu zaslišanja.

Vrata celice so se zaprla za njim, ključiči so zarožljali, namazani zapahi so drug za drugim skočili v burnike; ječarjevi koraki so se jeli oddaljevati, odmevali so po hodnikih in utihnili za daljnim ovinkom. Sergej je bil sam.

Z dolgim, srèpim pogledom skelečih oči se je ozrl po celici, kakor se človek v sanjah ozira po prizorišču nesrečnih dogodkov; in vse, kar je videl, se mu je zazdelo samoumevno. Niti ga ni vznemirila misel, da mu je spat na eni izmed dveh trdih slamnic, ki sta ležali na pogradu, in da mu bo žarnica pod stropom vso noč svetila v obraz, niti ga ni prestrašilo visoko, zamreženo okence, niti se mu ni zastudilo vedro, ki

je stalo v kotu, poševno nasproti vhoda, tako da je mogel paznik celò tedaj opazovati jetnika skozi lino v vratih, kadar je opravljal potrebo. Vse to je bilo v strašnem, nepojmljivem nasprotju z dosedanjim načinom Sergejevega življenja, in mladi človek se je spominjal, kako ga je misel na jetniško celico, na zamreženo okno in na zaklenjena vrata še popoldne navdajala z blazno grozo; a zdaj, ko je bilo vse to resničnost, ni mogel najti v sebi ne groze ne razburjenja ne strastnega, nagonskega upora. Kakor se je bil snoči odtrgal od občestva pravičnih ljudi in postal človek, izvzet iz zakonov nedolžnega življenja, tako je bil nocoj, v trenutku, ko je izgubil svobodo, prestopil iz življenja prostih v življenje zaklenjenih in postal bitje, različno od tistega, kar je bil poprej. Bil je jetnik; njegova čuvstva in njegove misli so bile jetnikova čuvstva in jetnikove misli.

Zavedal se je, da je to stanje pričetek duhovne smrti, smrti nekdanjega Sergeja Hristova. »Telesni smrti bom ušel, ker bom tajil in ker mi bo O' Brien pomagal,« je mislil sam pri sebi, ko je sedel na pograd in jel sezuvati čevlje. »Če me prepusti pogubi, ga brez prizanašanja izdam, zakaaj zdaj stojim onkraj sramu, onkraj človeškega sočutja... 'Temu' pa ne uidem; 'to' je notranja kazen, in notranja kazen je od začetka v meni, kakor je vse, kar bi utegnilo biti, od začetka v duši slehernega človeka... Znamenje, da ta notranja kazen že opravlja svoje delo, je na primer to, da so mi mati, Kaja, sestra in stric Lonski, vsi dobri ljudje, ki sem jih ljubil, mahoma tako daljni. Vem, kolikanj so nesrečni, in vem, kolikanj morda še bodo, a vendar sem miren. Sodnik naj jih le pokliče, nič groza me ni. To so ljudje z one strani brezdna, jaz pa stojim na tej strani in ne morem drugega kakor nadaljevati pot laži, pot njihove rešitve...« Tako si je govoril Sergej in pozabljal tisto, kar je bilo najvažnejše: živo, do brezčutnosti napeto vez ljubezni, ki je vkljub vsemu še drhtela z njegove temne strani prepada na svetli breg.

Stopil je k vzdani mizici, nagnil ročko in si omočil suha usta z vodo, ki je imela okus po pločevini; nato se je vrnil k pogradu in legel. Slamnica je smrdela po ljudeh, po grehah, po mukah in solzah; raskava odeja, ki jo je potegnil nase, ga je spominjala kdo ve kolikih neznanih, kosmatih, potnih

teles, njihovega živalskega utripanja in njihovega trepetaja za življenje; bilo je, kakor da bi se vsi njegovi predniki stiskali k njemu in legali nanj in mu ihte in škrtaje šepetali svoje zavržene zgodbe. A Sergej, ki bi se bil še snoči s krikom zgrozil nad mislijo, da mu je spati v taki postelji, je zdaj brez studa legel vanjo; in komaj je legel in se odel, ga je že z vseh strani prevzel občutek, da se nekam potaplja. Zadnje misli pred spanjem so mu vzplapolavale v možganih kakor bliski na daljnem nebu.

»Prav za prav sem si predstavljal vse to veliko strašnejše... In zdaj ni nič. Samo truden sem... Trudnost morilcev me spet napada,« je pomislil Sergej in zaprl oči.

A tisto sekundo se je zdrznil. Iz globine hodnikov so prihajali koraki, ne rezki in razločni, kakor koraki samega paznika, ampak hrupni in izpremešani, kakor da bi stopalo po hodniku nekaj ljudi. Koraki so pusto odmevali po hodnikih in čedalje glasneje udarjali Sergeju na uho. Že je nezmotno slišal, kako je med koraki nekaj tiho požvenketavalo, in razločil hojo treh ali štirih ljudi. Žvenket in udarjanje čevljev ob tlak hodnika sta se bližala, postajala glasnejša, dospela do vrat Sergejeve celice in utihnila. Zapahi in ključi so zarožljali.

»K meni so prišli!...« Jetnik se je zdrznil kakor od pika strupene žuželke, se oprl na komolec in široko zastrmel proti vratom. »Pome. Ali me bodo topli?... Moj Bog, menda ni že krvnik?!...«

Ta mah, ko se je v Sergeju vse zazibalo, so se vrata odprla, in Sergejeve prepadene oči so zagledale na hodniku dva paznika in človeka v sivi jetniški obleki. Eden izmed paznikov je porinil tega človeka čez prag, mu pokazal na pograd in z osornim, mrtvim glasom velel:

»Tam! Druga slamnica!« Nato sta s tovarišem zaprla vrata, jih zaklenila in odšla. Njuni koraki, ki so bili zdaj ubrani in odmerjeni, so dolgo pojemali v nočni tihoti.

Prišlec, ki je bil stopil v celico, je bil čokat človek srednje rasti in srednjih let, z obrito glavo, košatimi črnimi obrvmi in štrlečimi podočnicami; po koščenih, upadlih licih mu je poganjala redka brada. Ko se je nerodno približal pogradu in odložil odejo, ki jo je imel na rami, je Sergej videl, da so

mu roke in noge vkovane v težke verige. Prišlec je s svojimi poševnimi črnimi očmi nemirno, a prijazno pogledal Sergeja in nekaj zamrmral, kakor da bi se hotel opravičiti; nato je sedel na slamnico in sezul čevlje, skrbno pazeč, da ne bi zažvenketal.

»Da, tovariš,« se je spet obrnil k Sergeju, »tako daleč smo prišli, da še hlač ne moremo sezuti... Kako jih boš sezul, te vprašam, ko je veriga na poti? To je dobro,« je šepetal, »spravlja se pod odejo, to je dobro, da ne bo več dolgo...«

Vkovančeva široka usta so se krivila v skrivnosten nasmeh, in njegove žive, nemirne oči so dobrodušno pogledovale soseda; videti je bilo, da bi bil rad začel pomenek. Ali Sergej ni več razumel njegovih besed. V tistem trenutku, ko je videl, da niso prišli ponj, ampak so le privedli drugega jetnika, se je bila svinčena gora trudnosti spet sesula nanj. Pokimal je tovarišu, se obrnil v zid in zaspal mučno, moreče spanje.

Še v spanju se mu je zdelo, da sliši sosedov glas. Ves čas, ves čas je nekaj tiho šepetalo zraven njega. Prav za prav to ni bil sosed, ampak veter, ki se je pogovarjal z lipami na posestvu strica Hadžibabe; in tudi ne veter, ampak potok, ki je tekel med jelšami in skalovjem in se izlival v zelen tolmun. Ob tolmunu je stal Peter Lonski in metał muho in lovil postrvi, in obraz strica Petra je bil žalosten, in Sergej je vedel, da trpi zaradi njega, pa se nikakor ni mogel spomniti, zakaj. Nazadnje je ujel Hadžibaba veliko, staro postrv s čudno živimi rdečimi pikami, nobene črne ni bilo med njimi; postrv bi mu bila skoraj zlomila ribnico, in ko jo je podstregel z mrežo in spravil na suho in odpel, se je zdajci obrnil k Sergeju. »Vidiš, fant,« je rekel, otožno ga gledaje s svojim drobnim, dobrim obrazom, »ljudje smo kakor te postrvi, in usoda je ribič. Kakor pride postrvi prej ali slej trenutek, ko zagrabi za muho, ki ni muha, ampak slepilo iz perja in svilene niti, in obvisi, tako tudi človek ne uide minuti, ko se ujame, sam vrag si ga vedi, na kaj... Tega premami ljubezen, onega zlato, četrtega slava, velika ideja, skupna stvar — oh, sreč za ljudi je toliko, kakor slepilnih muh v tej moji škatlici, in nobena ni prava sreča! — in človek popade slepilo in postane kriv in je ujet, in ribič-usoda

ga požre. Riba je požrešna na muhe, in človek je lakomen sreče. Serjoža moj, človek si zmerom kaj želi, in čisto nemogoče je, da bi želel in ne bi grešil . . . Komaj pa grešiš in razrušiš harmonijo, tisti mah že visiš za svojo odgovornost. In naj se potem še tako upiraš in braniš, naj še tako obupno begaš po vsem tolmunu in siliš pod korenine in prosiš mrtve skale, da bi te sprejele v svoje varstvo — tanki las odgovornosti, ki ga prej nisi videl, bo vendar močnejši od vseh tvojih moči, in prej ali slej boš trepetal na suhem in vedel, da si zato ujet, ker si bil lačen in lakomen, ker si želel in hlepel . . . Zakaj sreča,« je z drhtečim, solznim glasom rekel stric Lonski in poučljivo vzdignil kazalec, »prava sreča je samo v tem, da živiš kakor zelena travica in si ničesar ne želiš . . .« Sergeju je bilo hudo od stričkovih besed, in vprašal ga je, zakaj mu to pripoveduje. »Zato,« je rekel Peter Lonski, in dve solzi sta mu zdrknili po drobnih licih, »zato, moj fant, ker si takisto poln krvavordečih madežev, kakor tale postrv; po tem vidim, da si kriv . . .«

»Striček Hadžibaba,« je zaječal Sergej in sklenil roke v brezumni želji, da bi se stricu vsega izpovedal, »ne tako, kakor ti misliš, ne tako, kakor pravijo! Jaz nisem hotel, do zadnjega ne . . . Še tam, pred hišo . . . Poslušaj, naj ti po pravici povem, kako je bilo . . .«

In Sergej je jel pripovedovati vse od kraja. Komaj je pa začel, je nekje zazvonilo, in nekdo je bil pri njem in ga je suval, češ: stricu nikar ne povej . . . Skrivnost je dušila Sergeja kakor gora, zvonilo je, in tisti, ki ga je tresel, mu ni dal govoriti. Nazadnje je odprl oči in zagledal žarnico pod stropom in začul samega sebe, kako ječi.

»Tiho, tiho. . .« je šepetal tuj glas. »Zbudi se, ne govori! . . .«

Sergej je utihnil, roka, ki ga je suvala, se je umaknila, nekaj je zažvenketalo; Sergej je v polsnu pomislil, da so to verige, ne zvon. Nato se je spet pogrezal, in spet je šepetalo in špetalo zraven njega, a to pot ni bil več potok, in Petra Lonskega ni bilo nikjer, ampak Sergej je bil doma v kuhinji, in rajnka Dunja, stara služkinja Marje Hristove, je ždela na svojem slamnatem stolčku in molila za verne duše. Dunja je z zgrbančenimi prsti prebirala jagode in šepetala češčene-marije, Sergeju je bilo strašno, stene so se nagibale, nikakor

niso hotele stati po koncu, in Sergej je vedel, da je to zaradi njega. Tedaj so se odprla vrata, Irinočka je stopila čez prag; bleda je bila kakor vosek, in njene oči so bile vse rdeče, a suhe («take, ki ne morejo več jokati,» je pomislil Sergej); tiho je zaprla vrata za seboj in obstala pred bratom. »Serjoža,« je izpregovorila, »kaj si storil? Glej, mamica je v ,temni sobi', vse samo zaradi tebe...« Sergej je razumel, da pomeni ,temna soba' nekaj strašnega, in obupna bol ga je kakor s kremplji popadla za srce. »In kaj bo rekla Kaja,« je nadaljevala Irinočka, »ali nič ne misliš na to? Če se izgovoriš, da si bil pri Louji, se bo čutila izdano in osramočeno, in če se ne izgovoriš, bo vedela, da si morilec...« Sergej je odrevenel, srce mu je zastalo, dihati ni mogel, tolikanj hudo mu je bilo od gorja za Kajo in groze nad samim seboj. Stene so se nagibale, Dunja je nehala moliti in kimaje pritrjevala sestrinim besedam, Sergej je zaječal, in mrtvaški zvonec je zapel, ker so gnali nekoga na morišče. »Pisal ji bom!« je v neznosni muki vzkliknil Sergej in planil mimo Dunje in Irinočke med zibajočimi se, nagibajočimi se stenami proti svoji sobi. Soba je bila Bog ve kje, stene so se same nastavljale in butale v Sergeja, in mrtvaški zvonec je zvonil, kakor da bi mu letel za petami. Nazadnje je bil Sergej v svoji sobi; sedel je, pisal Kaji pismo in glasno izgovarjal besede, kakor da bi si narekoval: »Kaja, mila Kaja! Izpovem se ti kakor živemu Bogu, v tvoje sladko srce položim svoj greh...« In med tem, ko si je narekoval in pisal, je zvonec nenehoma zvonil, in stene so butale in butale v Sergeja, kakor da bi ga svarile: nikar!...

»Molči! Molči že!...« je šepetal prestrašen glas. »Ne govori, tiho bodi... Zbudi se!«

Trda roka je tresla Sergeja za ramo, druga dlan mu je zdajci pokrila usta. Sergej se je zbudil, spoznal luč pod stropom in celico okoli sebe ter začul rahli žvenket sosedovih verig. Strahoma se je izvil njegovemu prijemu in sédel po koncu.

»Kaj je?« je vprašal s težkim, omamljenim glasom.

»Tiho, lezi! Potuhni se... Prihaja!...« je šepnil glas.

Sergej je komaj utegnil leči in potegniti odejo nase, ko so se zunaj približali koraki. Vratna linica se je odprla in

zaprla, koraki so se oddaljili; še nekaj minut je bilo slišati čedalje tišje odpiranje in zapiranje linic.

»Kaj je bilo?« je zbežan vprašal Sergej in se obrnil k sosedu.

»Paznik. Vsak čas pride na okoli; skozi linice gleda in vleče na uho... Ti pa sanjaš... govoriš... kričiš...«

»Kdo si?« Sergej se je nezaupno zdrznil, in slike njegovih sanj so mu zamigljale v spominu.

36

Slonela sta na komolcih in strmela drug v drugega. Čudni obraz Sergejevega soseda se je zgrbančil v žalosten, a dobrodušen smehljaj.

»Kdo sem?« je rekel s pritajenim glasom. »Kakopak, odkod bi poznal take imenitne ljudi! Hi, hi... Alibabin sem. Razbojnik Alibabin.«

»Ti si Alibabin?!« Sergej se je odmaknil v nehotni grozi, ki ga je izpreletela ob tem imenu. »Hajduk Alibabin! Ali te niso te dni sodili?«

»Hajduk Alibabin,« je prikimal jetnik. »Včeraj so me obsodili na smrt,« je mirno dodal in se udaril z robom dlani po kratkem, mišičastem vratu. »Jeli, da se ti ne zdim strašen? Saj tudi nisem.«

»Zakaj so te deli k meni?« je strahoma šepnil Sergej.

»Tako,« je odvrnil Alibabin. »Boga zahvali, če veruješ vanj.«

Sergej ga je zgrabil za komolec. »Ali misliš, da bom tudi jaz obsojen?«

»Ne vem... Ne zaradi tega. Zato, da bi ti ukradel resnico.« Mladi človek ga je osuplo pogledal.

»Preiskovalni sodnik me je nalašč poslal k tebi,« je nadaljeval hajduk. »Zapelji ga, da se ti izpove, je rekel; če bo govoril v sanjah, vleci na uho... Obljubil mi je, da mi v plačilo izprosi pomiloščenje.«

»In kaj sem govoril?« je vztrepetal Sergej. »Ali sem kaj govoril?«

»Menda si!« Alibabin je skrivil usta v zvit nasmeh. »Zato sem te zbudil, da ne bi blebetal... Govoril si o prav tistem, kar zanima sodnika. ‚Jaz nisem hotel,‘ si rekel, ‚ne, striček, še tam pred hišo...‘ Takrat sem te prvič zbudil. In ko si potem zaspal, je bilo spet takisto. Izpovedoval si se nekemu dekletu, ka-li? ‚Mila moja,‘ si rekel, ‚priznam ti kakor Bogu, v tvoje srce položim svoj greh... Da, jaz sem tisti! In vendar nisem: roka je streljala, a srce je nedolžno, volja onega satana mi je skrivila prst... Bal sem se, da te ne bi nikoli več videl...‘ Tako nekako. Če bi te ne bil stresel in ti položil roke na usta, bi bil izblebetal še marsikaj, in paznik bi bil vse slišal,« je končal hajduk.

»Tako sem govoril?« se je splašil Sergej. »Če sem, so bile sanje, samo sanje... Ne, ne, to ni res, kako naj bi bilo? Saj nisem bil tam.«

»Vsi trdimo, da nismo bili tam,« je menil Alibabin. »V resnici pa vemo, da smo bili, in časih nam vse tajeje nič ne pomaga. Katerikrat se sam izdaš, katerikrat pa pride tisti, ki te je videl, in že je po tebi...«

»Ničesar nisem storil,« je hlastno ponovil Sergej. »Pričo imam, da sem bil drugje!«

Razbojnik se je tiho zasmel. »Tako vsi pravimo,« je dejal. »Mi in taki, ki hodijo zunaj in gledajo solnce in so spoštovani med ljudmi. V resnici smo pa vsi morilci, in vsi bomo kaznovani.«

V pogledu mladega človeka je bilo toliko nezaupanja in strahu, da je Alibabin uganil njegovo misel.

»Nikar se ne boj, tovariš,« je zašepetal. »Nič ne skrbi: za ves svet te ne izdam. Tako mlad si še, tako pišče! Bogatin, ki sem mu razčesnil glavo, stara skopulja, ki sem ji vrat prerezal, mesar, ki sem ga počakal za gozdnim ovinkom, ne, ti se mi niso smilili, ti so že imeli vsak svoj delež življenja. Ti, sosed, si pa še sirota. Otrok si še!«

»Ne boš me izdal?« Sergej mu je nejeverno pogledal v žive, poševne oči. »Sodnik ti ponuja življenje — in praviš, da boš molčal?... Rajši, kakor da bi ostal živ?«

»Dovolj časa sem živel,« je modro odvrnil hajduk. »In kako, deček moj, kako! To ni bilo navadno življenje: tako

živi volk v goščavi, orel pod nebom, veter nad morjem — svobodno, strašno!« je vzdihnil, in črne oči so mu zaplapolale. »Sam pekel je vriskal nad menoj...« Pomolčal je, nato pa zmajal z glavo: »Vsakemu je nekje meja. Manj hudega bi bil storil, če bi bil prej umrl.«

»Molčal boš?« je ponovil Sergej. Misel, da si Alibabin noče kupiti življenja, se mu je zdela brezumna.

»Prvič zato, ker mu ne verjamem,« se je razvnel obsojenec. »Ti ljudje so tolikanj okrutni in tolikanj brez vesti, in ta Tekstor ima tako grdo dušo, da... Zdaj me mami, da bi ti ukradel resnico in mu jo izdal, potlej bi mi pa besedo snedel. Kako in s kom naj se pravdam zanjo, kadar me bodo vlekli pod sekiro? Ti ljudje so čisto brez srca,« je govoril Alibabin. »In drugič sem prav zato tukaj, ker je ubijati greh. Če je pa greh, da sem ubil bogatina, je tudi greh pomagati, da tebi vzamejo glavo; saj to je takisto, kakor da bi ti jo sam odsekal... Ali smemo vsi ubijati, kakor je koga volja, ali pa ne sme nihče ubiti svojega bližnjega, sploh nikogar ne,« je dodal, »nikar že jaz, ki nisem postavljen, da bi ubijal, in bom zato sam ubit... In tretjič...« Hajduk je mahoma utihnil.

»In tretjič?« je rekel Sergej, ki ga je obhajalo čudno zanimanje do tega človeka. »Zakaj ne govoriš?«

»Tiho,« je šepnil razbojnik. »Že spet prihaja...«

Koraki so se približali, vratna linica se je odprla in zaprla.

»Tretjič pa,« je nadaljeval Alibabin, ko je paznik odšel, »tretjič pa... Namreč, ko pride tvoja ura, boš tako sam vse povedal.«

Mladi človek se je zdrznil. »O,« je zamrmral v nagonskem strahu, »jaz ne bi nikoli nikomur priznal... če bi bil kriv!...«

»Še vedno mi ne zaupaš,« je dejal obsojenec. »Pa nikar! Jaz tebi tudi ne bi bil zaupal, dokler nisem spoznal, da mora vsak sam povedati.«

»Kako si spoznal?... Zakaj mora vsak sam povedati?«

»Črv gloje,« je skrivnostno rekel hajduk. »Prej si mislil: napravim, in nič ne bo za to... Kakopak! Takisto je, kakor

da bi bil še kamen na tvoji poti jezen, ker si to storil. Kar koli storiš, povsod ti je ,to' pod nogami. Razlezlo se je po tvojem življenju kakor peklenska kuga, vse je izpremenjeno, vse je narobe, vse gre po zlu... Ti misliš: nu, pa se poboljšam! Ali tvoj greh skrbi, da se ne moreš nikoli poboljšati. Rešim se, misliš, a zaradi svojega dejanja se ne moreš in ne moreš rešiti, pogrezaš se kakor v močvirju in lezeš v zmerom nove krivice in nazadnje v pogubo... ,To' grize, grize...«

Kolikor globlje in strašneje so odmevale te besede v Sergejevi duši, toliko bolj je čutil potrebo, skriti ta odmev. »Človeku se samo tako zdi,« je rekel.

»Ne govori, kar ni res!« je strogo odvrnil razbojnik. »To grize. Vsa leta sem čutil, kako grize in gloje... Najprej sem zaklal trgovca, ker mi je bil premotil dekle, takrat, ko še nisem vedel, da so vse enake. Ubijem ga, sem si dejal, pa bo duša mirna. Kaj misliš! Ne samo, da duša ni bila mirna, ampak kar precej po tem sem moral ubiti žandarja, ker bi me bil drugače prijel... Od tiste minute pa sploh ni bilo več vrnitve na pravo pot. Tako je bilo breme čedalje večje in moje življenje čedalje manj sebi podobno. Razumeš? Kar čutil sem, da mora priti ura, ko se bo vse podrlo... In kako naj bi bilo drugače?« je pridušeno vzkliknil obsojenec. »Kje bi bil Bog, če bi smel človek živeti kakor divja zver, ne da bi ga zadela kazen? A jaz takrat še nisem mislil na Boga. Samo obupan sem bil, vsak dan in vsako leto bolj obupan, dokler mi ni bilo nazadnje že vse eno. Kaj bi čakal, sem rekel sam pri sebi. Pojdem, predam se in jim ponudim glavo; nemara bodo imeli usmiljenje in se bom še utegnil izpokoriti, da pridem čist na oni svet... A glej, moji grehi niso hoteli. Ko sem srečal ljudi in sem jim že mislil zaklicati, da se vdam, so me spoznali in takoj planili name; to me je zmešalo, pa sem iz navade prijel za pištolo in ustrelil prvega v trebuh. Drugi so me zgrabili, šest mesecev sem gnil v ječi, dokler niso vsega poizvedeli, in včeraj so me obsodili na smrt...«

Alibabin si je spet položil roko na tilnik in pomolčal. Sergeja je izpreletavala drobna groznica; ušesa so mu bila polna obsojenčevega hlastnega, skrivnostnega šepetanja.

»Pa nič ne maram, tovariš, nič ne maram,« je nadaljeval hajduk. »Dovolj časa sem živel, in divje je bilo to življenje v svoji strašni svobodi, in rad umrem, da se ne bom klatil s krvjo na duši kakor preganjan volk in padal iz brezdna v brezdno... Gospod, molim časih, vzemi moje življenje v odkup za grehe, ki sem jih storil, za moje muke pa v milosti Svoji izbriši nekaj Svoje jeze!« Spustil se je vznak, in verigi sta zažvenketali, ko je sklenil roke na prsih. »Vzemi moje življenje, pravični Bog,« je šepetal, zamaknjeno gledaje v strop, »vzemi ga, saj izprevidim, da sem ga zapravil... Ne zaradi krvi, ki sem jo prelival, zakaj smrt je hitra in trpljenje majhno, ampak zato, ker sem Tebe žalil, ki hočeš, da vse, kar si ustvaril, živi! Ti si v začetku vekov naprej obsodil moja dela, in če bi mi prizanesel kazen, bi ne bil več Ti... In kaj bi mi, siromaki, če bi ne bilo Tebe, pravični Bog?« je šepetal z vročim, molitvenim glasom. »Pred kom bi trepetali? V koga bi zaupali, h komu bi se zatekli?...«

Alibabinove besede so se izlivala v tiho, polblazno mrmranje, in Sergej jih ni več razumel. Pri skopi, žalostni svetlobi žarnice je zamišljen zrl na obsojenca, ki je sklepal svoj težki račun. Nekateri njegovih stavkov so bili kakor noži predrli omrtvelo skorjo njegove duše.

»Ta jemlje kazen nase,« je mislil Sergej. »In kako pravilno, kako resnično je vse, kar je rekel o prekletstvu zlega dejanja! Prostak in razbojnik je v gorju svoje zavrženosti našel isto, kar sem našel jaz v zasnutku svoje drame — drame, ki je ne bom dokončal, zato, ker jo bom doživel... Da, našel je celo več od mene: ponižal se je, spoznal je zmisel svoje kazni v Bogu, in zato mu je kazen odrešenje, in zanj je vse, vse opravljeno, med tem ko v meni vse, vse trpi, kriči in išče drugega, ne najbližjega izhoda... Smrt je hitra in trpljenje majhno,« se je spomnil hajdukovih besed. »Zakaj se tudi jaz ne ponižam in ne sprejemem kazni? Kaj mi brani? Strah za življenje? Ne, zakaj s 'tem' v mislih ni mogoče živeti, pozabiti pa ne morem... Ljubezen? Mar je moje čuvstvo do matere, Kaje, in vseh mojih dragih še podobno ljubezni? V trenutku mojega dejanja, v trenutku, ko so me prijeli, v trenutku, ko sem vrgel svoj alibi pred

sodnika — v teh trenutkih se je vse izpremenilo in prepadlo. Ne, moje čuvstvo do teh ljudi ni več ljubezen, ampak groza živega bitja pred strašnim trpljenjem drugih živih bitij, groza duše pred novim gorjem, ki se hoče poroditi iz njenega gorja... Zato ne morem vzeti kazni nase. Vztrajati moram in vztrajal bom, dokler ta strahota ne mine; potem se bom sam kaznoval. In v tistem trenutku kazni bodo moje misli prav preproste in vdane in prav tako uprte v Boga, kakor so misli tega razbojnika,« si je govoril Sergej. »Da, v Bogu je rešitev...«

Legel je, se odel in kmalu spet začutil v vekah svinčeno težo. Sosed je šepetal, potok je žuborel, Dunja je molila za verne duše, in Sergej se je pogrezal. Enkrat se mu je še zazdelo, da je v stolnici. Čudno opravilo je bilo, nikjer nikogar, orgle niso pele, samo večna luč je gorela pred oltarjem, in na oltarnih stopnicah ni klečal duhovnik, ampak Alibabin. »Gospod Jezus Kristus, usmili se mene grešnika!« je molil Alibabin in se priklanjal, in zvonček nevidnega ministranta je tiho žvenkljal...

Potem je vse utihnilo. Sergej je spal kakor ubit. Ko so ga zjutraj zbudili, ni bilo Alibabina več pri njem.

37

Dr. Justinijan Tekstor, ki je bil po svojih ukrepih zastran Sergeja še v čas prišel k Marceli, se je drugo jutro s pomirjenimi živci in bistro glavo pripeljal v urad. Trdno je bil prepričan, da bo danes razkrinkal morilca in pripletel k svojim zaslugam nov lovorjev list.

Vse je tako kazalo. Dr. Tekstor, ki je z nezmotljivim nagonom čutil, da drži pravega krivca, si je bil že spotoma sestavil spored za današnji dan. Najprej je hotel zaslišati Loujo Sziklossyjevo, jo trdo zagrabiti in s spretnim izpraševanjem postaviti Sergejev alibi na laž. Če bi se mu to posrečilo, bi bila zmaga dobljena, zakaj obtožba v snočnji »Republiki«, ki jo je Frank Urbanus danes dopolnjeval z obširnimi popisom svojega obiska pri Sergeju Hristovu, je bila uničevalno jasna, in osumljenec ni imel razen plesalke

nobenih razbremenilnih prič. »A recimo, da bi ženska kljubovala,« je mislil preiskovalni sodnik: »tedaj moram izpodbiti njeno pričevanje z novimi poizvedbami, in obravnava proti Hristovu bi v takem primeru danes ne bila mogoča... Zato pokličem tudi mater, sestro in Damourjevo; morda zasledim pri teh kako protislovje. Tudi Franka Urbana bo treba natančno zaslišati in soočiti s Hristovim, da mu vpricho mene pove resnico v obraz. Če bo to zaman, odslovim Urbana in stisnem osumljenca z vsemi primeži, in če niti to ne bi zaleglo, mora pomagati Kaiserbart s svojo bikovko... Zvečer mora biti sodba, jutri ob zori pa — ostalo,« je sklenil Justinijan Tekstor, in Sergejeva glava je odletela v njegovi domišljiji prav tisti mah, ko je stopil v svoj kabinet.

A tu je čakalo Justinijana Tekstorja razočaranje. Stol pod njim se še ni bil ogrel, ko ga je poklical višji državni tožilec, star, zgovoren gospod in osebni prijatelj pravosodnega ministra v Hardyjevi vladi. Šaril je po papirjih, kakor da bi v zadregi umikal oči, povprašal preiskovalnega sodnika o snočnjem zaslišanju in mu nato priporočil, naj se nikar ne prengli.

»Očividno je na visokih mestih mnogo zanimanja za Hristovljev slučaj,« je mencal višji državni tožilec. »Zelo vplivna oseba me je ponoči klicala na telefon... Baje se je zgodila usodna pomota; vrli dr. Urbanus je planil na krivo sled, in nedolžnost mladega človeka bo že danes s pričami dokazana.«

Justinijan Tekstor ni slutil ne tega, da se Hardyjeva vlada iz važnih razlogov ni čutila trdne, ne tega, da so bili O' Bri-
enovi posredovalci še snoči pritisnili na pravosodnega ministra in mu zagrozili z objavo dokazov, da sta bila oba, pravosodni minister in nepodkupljivi Robert Hardy, zapletena v sleparski milijardni polom Silvanske rudniške družbe, niti ne tega, da je imel v zvezi s to grožnjo višji državni tožilec od ministra že jasna navodila zastran Sergeja Hristova; Justinijan Tekstor tudi ni verjel, da bi mogel kdorkoli na svetu dokazati nedolžnost očividnega morilca; razumel je le, da se je bil veter službene koristi izprevrgel, in je zato mahoma spoznal neogibnost, da okrene svoje jadro za njim. Iz previdnosti je vendarle vprašal načelnika, kaj mu svetuje.

Višji tožilec se je popraskal po pleši, hrknil, strogo pogledal Justinijana Tekstorja in dejal:

»Ravnajte po svoji vesti! Vsekako pa mislite na to, da je blagor države najvišji zakon. Ne prenažite se... Državna korist ne dopušča, da bi kdorkoli po nedolžnem trpel...«

Zadnje besede je izrekel s takim poudarkom, da je preiskovalni sodnik uganil, kaj terja državna korist.

»Torej bi morda kazalo...« je oprezno začel.

»Zaslišite Sziklossyjevo,« ga je prehitel višji tožilec. »Nesrečnež Urbanus je tako in tako raztrobil svoje. Zdaj čujmo drugi zvon... da vidimo...«

Justinijan Tekstor mu je skromno gledal v zalite oči.

»... kako najlaže ustavimo preiskavo,« je skoraj zastokal stari gospod in se oddahnil. Hvala Bogu, beseda je bila izgovorjena!

Preiskovalni sodnik se je priklonil. »Razumem,« je dejal, kakor da bi šlo za najbolj vsakdanjo reč. »Podvival se bom... Sziklossyjeva je zelo važna priča...«

»In zanesljiva... Obliko pa varujte!... Da, Sziklossyjeva. Tega zaslišanja vam skoraj ne privoščim,« je zakramljal višji državni tožilec, vesel, da se je rešil bremena. »Lepa, nenavadna ženska... Nu, in drugače? Najnovejšega še ne veste?... Zelene legije iz vse dežele korakajo proti Tirani... Kolumbija je poslala čete na našo mejo — samo dve sto tisoč mož!... Da, dragi, stvari imajo ozadja... Nu, do svidenja, sporočite mi kmalu kaj!«

Dr. Justinijan Tekstor se je poln skrbi vrnil v svojo sobo. To, da je bil morilec Solona Simonowicza najden in zaprt, je bilo na visokem mestu nezaželeno; legije so korakale vodji na pomoč, Kolumbija je zbirala čete; vnanja nevarnost je pomenila vlado narodne sloge, to je, veliko odvezo O' Brienu in silno povečanje njegovega vpliva! Preiskovalnega sodnika je kar mraz oblival, ko je mislil na to, kolikanj hudo se je bil že pregrešil zoper službeno korist in kako nápak jo je razumel, ko je snoči zasliševal Sergeja Hristova. Kako sirov je bil z njim! Še malo, pa bi mu bil izsilil priznanje, in škoda

bi bila nepopravljiva. Justinijan Tekstor se je v duhu kleče zahvalil prijateljevi ženi Marceli, ki ga je bila obvarovala te nesreče. A kaj mu je bilo zdaj storiti?

»Vse, kar je mogoče, da ga čim prej izpustimo,« si je odvrnil. »Zaslišati Sziklossyjevo, da... in najti druge razbremenilne priče: mater, sestro, Damourjevo... Ne zaslišati Alibabina, ne zaslišati Urbana, vrag naj jih vzame! Zaslišati Hristova, porabiti, kar bo izpovedal v svojo obrambo, in ga potolažiti,« je sklenil iz istega nagiba, ki mu je narekoval snočnjo okrutnost. »Dokazati, da nisem tak... skratka, popraviti vtis...«

Preiskovalni sodnik še ni bil dokončal svoje misli, ko je pozvonil telefon. Oglasil se je višji državni tožilec.

»Zanimalo vas bo slišati novico: policijski ravnatelj mi sporoča, da je dr. Frank Urbanus, ko se je davi za rana vračal iz uredništva ‚Republike‘, brez sledu izginil... Ubit? Ne, podoba je, da so ga samo odvedli. Detektiv je našel na vratih njegovega stanovanja listek z napisom: ‚Talec! Zob za zob...‘ Ali se vam nič lasje ne ježijo? Tudi to kaže, kako nujna je stvar...«

Justinijan Tekstor je sam pri sebi preklel načelnika, ki mu je namigoval, da pričakuje vse rešitve od njega, hkratu se je pa pripravljaj, da zvali, če bi tako nanese, vso odgovornost na njegovo glavo. Pot službene koristi je vodila med Scilo in Karibdo. Vendar, treba je bilo kreniti nanjo. Zgled Franka Urbana je bil tako poučen, da se je Justinijan Tekstor neutegoma lotil dejanj.

Te skrbi in ta dejanja so bila vzrok, da so Sergeja šele o poli dvanajstih poklicali k preiskovalnemu sodniku.

38

Sergej Hristov se je bil prebudil z občutkom votle, moreče groze. Ta groza ni izviralala ne iz spomina na vse, kar je bil storil in preživel v kratkem času zadnjih šestintridesetih ur, ne iz zavesti, da je njegovo življenje razvalina, ki se utegne vsak trenutek sesuti; vse to je bilo že resničnost, ki se ni

mogel pravdati z njo. Z grozo ga tudi nista navdajali ječa, ki jo je videl okoli sebe, in Kalvarija, ki jo je videl pred seboj: nova in nova zaslišanja, novo vztrajanje v laži; tepež, muke, strah, da ne bi omagal in priznal, in obsodba v sramotno smrt na podlagi tega priznanja. Kakor se človek, ki obleče vojaško uniformo, zadene puško in v vrsti s tovariši ubere korak, neha bati streljanja, tako je tudi Sergej, odkar se je zavedal trde stvarnosti zidov, ključavnic in železnih mrež, ki so ga ločile od sveta, čedalje manj trepetal pred vsem, kar se mu je utegnilo zgoditi v tem položaju. Nobene izmed reči, ki si jih je mogel predstaviti, ga ni bilo groza; groza ga je bilo samo tistega, kar je prihajalo in česar z razumom ni mogel objeti — takisto, kakor je potnika v črni noči groza teme, za katero preži nanj Neznano.

Spominjal se je, da je bilo včeraj manj teme in več jasnosti; vse, kar ga je čakalo, se mu je zdelo še snoči kakor pokrajina z vidnimi cestami in rezko osvetljenimi prepadi, ki jim je segal pogled do dna. Danes je ležala na cestah megla, in prepadi so bili brezdanji. Zrak okoli njega je bil poln slutenj, ki jim ni vedel imen, zank, ki jih ni bilo moči utipati, in groženj, ki niso imele obraza. Sergeja je dušil občutek, da ne more storiti na poti, ki je še pred njim, niti koraka po svoji volji, ampak da določa njegove korake neznana volja nečesa, kar mu sedi za tilnikom in ga jaše. Mladi človek je trdno vedel, da je prej, v nedolžnih dneh svojega življenja, imel svojo voljo in ravnal po njej, in ta občutek druge volje nad seboj je bil bistvo njegove groze.

»To pomeni, da je vse, kar hočem, zaman,« je govoril sam s seboj, ko je sedel na stolcu pri vzdani mizici in tiščal glavo med pesti. »S svojimi možgani mislim tuje misli o svoji rešitvi... Čigave? Kdo ve! Kam me vodijo?... V pogubo!« si je odgovarjal. »In ime tega, kar me jaše, je Zlo... Zlo mojega dejanja, zlo vzrokov tega dejanja in vzrokov teh vzrokov. Zlo, ki se je Bog ve kdaj kot neviden prašek prikradlo vame, obležalo v moji duši in raslo, zraslo in me premagalo: satan... Da, satan me jaše v pogin.«

Sergej je čutil, da je bil ta obupni dvom o sebi posledica njegovega nočnega razgovora z Alibabinom: njegovega spo-

znanja, da je bil razbojnik našel za strašna vprašanja svoje duše razpletak, ki ga Sergej ni bil našel.

»Kako vdan je, kako miren in potolažen v primeri z menoj!« ga je blagroval. »Zanj je vse jasno, vse končano... A kje je razlika, ki dela, da je zanj vprašanje rešeno, zame pa ni? Soglašava se v vsem, kar sem pred včerajšnjim govoril s Kajo in stricem Lonskim: o dejanju, o človekovi odgovornosti za dejanje, o tem, da se vse, karkoli smo storili, dokonča v naši lastni usodi... V čem se torej razlikujeva? Razlikujeva se v tem, da se je Alibabin iz svoje volje vdal in brezpogojno vzel kazen nase, čeprav bodo morda tudi za njim jokali in se bo tudi zaradi njega komu raztrgalo srce, jaz se pa nisem vdal in nočem brezpogojno privoliti v kazen, ampak se borim in izvijam in slepim samega sebe z izgovori. Zakaj ne privolim? Ali je moj strah za mater in Kajo in sestro kaj drugega kakor trepet življenja, tistega življenja, ki sem ga dolžan za Simonowiczevo kri? Torej naj grem preko tega strahu? Preko matere in Kaje?... Ne morem, moj Bog, ne morem... Bog, pokaži mi pot!...«

Sergej je še sedel in s suhimi očmi ihtel v mizo, ko je prišel paznik ponj.

39

Justinijan Tekstor je bil zadovoljen. Namestu da bi bil kriče napadel Loujo Sziklossyjevo, jo zbegal, jo s pretkanimi vprašanji spravil v zadrego in jo nazadnje postavil na laž, kakor se je bil še snoči namenil, je bil plesalko kar preljubeznivo sprejel. Z rahločutno pobešenimi očmi je poslušal njeno priznanje, da je Sergej prebil usodni čas noči v njeni postelji; nato ji je s spretnimi vprašanji izvabil tri, štiri odgovore, ki so dajali Loujini izpovedbi po pravniških pojmih še bolj odločilen pomen, in sestavil nazadnje zapisnik, v katerem so bila vsa dejstva — podobno, kakor snoči dejstva Sergejevih izpovedb — popravljena in spojena drugo z drugim v verigo doslednih členov, ustrezajočih službeni koristi. Razlika je bila samo ta, da je bil pojem službene koristi danes

drugačen kakor snoči in da zapisnik glede na to ni izražal tistega, kar je bilo v Loujini izpovedbi jasno kakor beli dan, namreč, da laže in da osumljenec ni mogel biti pri njej, ampak je podajal vsebino njenih besed tako, da s pravniškega vidika ni bilo moči dvomiti ne o Loujinem resnicoljubju ne o tem, da je osumljenec nedolžen.

Še večje je postalo sodnikovo zadovoljstvo s samim seboj, ko je plesalka odšla in je prišla k njemu Kaja Damourjeva. Kar s prvim pogledom in prvo besedo je potolažil njen strah, jo nežno posadil in jel govoriti z njo, kakor da bi bila v družbi, ne v zasliševalnici. Njen prepadeni, izmučeni obraz ga je takoj očaral; zamaknjen ji je gledal v velike črne oči in poslušal njen mehki glas, ki je drhté odgovarjal na njegova vprašanja. Kaja mu je odkritosrčno pripovedovala vse, kar je vedela o Sergeju in vse, kar je čutila zanj: ničesar ni skrivala, njena ljubezen je ihtela v sleherni besedi in pričala za Sergeja. Debele, poltene ustnice Justinijana Tekstorja so se vihale v sočuten nasmeh; v njegovem hreščečem glasu je bilo nekaj očetovsko blagega, in njegove hotljive oči so mokro boljšcale v Kajo, potuhnjeno uhajale z bledih lic po nežnih črtah grla in ramen ter otipavale vso vitko dekliško postavo. Osumljenec, čigar slika se je v mislih preiskovalnega sodnika družila z dojmom teh oblik, mu je postajal še mnogo bližji, kakor če bi bil nedolžen; sočustvoval je z njegovim poželenjem po tem milem bitju (zakaj Justinijanu Tekstorju je bila vsaka ljubezen poželenje) in se čutil skoraj krivega pred njim, ker si je še snoči prizadeval, da bi mu onemogočil izpolnitev toli razumljivih željá. Da bi popravil svojo krivdo, jo je izpraševal nalašč tako, da je nehote povedala vseh tistih tisoč razlogov, s katerimi se je sama prepričevala o brezumnosti Urbanove obtožbe. In ko je narekoval zapisnik, je tudi Kajine izpovedbe preuredil in večje izpustil vse, kar je bilo od sile prostodušnega ali kar je v pravniških očeh dajalo njenemu pričevanju videz pristranosti. Prav zato tudi ni omenil Kajine ljubezni do Sergeja in je opisal njuno razmerje samo kot dobro tovarištvo.

Kaja je povedala Justinijanu Tekstorju, kako strašne so bile pri Hristovih posledice Sergejevega prijetja. Gospa

Marja je bila najprej omedlela, se nato zdramila in ležala nekaj ur kakor hroma; stekleno je strmela v strop in niti ni mogla potočiti solze niti izpregovoriti besede; ko je nazadnje oživela, si je pulila sive lase, jokala, da jo je bilo groza poslušati, in zdaj preklinjala zelene legije, zdaj vpila, da je Sergej nedolžen in da ima sovražnike, ki ga hočejo pogubiti. Proti jutru se ji je popolnoma zmešalo. V nočni halji je stekla na cesto, češ, da pojde k samemu predsedniku republike terjat svoje dete, svojega Sergeja, in ko so jo spravili nazaj, je vzela škarje in si jih hotela zabosti v srce. Pri tem je govorila čudne, popolnoma blazne reči, in zdravnik, ki so ga poklicali, je rekel, da jo je treba prepeljati v opazovalnico. Irina, ki sama ni bila dosti manj uničena od nje, jo je spremila, in vabilo preiskovalnega sodnika ni našlo ne matere ne sestre doma. Ko je Kaja končala to žalostno poročilo, si je pritisnila roke na obraz in bridko zaihtela.

»Povejte, gospod sodnik,« je vzkliknila nato in sklenila roke, »povejte, kdaj nam ga boste vrnil? Saj ni mogoče, da bi bil kriv! Nedolžen je, ali ne vidite?... Recite, oh, recite mi, da je nedolžen!...« Njene črne oči so se proseče uprle v Justinijana Tekstorja.

Justinijan Tekstor je bil v tem trenutku malone sam prepričan o Sergejevi nedolžnosti; a mislil je, da jo najbolje potolaži s tem, če ji ne odgovori s človeškimi, ampak s sodniškimi besedami.

»Nu, gospodična, nu,« je rekel, ljubeznivo prelivaje svoj hreščeči glas, »preiskovalni sodnik ne more kar zlahka odgovoriti na to vprašanje... Prav za prav bo nedolžnost gospoda Hristova šele takrat neoporečno dokazana, kadar bo resnični storilec obsojen,« je dejal in modro nagrbančil čelo.

»Ali mar ni jasno, da Hristov ni storilec?« je proseče vzkliknila Kaja. »Ali sem zaman govorila?«

»Nikakor ne,« je z globokim glasom zategnil Justinijan Tekstor in našobil mesnate ustnice. »Narobe... Vaše izpovedbe se popolnoma ujemajo z izpovedbami... drugih prič,« je dodal in sklenil, da vpricho Kaje ne bo govoril o Louji. »Nedolžnost gospoda Hristova je celo jako verjetna...«

»Oh, hvala vam!« je zašepetala Kaja, in oči so ji zasijale skozi solze.

»Tako verjetna, da bo preiskava proti njemu najbrže ustavljena...«

»Moj Bog! Izpustili ga boste?«

»Izpustili ga bomo,« je očetovsko pokimal sodnik. »Seveda... to ni samo na meni...«

»Prost bo! Izpuščen!« Zarja upanja je izpremenila Kajine črte, in pobledele ustnice so se ji boječe razcvele v prvi smehljaj. »In spet ga bom videla,« je zašepetala, kakor da bi ga bila izgubila pred mnogimi leti.

»Videli?« se je nasmehnil preiskovalni sodnik. »Že danes, če hočete nekoliko potrpeti.« Pozvonil je in ukazal, naj privedejo Sergeja Hristova.

Kaja je obnemela od sreče in tesnobe. Njene črne oči so nenaravno razširjene strmele tja, odkoder je moral priti. Ozke roke je sklenila pred seboj, in beli prsti so ji v krču pričakovanja še bolj pobledele.

Justinijan Tekstor je bil svojega domisleka zelo vesel, zakaj upal je, da bo z velikodušnim dejanjem, kakor je sam pri sebi imenoval to, da je položil prst na zvonec in dal poklicati jetnika, v Sergeju najbolje izbrisal vtis svoje snočnje okrutnosti. Hotel je dovoliti osumljencu in Kaji kratek razgovor, se ogniti vsake besede o Sergejevem alibiju in odložiti novo zaslišanje mladega človeka do popoldne. V napetem pričakovanju dogodka, ki se mu je zdel z vidika službene koristi toli pomemben, je tudi sam nestrpno bolščal proti vratom.

Vrata so se odprla, in Sergej Hristov je z umerjenimi, a razburjeno podrhtevajočimi koraki stopil v sobo preiskovalnega sodnika. Pripravljen je bil na vse; črte njegovega bledega obraza so bile mračne, in v njegovih očeh ni bilo ne upanja ne strahu. Zagledal je Kajo, se ji molče priklonil

in glasno, globoko zasopel. Nato je skomignil z rameni, kakor da bi se hotel otresti vse minulosti, in uprl pogled v sodnika.

Justinijan Tekstor se je odkašljal. Vstal je bil in kakor po naključju stopil za Kajin stol. »Gospod Hristov,« je izpregovoril, »poklical sem vas na željo gospodične Damourjeve... obenem pa zato, da vas potolažim z dobro novico... Važne priče,« je s poudarkom rekel preiskovalni sodnik in skrivaj položil prst na usta, »so vas razbremenile... Nadejajte se skorajšnjega povratka v prostost.« Justinijan Tekstor je obmolknil in jel opazovati učinek svojih besed.

Sergej ni bil presenečen. Prostost je bila njegova edina misel, vse njegovo upanje, vse plačilo njegove laži; bila je edino, kar je moglo rešiti njegove drage obupa in jih prepričati, da je nedolžen. Ko je pa zdaj vpričo Kaje zaslišal glas o rešitvi, ga je presunil kakor smrt. S pekočo, nepreklicno jasnostjo je začutil ceno rešitve. Ta cena je bila Kaja, ona, ki je sedela tu, pred njim, ona, ki je pravkar vstajala in boječe, s solzami čiste ljubezni v očeh in s hrabrilnim smehljazem na ustnicah, iztezala roke proti njemu...

»Smehlja se,« je pomislil. »Srečna je... Torej še ne ve, s čim sem se izgovoril... Ali moram res sam umoriti njeno ljubezen z lažjo, da sem bil pri Louji? Zlagati se ji, da sem jo izdal še tisti večer, ko mi je bila rekla, da me ljubi!... Zakaj ne ve? Zakaj drži Justinijan Tekstor prst na ustih, bedak? Mar bi ji bil on povedal!... Ali je poslej še vredno tajiti? Ne. A tam je mati... tam je sestra...«

Spomnil se je, kako mu je bila Irina snoči v sanjah povedala, da je mati »v temni sobi«. Neznosna tesnoba mu je skrčila srce.

»Konec bodi enkrat za vselej,« je rekel sam pri sebi. In ne da bi segel Kaji v roko, ne da bi ji vrnil smehljaz za smehljaz, je odtrgal kalne oči od nje, jih vnovič uprl v sodnika in z mrtvim a razločnim glasom odvrnil:

»Gospodična Sziklossyjeva je torej potrdila, da sem prebil noč pri njej?!... «

Nekaj trenutkov je bilo tiho kakor v grobu. Justinijan Tekstor je z nejevoljno zavzetostjo gledal jetnika, ki je strmel mimo njega in mimo Kaje skozi odprto okno. Dve srci sta razbijali. Veter, ki je dihal na zeleno mizo, je počasi premikal majhen papir.

Nato, v tišino: dolg, obupen jek. Kakor da bi se duši trgale korenine...

Bila je Kaja. Ne zato, ker bi bila le tisočinko sekunde verjela, da jo je Sergej res izdal. Ne. Kajina ljubezen, ki je bila v tem trenutku ves utrip njenega bitja, se je pretrdno zavedala Sergejeve ljubezni, da bi bila mogla verjeti njegovim besedam. Narobe. Z gorečo vsepredirnostjo ljubezni je bila Kaja v teh nekaj sekundah uganila, da je Sergejeva iznevera laž. Uganila je, da je to njegov izgovor in da Sergej ni bil pri Louji, ampak drugje... Kje je bil? Kajine velike, široko razprte oči so zrle naravnost v Sergejevo dušo, in na tej ljubljeni duši je kakor krvava zvezda plamenel Kajnov greh... Zato, ne iz ljubosumja, se je bila z obema rokama zgrabila za oči in zaječala.

A v tem, ko je ona videla Sergejevo dušo in ječala od groze nad njo, on njene duše ni videl. Sergej je slišal v jeku Kajine ljubezni samo bol ranjenega srca. In misel na to bol je kakor buh viharja pometla pepel, ki je ležal na njegovi ljubezni, in jo razvihrala v ogenj očiščenja. Sergej je sunil z rokami, kakor da bi hotel strgati s sebe dušeč oklep; njegov obraz se je vzneseno izpremenil, solze so se ulile po njem, in v očeh mu je žarko in žalostno zasijalo vse tisto, kar je Kaja ljubila.

»Ne!« je zaklical in se obrnil k njej. »Ni res, ni res! Nisem bil pri tej ženski!...«

Justinijan Tekstor je od strahu omahnil. Službena korist je prepovedovala, da bi jetnik izrekel besedo, ki jo je hotel še davi s silo dobiti iz njega. Z bulječimi očmi je planil k Sergeju in ga jel tresti za ramena.

»Kaj govorite!« je zašepetal. »Ali ste blazni? Neoporečne priče...«

Sergej ga je pahnil od sebe. »Ni res!« je zavpil. »Ne verjemite, Kaja... Ni res, moj alibi je zlagan!«

Kaja je smrtnobleda strmela vanj. Bele ustnice so ji drgetale.

»Priče lažejo!« Vrgel se je na kolena in udaril s čelom ob tla. »Ni res, nisem bil pri Louji...«

In čez čas, z močnim, odsekanim glasom:

»Jaz sem tisti, ki je ustrelil Solona Simonowicza!«

KONEC

Oddelek za razisk. dejavnost

VL

LEVSTIK V.

Dejanje

821.163.6-32(081)

4200711558

OSREDNJA KNJ. CELJE

COBISS •